

Kooli

KOOLIUUENDUSLANE

Eesti Õpetajate Liidust

Õppekavalisi suundumusi

* * *

Ühe kooli võimalikust arenguteest

Omandamisprotsessist ja õpetaja tegevusest tunnis

Rühmatöö võimalustest täiskasvanu hariduses

Regilaulu kasutamisest algklassides

Eesti õpetaja suhetest ja õigustest

* * *

Küsimustele vastab Mart Kuurme

* * *

Siililegi selge

Kaksteist keksu

Valter Horm

Ants Eglon

Krista Sillar

Peep Leppik

Külli Lukk

Astra Tints

Tiiu Kuurme

Andry Ervald

1995

HARIDUSTÖÖTAJATE KOOLITUSKESKUS

Kooliuenduslane

**HARIDUSTÖÖTAJATE KOOLITUSKESKUSE
JA JOHANNES KÄISI SELTSI VÄLJAANNE**

Nr. 12 (73) 1995

TALLINN 1995

Kooliuenduslase toimetuse: Mare Kraav, Ilmar Kopso, Enn Siim, Maiu Pintmann, Lehte Sil-
lamäe, Kalju Leht (tegevtoimetaja)
Tehniline toimetaja Gädvi Kuklase

SISUKORD

TOIMETAJAMÖTISKLUS (E. Siim)	3
* * *	
1. V. Horm. Eesti Õpetajate Liit 1917—1937	5
2. A. Eglon. Õppekavalisi suundumisi	37
* * *	
3. K. Sillar. Ühe kooli võimalikust arenguteest	43
4. P. Leppik. Omandamisprotsess ja õpetaja tegevus tunnis.....	50
5. K. Lukk. Rühmatöö võimalustest täiskasvanu hariduses	56
6. A. Tints. Regilaulu kasutamisest algklassides	59
7. T. Kuurme. Eesti õpetaja suhted ja õigus	64
* * *	
8. Palgest palgesse Ameerikaga (Intervjuu Mart Kuurmega)	68
* * *	
SIILILEGI SELGE	74
KAKSTEIST KEKSU	80
* * *	
ANTS HALJAMAALT KOOLIUENDUSLASELE.....	86

Toimetajamõtisklus

KU see number sündis valimiseelsel ajal ja sellega ühenduses on, mida mõelda ja ütelda.

Lahkuv Riigikogu võttis vastu mitu haridusseadust. Eks nad omajagu aita- vad Eesti hariduselu korrastada. Aga kõik see sündis kuidagi pilla-palla. Eks õige ole seegi, et iga rahvas väärib oma valitsejaid ja RKgi valisime sellise, nagu ta välja tuli. Ometi võib RK kultuuri- ja hariduskomisjonile ette heita koolirahva kogemustest ja tema koostatud seadusprojektidest ülevaatamist. Isegi sel määral, et esialgsete tegijate tekstist ei jäänud midagi olulist järele. Toompea kõrguselt loobuti läbirääkimistest lõppvariandi üle. Ehkki asjasse püüdsid sekkuda KHM-i (sealhulgas Kooliameti) töötajad, ka Koolijuh- tide Ühendus. Muidugi ei andnud endast märku Õpetajate Liit (Selts), samuti aineliidud ja -seltsid — see on meiepoole puudujäämine.

Me valmistame praegu ette vabariiklikku hariduskonverentsi, mis toimub aprilli lõpupoole. Sellega ühenduses selgub, et Eestis on üle 7000 (!) hari- dusega seotud seltsi, liidu, ühenduse. Paraku pole haridustöötajad suutnud ennast ülemaaliselt koondada, "katuse alla" viia. Ometi suudetakse seda all- maailmas. Kas hariduses püütakse "katuse" alla pääseda seni, kuni jagub humanitaarabi, välisreise, riigi rahalist toetust? Kummatigi jääb faktiks, et Eesti õpetajail tulemuslikult toimivat organisatsiooni ei ole. Keda siis süüdis- tada, kellele näpuga näidata — ministeeriumile, Kooliametile, Riigikogule? Ar- van siiski, et õpetajate organiseerumine on esijoones nende endi asi, kutse- huvide kaitse ja hariduse demokraatliku korraldamise probleem. 1980. aasta- te lõpul paistis, et sedaviisi mõtlejaid-taotlejaid on rohkesti, nüüd on nad ku- hugi kadunud.

Valimiste eel tuli Maarahva kongressi ideede tõukel kokku grupp koolijuh- te ja haridusametnike ergutamaks ja koondamaks haridusinimesi aktiivseks osaluseks valimistest. Muidugi nägime ette ka oma kandidaadid Toompeale. RK kandidaatide hulgas oli üle 20 õpetaja ja koolijuhi.

Meie ideed ja taotlused ei lahknenud milleski eriliselt parteide programmi- dest väljaloetust hariduse kohta (kõik programmid rõhutasid hariduse tähtsust ja väärtusi), me asetasime erilise rõhu hariduse edendamise konkreetsetele aspektidele ja haridustöötajate kaasamisele asjaomastes protsessides.

See on ka loomulik, sest õpetajaskonna muredki on ühesugused üle Eestimaa. Parteide programmide kõrval olid nad konkreetsemad ja eluläheda- semad.

Nüüd, mil valimistulemused teada, võime tõdeda: valituks osutusid üksi- kud kooliinimesed.

Mispärast siis? Mispärast jätsime oma elu- ja töömurede otsustamise teiste alade inimeste kätte, kes tegelevad sellega "vastavalt vajadusele"? Vä-

hemasti ühe olulise põhjusena tuleb paratamatult sedastada õpetajaskonna inertsus, tahtetust ennast organiseerida kui ühiskondlik-poliitiline jõud. Või on see nõukogulik pärand — riigikuulekuse eeldasielamine õpetajate teadvuses (mis nüüd mina, küll teised teevad).

Võib-olla ma "soolasin üle", aga õpetajaskonna passiivsus teeb murelikuks. Kuidas me sellistena suudame kasvatada elus, töös ja õppimises toimetulevaid isiksusi (fraas uuest õppekavast), kes hakkavad elama juba põhimõtteliselt teistsuguses (turumajanduslikus) ühiskonnas. Kas meie, "endised" seda üldse suudame — kui meis midagi olulist ei muutu? Viimased valimised tõestavad jälle: Eesti õpetajaskond vajab ülemaalist organisatsiooni rohkem kui kunagi varem. Kes on ja kus ollakse tõeline algataja ja mitte ainult ärgitaja. Viivitada ei saa, järgmiste valimiseni on küll neli aastat, kuid paar kuud enne seda ärgata tähendaks taas ukse taha jääda.

Lõpetada tahaks ühe Soome professori loengust meeldejäanud mõttega. Mees ütles abielludes oma väljavalitule: "Päeval, mil ma hommikul tean, milline sa lõunaajal välja näed — lahutan!" Säilitame tõelised väärtused, kuid liigume kaasa eluga, kohandame ise oma tingimusi meie kooli vajadustele.

* * *

Miks selline kurblooline mõtisklus Kooliuuenduslases?

KU taotleb uuenemist, seda ka väljaande finantseerimisel ja levitamisel. Aga esialgu jääme ikka isemajandavaks. Kultuuriväljaannete hulka, mida kooli- ja rahvaraamatukogudele tasuta saadetakse, meid ka ei arvatud. Nii et muutumine ja uuenemine on uueneda soovija enda asi!

Jääb loota, et kui saab "arukus ausse ja jõukus majja", saame "kõike paremat" ka haridusele ja haridusest, aga ikkagi — "kui aitad ennast ise, siis aitab Sind ka valitsus".

Õpetaja! Sa pead suutma muutuda (ja suudadki) isemõtlevaks, iseotsustavaks ja aktiivselt tegutsevaks. Mõtle kaasa hariduskonverentsil, vaidle vastu või paku paremaid ideid; uuri, otsi ja katseta muuta iga päev midagi oma töös ja räägi sellest teistele, nakata oma uute ideedega ka teisi. Tee seda ka Kooliuuenduselase kaudu.

Enn Siim

EESTI ÕPETAJATE LIIT 1917—1937*

I. Õpetajate ühinemispüüete algeid.

Kui Eesti kooli ajalugu ja vanust võib arvutada sadade aastatega ja meil tänapäev veel säilinud on maakoolegi, mis võivad tagasi vaadata 150, 200 ja isegi rohkem aastaile, siis meie õpetajate kutselise liikumise ajalugu on hoopis noorem.

Esimesi eesti õpetajate ühinemispüüdeid kohtame küll juba möödunud sajandi keskel seoses ärkamisajaga. Kitsamais ringkonnis kaaluti siis juba, kuidas teostada emakeelset kasvatust rahvuslikus meeles, kuidas tõkestada koolide kaudu saksastamist jne. Ei puudunud ka äratundmist, et kool on liialt takerdunud piibli loosse ja katekismusesse ja et puht usuõpetuslik kool tuleb muuta rahvakooliks, mis annab avaramat elutundmist. Need avaramad tuuled tungisid ka õpetajaskonda. Viimane oli senini olnud kirikuõpetajate ja mõisnike sõnakuulelik teener, kelle käest peale alandlikkuse oma mõlema ülemuse vastu nõuti samuti esijoones piibli loo, katekismuse ja kirikulaulu tundmist.

Ärksamad õpetajad järgnesid rahva keskel tõusnud ärkamisajategelaste üleskutsele, kelledest eriti silma paistis C. R. Jakobson. Juba 1870.a Helves ja Tarvastus peetud haridustegelaste koosolekul tärkas koosolijate seas mõte asutada "koolmeistrite selts". Selle mõtte algatajaks tuleb pidada C. R. Jakobsoni, kes oli veendunud, et õpetajad peavad ühinema vastukaaluks kirikuõpetajate ülevõimule. Kuid tolaeagne poliitiline olukord ei võimaldanud ometi kavatsuste teostamist: kooliõpetajate-seltside põhikirjad jäid kindralkuberneri "kalevi alla".

Veendunud, et ühinemispüüdeid ei saa teostada õpetajate puhtkutseliste ühinemise näol, otsib ärganud õpetaja kaudsemaid teid. Tegeldakse innukalt iga-sugu karskus-, laulu- ja muusika- ning isegi põllumeesteseltsides. Õige oht-ralt koondus õpetajaid Eesti Kirjameeste Seltsi ümber, mis tegevust alustas 1872. aastal. Juba järgmisel, s.o 1873. aastal moodustavad rahvakooliõpetajad Seltsis arvukaima pere: 84 liikmest on 39 rahvakooliõpetajat, neile lisandub veel 6 ülemkooliõpetajat. 1882. aastal, mil Seltsi liikmete arv oli tõusnud juba 1135-le, oli rahvakooliõpetajaid nende hulgas 262 ehk 23,1%. 1876.a. asutati Seltsi juures koguni eriline "kooliõpetajate osakond", mis aga mõne aasta järele likvideeriti. Seltsis peeti sageli ka pedagoogilise sisuga kõnesid ja toimetati trükki rohkesti eestikeelseid kooliraamatuid. Kutseküsimusi Seltsis siiski ei arutatud. Venestuse surve suurenemisega suleti ka Eesti Kirjameeste Selts.

Mida selgemini õpetajaskonnas ilmnesid lähenemispüüded, mis, tõsi küll, kandsid veel väga ebamäärast ilmet, seda enam püüti õpetajaid üksteisest eraldada, takistades kõigiti nende kokkutulekuid.

Ometi leiti viimaks koht, kust rinne läbi murti. Möödunud sajandi viimasel aastakümnel avaldas Vene haridusministeerium korralduse, millega võimaldati õpetajaile korraldada vastastikust majanduslikku abiandmist ja selleks asutada seltsi. Sellega tahtis riik vabaneda tööjõuetuile haigeile ja elatanud õpe-

tajaile pensioni maksmisest. Kuid sedagi tegevust võidi arendada koolivalitsuse valju järelevalve all. Seda võimalust ühinemiseks siiski kasutati. 1890.a tekkis nt Türi kihelkonna õpetajate vastastikune abiandmise selts, hiljemini ka mujal Liivimaal ja Eestimaal. Ulatuslikum neist oli 1903.a. asutatud Eestimaa Rahvakoolide Õpetajate Vastastikune Abiandmise Selts. Samasuguse seltsi asutasid Viljandimaa õpetajad 1908.a, Tartumaa õpetajad aga alles 1914. aastal.

Põhikirja kohaselt oli nende seltside eesmärgiks küll aineiline abiandmine, kuid see ei takistanud samal ajal teotsemast ka vaimse "abiandmise" alal: selgitati õpetajate õiguslikku olukorda, algatati edasiharimiskursuste korraldamist, asutati raamatukogusid ja soetati neisse isegi pedagoogilise sisuga kirjandust ja tasandati nii teed ja tehti pinda uuendustele.

Suure-Jaani abiandmise seltsis näiteks peeti 3 aasta jooksul (1911—1914) 18 üldkoosolekut 15 referaadiga, anti 5 näitetundi, arvustati õpperaamatuid ja kaaluti "muid kooliellu puutuvaid küsimusi". Tegutseda tuli suurima ettevaatusega. Üks õpetajateseltside tähtsamaid tegevusalasid, mis pärit juba varematest aegadest, oli kihelkondlike lastepäevade korraldamine, mida enamikus ühinguis jätkatakse tänapäevalgi veel. Lastepäevad ja nendele ettevalmistused viisid õpetajaid kokku ühiseiks üritusiks, kasvatasid ühistunnet õpetajate endi ja lastevanemate vahel, mispärast neile tänapäevalgi veel suhtutakse laiemate ringkondade poolt väga sõbralikult.

"Kooliõpetajate ühisusi" õhutati asutama ka tolleaegses ajakirjanduses. Mainigem näiteks praeguse riigivanema K. Pätsi poolt "Teatajas" 1904.a avaldatud artikleid, mis hiljemini ilmusid eriraamatukesena peälkirja all "Kooliõpetajate ühisused".

1905.a revolutsioonilt loodeti sellesse olukorda põhjalikku pööret. Mitmel pool võtsid õpetajad õige aktiivselt osa rahvakoosolekuist. Peeti ka omavalhelisi koosolekuid. Tartus otsustati ellu kutsuda õpetajate selts, valiti ajutine juhatus, telliti pitsatid. Kuid karistussalkade ilmumisel põletati protokollid ja põhikirjade kavandid ning maeti pitsatid maa alla. Kõik jäi jälle pikemaks ajaks endisele alusele. Vähemalt väliselt.

Abiandmisseltside tegevuse ajajärgu katkestas järsult Maailmasõda. Kuid teatud alus ühistööks oli loodud. Pind oli seemendamiseks kohe.

II. Eesti Kooliõpetajate Keskliit 1917—1919.

1917. aasta kevad saabus suure vabastajana.

Märtsirevolutsioon paiskas eest enamiku tõkkeid. See, mis ligi poolsada aastat pulbitses katte all, leidis nüüd avaraid endateostamise võimalusi eest. Neid võimalusi rutati kasutama. Õpetajateseltse ja ühinguid tekkis otse kobaras. Nii pidasid asutamiskoosolekud Valga Õpetajate Selts — 20. märtsil 1917.a., Tallinna Õpetajate Selts — 25. märtsil, Tartu Õpetajate Selts — 28. märtsil, Virumaa Õpetajate Selts — 6. aprillil, Viljandimaa Õpet. Liit — 23. aprillil, Võrumaa Õpet. Liit — 24. aprillil, Pärnumaa Õp. Liit — 11. mail s.a jne. Seoses maakondlike liitude loomisega tekkis vajadus ülemaalse koondise järele. Huvitaval kombel tekkis keskliidu loomise mõte ühtaegu nii Tartus

(28. märtsil), kui Tallinnas (29. märtsil). Ja 7., 8. ja 9. aprillil Tartus õpetajate poolt kokku kutsutud ülemaalisel rahvaharidusekongressil tehti Tartu Õpetajale ülesandeks välja töötada keskliidu põhikiri ja kokku kutsuda organisatsioonide koosolek Rakverre 27. mais.

27. (vana kal. järgi 14.) mail 1917.a Rakveres peetud koosolekul 4 õpetajateseltsi ja 5 õpetajaliidu esindaja, kokku 20 asemiku poolt võeti vastu põhikiri ja tunnistati asutatuks "**Eesti Kooliõpetajate Keskliit**", mille eesmärgiks seati: 1) luua demokraatlisel alusel seisvat omapärast Eesti kooli, kanda selle mõtet laiematesse kihtidesse ja võita temale pinda õiguslikuks olemiseks; 2) kaasa aidata Eesti noorsoo kasvatusele ja rahvahariduse laialilaotamisele väljaspool kooli; 3) soetada haritud, õiguslikult ja majanduslikult kindlustatud Eesti kooliõpetajate ühiskonda.

Kesliidu asukohaks määrati Tartu. Esimesse juhatusse valiti: P. Põld, M. Reinik, V. Tamman ja M. Kampmann-Kampmaa — Tartust, J. Annusson ja E. Martinson-Murdmaa — Tallinnast ning F. V. Mikkelsaar — Valgast.

Millises meeleolus toimus Rakvere koosolek ja Liidu asutamine, selle kohta kirjutab Liidu esimene esimees prof. P. Põld "Kasvatuses" nr 7 — 1927 Liidu 10-a tegevuse puhul:

"See üksmeel... Elati tundes, et mis on kujunenud möödapääsematuks tarviduseks aastakümnete jooksul, paratamata pidi siis teostuma. Oldi ainult täidesaatjad, kellele ajalugu oli ülesande kätte juhatanud ja kellele ülimaks käsuks oli hoolet kanda, et asutatav Liit igapidi õnnestuks ja edujõulisena püsima jääks. Ei saa ütelda, et kogu ühtlasest ollusest oleks koosnenud. 20 asemiku hulgas oli isikuid, kes erinesid teravasti ilmavaateliselt kui ka poliitiliselt. Kuid siin ei olnud neil vastuoludel aset. Isegi vana "vaen" Tallinna ja Tartu vahel, mis muidu "ülemaalistes" ettevõtetes nii sagedasti esile kerkis, vaikus, kui küsimusele tuli Liidu juhatuse asukoht...

Ja laulud... Olime unustanud, mis seisab meie seljataga, et asume endiste sundijate kantsi jalal. Elasime puhtas kevade ja rahvusliku uuestisünni rõõmus. Tundsime olevikku tema uudsuses ja rikkuses. Laul järgnes laulule. Ei tahtnud temal lõppu olla. Viimati manitses ärasõidutund lahkumisele..

Nii astus ellu Õpetajate Liit."

Keskliidu esimesed tegevusaastad möödusid erakordse hoo ja pinge tähe all. Kohe alguses püstitati terve rida uusi põhimõtteid. 1917. aastal korraldati isegi 2 ülemaalist kongressi, 1 õpetajapäev ja 2 Liidu asemikekogu koosolekut. Kuid veelgi enam peeti koosolekuid kohtadel. Uue kooli loomise palavik oli vallutanud õpetajate tööväe.

Esimesel ülemaalisel rahvahariduse kongressil, mis peeti u 300 õpetaja ja haridustegelase osavõtul 7.—9. aprillil Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi algatusel, kuid Tartu Eesti Õpetajate Seltsi tegelikul korraldusel, võeti vastu rida tähtsaid otsusi, milledest olgu nimetatud:

1. Ühelegi ametikohale, millel rahva elu kohta mõju, ei tohi pääseda isikud, kes rahva keelt, hingeelu ega eluolu ei tunne.

Ajaviitmata kõrvaldada need rahvakoolide direktorid ja inspektorid, kes oma tegevuses end tsarismi teenritena näidanud.

2. Kõik õppeasutused käigu ühise Eesti koolivalitsuse alla, mis on vastutav ainult maa saadikutekogule ees.

3. Algkool olgu kõigile maksuta. Kehvematele õpilastele muretsegu kohalik koolivalitsus õppetarbeid. Vaimliselt mahajäänud, vigastele ja kõlbliselt rikutud lastele kutsutagu ellu eriõppeasutused.

4. Kõigis algkooles alaku õpetus 10. aprillist 1917.a emakeeles; järgmisel õppeaastal aga alaku õpetus emakeeles tingimata kõigis kõrgemates algkoolides, progümnaasiumides ja, kus võimalik, ka keskkooles.

Teine õpetajate ülemaaline kongress peeti samal aastal 20.—23. juunil Tartus "Vanemuise" saalis — nüüd juba Kooliõpetajate Keskliidu korraldusel, kuigi ka seekord rahvahariduse kongressi nime all. Osavõtjaid oli üle 300 õpetaja. See kongress oli pühendatud peamiselt koolitöö sisemise korralduse küsimustele. Arutati ka kooli ja kiriku vahekorda, õppeainete käsitusviise ja õpetajate sõjaoludes viletsaks muutunud majandusliku seisukorra küsimusi.

Lähtudes kongressi otsustest, koostas Liidu juhatus eesti koolikorralduse põhijooned. On märkimisväärne, et samad sihid on jäänud praegugi meie koolikorralduse alussambaiks. Olgu nt nimetatud tähtsamad:

1. Meie kool olgu emakeelne.
2. Meie kool olgu demokraatlik (ühtluskool).
3. Meie kool põhjenegu parimail kasvatusteaduslikel alusel.
4. Meie kool olgu vaba igasuguste poliitiliste ja muude kõrvaliste ülesannete täitmisest ning endise aja iganenud pärandusest.
5. Meie kooli juhtigu vaba, hästi ettevalmistatud ja oma kutses alaliselt edasiarenev õpetajaskond.

Nende sihtide eest tuli aga pidada ränka võitlust. Tolleaegsele vene kooliülemusele olid need nõuded täiesti vastuvõetamatud. Kuna kohapealsed võimud tegid takistusi igasugustele uuendustele, läkitati mitmel korral saatkondi Peterburgi haridusministri juurde märgukirjadega. Samuti võeti osa esindajate kaudu ülevenemaalistest õpetajatekongressidest, kus üles astuti südiilt vähemusrahvaste koolide õiguste eest.

Samal ajal arenes vilgas tegevus kohtadel. Rõhuv enamus algkooli läks üle emakeelsele õpetusele. Tallinna ja Tartu õpetajateseltside juures töötati välja uued algkooliõppekavad. Peeti edasiharimiskursusi, koosolekuid, mis olid sageli õige kõrgelennulised ja sõnarohked.

Uue olukorra sellesse ülesehitustöösse tõi enamlik riigipööre 1917.a oktoobris. Kuid õpetajaskond ütles ka sel ajal julgelt oma arvamise 29. ja 30. detsembriks kokku kutsutud õpetajatepäeval, kus hukka mõisteti igasugune vägivaldavalitsus ja vastu võeti järgmine tähtis resolutsioon:

"Eesti kooliõpetajate päev leiab, rahvaste enesemääramise põhimõtet aluseks võttes, et Eestimaa rahvas ainuõiguslik on oma tulevase poliitilise seisukorra kohta otsust tegema ja enese saatust määrama. Kõige soovitamaks enesemääramise vormiks tunnistab kooliõpetajate päev Eesti poliitilise iseseisvuse, mis rahvusvaheliselt garanteeritud, kusjuures Eestile võimalus

avaneb üht või teist poliitilist ühendust luua teiste rahvaste ja maadega. Tulvane Eesti Asutav Kogu, mis rahva vabal valimisel kokku astub, on ainukene täisõiguslik ja täisvõimuline Eestimaa rahva esitus, mille vaba tegevust ükski muu võim ei tohi takistada.”

Veel raskem kui enamlaste surve, oli järgnev okupatsiooniaeg. Õpetaja-teorganisatsioonidel keelati tegevus ja neid ähvardas isegi lõplik sulgemine. Tegevust tuli osaliselt jätkata isegi põranda all. Nii näiteks liikus Lõuna-Eestis ringi Liidu tegelane F. V. Mikkelsaar “Odamehe” kirjastuse agendina, organiseerides sidet haridustegelaste vahel ja passiivset vastupanu okupatsiooniaegse koolivalitsuse korraldustele. Tallinnas näiteks organiseerisid sellist passiivset vastupanu praegune Liidu esimees Enn Murdmaa (Ernst Martinson) ühes õp Reintamiga, korjates õpetajailt allkirju, et nad alla ei kirjutaks okupatsioonivõimude “kontrahile”.

Kuid 8 kuud kestnud raudne okupatsioon langes kokku samasuguse katastroofilise kiirusega kui tsaarivalitsuski. Pärast okupatsioonivõimude maalt lahkumist jätkati teotsemist seda suurema hooga. Nüüd alles avanesid Eesti õpetajaskonnale laialdased tegevusvõimalused oma kooli ülesehitamise alal. Tallinna Õpet. Seltsi erakorralisel koosolekul, mis korraldati 11. nov. 1918.a, seega kohe pärast okupatsioonivõimude lahkumist, võeti vastu ülitähtsad otsused:

“1. Eesti õpetajad töötavad täiesti kooskõlas Ajutise Valitsusega.

2. Tänaest päevast alates jätkavad eesti õpetajad saksa õppekavad koolides kõrvale ja hakkavad, niipea kui vähegi võimalik, töötama viibimata nende õppekavade järgi, mis 1917. aastal välja töötatud.” Jne.

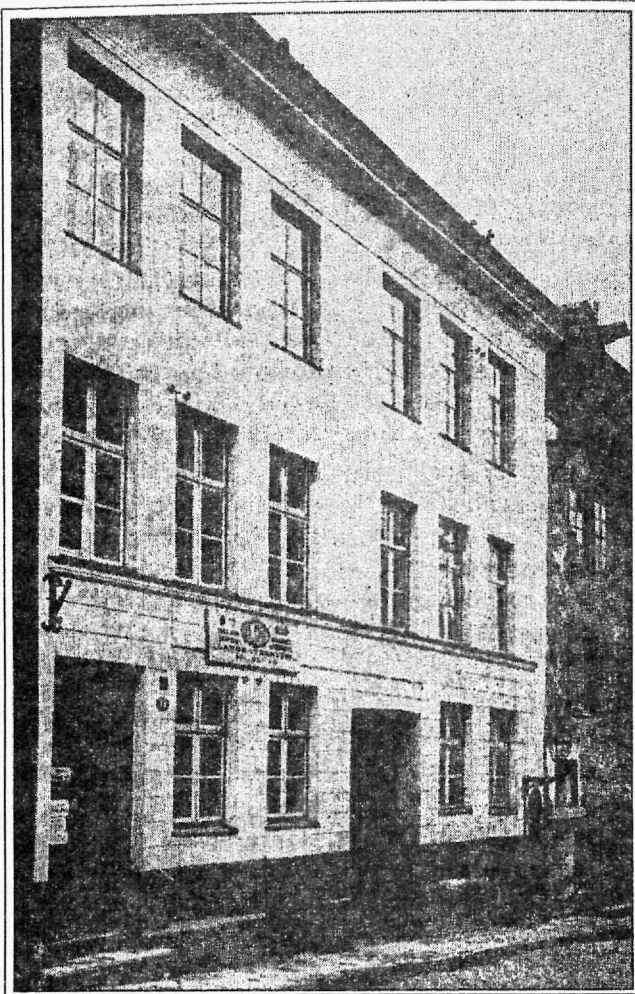
Esimeseks Eesti haridusministriks sai Õpetajate Keskliidu esimene esimees Peeter Põld, kes kutsus endale abilisteks F. V. Mikkelsaare — ministriabiks ja E. Murdmaa (E. Martinsoni) — rahvakooli osakonna juhatajaks. Neil meestel tuli kõik otsast peale luua. Tööd oli tapvalt palju ja töötada tuli sageli hommikust hilisõhni. Koosseisud olid väikesed ja mahtusid paari tupp. Kuid seda suurem oli ind ja töörõõm. Töötati oma kooli loomisel.

Sõda enamlastega kergitas üles uued kõuepilved. Õpetajaskond ei jää siingi kõrvaltvaatajaks. Lisaks varem mobiliseerituile, organiseerivad Tallinna õpetajad oma väeosa “Kooliõpetajate Roodu” nime all dir. A. Veiderman(ni) juhatusel. Õpetus koolides katkestatakse. Ka õpilased astuvad sõtta. Õpetajate algatusel ja kaastegevusel kutsutakse ellu ka “Ühistöö” riigikaitse huvides (vt. lähemalt teoses “Ühistöö”, Tallinna Õpetajate Seltsi kirjastus 1927).

Alles pärast pikemat vaheaega võimaldus Keskliidu asemikekogul kokku tulla Tartus, 22. aprillil 1919.a. Sel koosolekul määrati Keskliidu uueks asupaigaks Tallinn. Uude juhatusse valiti J. Annusson, V. Raam, H. Roos, J. Rumma, J. Kents, A. Raudkats — Tallinnast, K. Treffner ja M. Reinik — Tartust, J. Piiskar — Pärnust. Uueks Keskliidu esimeheks valiti J. Annusson, kes sellel kohal püsis 1922. aastani.

Samal 1919.a. 22. aprilli koosolekul otsustati lihtsustada ka senine nimi. Uueks nimeks võeti “**Eesti Õpetajate Liit**”.

Liikmeid oli Liidul tollal 805.

E. Õ. Liidu asukoht Tallinnas, Pühavaimu tän. 11, Tallinna Õp. Seltsi majas.

Muutmine ei tabanud üksi Liidu nime. 28.—30. aprillil 1919.a Tallinnas peetud III üleriiklikul õpetajatekongressil võeti seisukoht, et Liit tuleb reorganiseerida kutseühingulisel alusel. Senine Liidu peaülesanne — pinda luua rahvuslikule ja demokraatlikul alusel korraldatud Eesti koolile — oli suures laastus täidetud. Õpetajate kutsehuvide kaitsmise ettepoole nihutamine ei tõrjunud siiski kõrvale tegelemisi üldiste kooliküsimustega.

1919.a detsembrikuus peetud asemikekogu koosolek võttiski vastu uue põhikirja ja E. Õ. Liit ühes allorganisatsioonidega muudeti kutseühinguteks.

III. Eesti Õpetajate Liit 1919—1927.

Eesti Õpetajate Liidu tegevuse kohta mainitud ajavahemikul leiavad "Kasvatuse" lugejad ülevaate Liidu 5. ja 10. aastapäeva puhul avaldatud kirjutistest ("Kasvatus" nr 14 — 1922 ja nr 7 — 1927). Seepärast leppigem siin vaid mõne piirjoone tõmbamisega.

1919. ja järgnevad aastad mööduvad õpetajate elava organiseerimise tähe all. Lisaks varem rajatud liitudele asutatakse need veel Harju-, Lääne-, Järva- ja Viijandimaale. 1919.a lõpuks tõusis Liitu koondunud õpetajate arv järsult 2168-le.

Palju energiat ja ühist pingutust nõudis tol ajal õpetajate võimatult viletsate palgaolude ja üldse majandusliku seisukorra korraldamine. Paljudel maaõpetajatel olid palgad 1917. aastast saamata. Liidu juhatuse ja kohalike ühingute ning liitude nõudel ja kaasabil töötati haridusministeeriumis välja õpetajate palgamääruse kava, mis 28. aug. 1919.a Asutava Kogu poolt vastu võeti.

Peale organiseerimise, koolikorralduse ja ainelist seisukorda puudutavate küsimuste oleks märkida 1919.a tegevusest veel 2 tähtsat sündmust. Need olid:

1) 1500 Soome õpetaja vastuvõtt Tallinnas ja 2) organiseeritud õpetajaskonnale häälekandja ja kasvatusteadusliku ajakirja "**Kasvatus**" esimese numbril ilmumine augustis 1919.a.

Kohe ajakirja esimene number märkis suuri ülesandeid ning avarat töövälja, mis uustulnukal ees seisis: "Vana kool peab maha kistama kõigi oma keskaja traditsioonidega. Uue koolikorralduse nurgakivid — **ühtluskool ja töökool** — peavad õieti paigutatama, et uus hoone kaljule asuks." ("Kasvatus" 1919, nr 1.)

"Kasvatuse" tähtsamaks ülesandeks peale kooli päevaküsimuste sõelumise ning kooli propageerimise kujunes **uue olukorra** selgitamine, ühinemisele õhutamine ja kutseteadvuse tõstmine. Toome mõned tsitaadid, mis iseloomustavad tolleaegset vaimsust:

"Eesti õpetajad! Kuna oleme elanud igaüks omaette, ei ole teineteisest aru saanud, oleme koguni võõrastanud teineteist. Meid on lahutatud ja meie oleme lasknud end lahutada..."

Meil puudusid võimalused arenemiseks — meil, õpetajail, kelle olemasolu on mõeldav ainult igapäevases edenemises, täienemises, kasvatusteaduse võitudega sammu pidamises — asja kursis olemises." ("Kasvatus" 1920, nr 2, lk 62.)

Juba artiklite pealkirjad kõnelevad selja sirguajamise meeleoludest ja uhkavast, surutise alt vabanenud töö rõõmust: "Hoogsamale haridustööle!", "On juba aeg", "On ülem aeg", "Uus vaim koolis", "Õpetajaskonna jõud", "Enam rõõmu!", "Sõnadelt tegudele!", "Energilisemale tegevusele!" Need on kõik pigem üleskutsed kui artiklid.

Eriti õhutati õpetajaskonda **isetegevusele** ja kaastööle uue kooli elluviimisel:

"Et rahvas omas enamuses ainult rahvakoolist läbi käib, siis tuleb tunnistada: rahvakool ja õpetajaskond on need kaks sammast, mille peal rahva heakäekäik põhjeneb ja millega ühes ta ka langeb. (H. Roos "Kelle asi see on?" — "Kasvatus" 1920, nr 17.)

"On olemas ringkond õpetajaid, kes ootavad, et kõik kooli korraldustööd haridusministeerium peab tegema. Loetakse terve tosin häid ja halbu projekte ette ja öeldakse: see on meie ministeeriumi lähem tegevuskava! Nii lihtne ei

ole aga asi mitte. Ei usu, et Eesti õpetaja eemale tahab ja võib jääda kooli loomise tööst. Sest kõige muuga võib ministeerium valmis saada, kuid **rahvuslise kooli loomine** käib temale üle jõu...

Kes peab siis koolipõllul väärtusi ümber hindama? Kas ainult ministeerium, mõni vanem pedagoog või õpetajad täies koosseisus? Ja kui palju vana rämpsu meil ei ole! Vene kooli halvad bürokraatlikud traditsioonid on meid läbi ja läbi mürgitanud...

Kooli korraldustöö on õpetajate töö. Siin peavad õpetajate organisatsioonid energiliselt tööle hakkama ja päästma seda, mis veel päästa on." (O. J. Kiisel, "Kaks teed" — "Kasvatus" 1920, nr 2.)

Tehakse etteheiteid koolijuhtidele lühinägelikkuses ja vaba õpetajaskonna osavõtu takistamises loovast tööst:

"Meie koolivalitsus on seni oma ülesandest nii aru saanud, et ainult tema on kutsunud kõiki kooli elusse puutuvaid küsimusi kavatsema ja teostama. Ta püüab enesele ikka suurema tegevusvälja, tungib bürokraatliku iseteadvusega kooli intiimelusse, on suures kartuses kooli hea edu pärast ja, kahjuks, katsub vahel ka õpetajaskonna tööd halvata. Tihti näib, et kool ja õpetajaskond on administratsiooni pärast, aga mitte ümberpöörduvalt." (O. J. Kiisel "Õpetajaskond ja koolivalitsus", "Kasvatus" 1920, nr 8/9.)

Sarnaseid tsitaate võiks tuua tollest ajajärgust väga palju. Üldse "Kasvatus" ei ole mitte ainult meie iseseisvusaegse koolielu arengu üksik- ja kujunemise üksiketappide suur ja väärtuslik panipaik, "Kasvatus" kujunes õpetajaskonnale tõeliseks "veduriks", nagu teda iseloomustas tabavalt üks meie tuntumaid koolimehi hiljuti.

1920.a tegevuskavas oli tähtsamal kohal Avalikkude algkoolide seaduse arutamine. Liidu esindajad esitasid mitmel korral Asut. Kogu hariduskomisjonile parandusettepanekuid. Selle põhjapaneva kooliseaduse väljatöötamisel kasutati eduga neid ettevalmistavaid töid, mis eesti õpetajaskonna ettevõttel algasid juba 1917. aastal kohe pärast revolutsiooni ja jätkusid hoogsalt pärast maa vabanemist Saksa okupatsiooni võimu alt.

Sellele vaatamata oli seaduse väljatöötamine ühendatud suurte raskustega. Tuli töötada kiires tempos. Puudusid kogemused ja eeskujud. Ei olnud aega käia välismaal ringi sealsete olude ja seadustega tutvumas. Veneaegne hariduskorraldus oli väga keeruline ja kirev. See tuli likvideerida. Siiski loodi uue seadusega **ühtluskooli** näol kindel alus meie koolisüsteemile ja selle edaspidisele arengule, kooskõlas meie demokraatliku riigikorraga. Alghariduse reformi ja Aval. koolide seadust tuleb pidada maareformi kõrval meie vabariigi tähtsaimaks saavutuseks. (Hiljem, alates 1930. aastaga, tehti Avalikkude algk. seaduses rida parandusi, milledest osa osutus tarvilikuks, osa aga esile kutsus suuri lahkarvamusi.)

Samal (1920.) aastal kutsuti Liidu juures ellu esimesed toimkonnad. Neid oli 4: 1) pedagoogiline, 2) kooliseaduste, 3) õppevahendite ja 4) organiseerimistoimkond. Uute liikmetena ühinesid Liiduga Tartu ja Narva seltsid.

1921.a astusid Liidu liikmeks Pärnu Õpetajate Ühing ja Vene Õpet. Kesklüü, 1922. aastal — Petserimaa Õp. Liit ja Valgamaa Õp. Liit. 1924./25. tegevusaastal lisandus neile veel Rootsi Õpetajate Ühing ja 1925./26. tegevu-

saastal Hiiumaa Õp. Ühing ning Vändra Õp. Ühing. Hiljem on liikmeks astunud veel Valga ja Haapsalu Õp. Ühingu. Liikmete arv stabiliseerus umbes 3000-le.

Ajavahemikul 1919—1927 kujunes välja ka Liidu tegevus ja selle juhtimine. Liidu juhatusel abiks moodustati peale eelpool mainitud 4 toimkonna veel järgmised: kooli- ja kutse-, majandus-, kirjandus-, edasiharimis- ja ekskursioonitoimikond.

Jooksvate küsimuste otsustamiseks moodustati 1924.a Liidu juhatusel 5-liikmeline sekretariaat, mis koosnes esimehest, esimehe abist, sekretärist, sekretäri abist ja laekurist.

Moodustati ka Liidu büroo ja palgati selle juhiks asjaajaja.

Tegevus aastail 1917—1927.

Kongressid. Avavahemikul 1917—1927 peeti üldse 7 õpetajate üldkongressi tähtsamate kooliellu ja õpetajaisse puutuvate küsimuste arutamiseks. Kongressidest on ilmunud üksikasjalikud ülevaated "Kasvatuse" numbrites.

Üleriiklikke õpetajapäevi on peetud 1917.—1927.a vahemikul 5.

Aineõpetajate üleriiklikke kongresse on peetud samal ajavahemikul tervelt 21 (emakeele alal — 3, matemaatika, füüsika, kosmograafia — 5, loodusõpetus ja maateadus — 2, ajalugu — 1, usuõpetus — 1, tööõpetus — 2, võimlemine — 3, muusika, laul — 1, joonistamine — 1, vene keel — 1).

Õpetajate edasiharimise ala korraldamine on nõudnud Liidult suurimat hoolt, kuna paljud õpetajad olid astunud ametisse pooliku ja puuduliku haridusega. Samuti algusest peale viidi õpetajaid kontakti uuemate kasvatusviisidega ja vooludega vastavalt muutunud oludele. Selleks korraldati Tallinnas 2 pedagoogilist nädalat (1922. ja 1925.a), Kuressaares ja Võrus 1920.a., Pärnus, Haapsalus ja Rakveres 1927.a. Osavõtt pedagoogilistest nädalatest tõusis kuni 200 õpetajani.

Ekskursioonijaamu korraldati 1925.a Toilas ja 1926.a Irboskas.

Suviseid täienduskursusi korraldas E. Õ. L. vähem, kuna nende korraldamine kuulus esijoonel haridusministeeriumi ja kohalike koolivalitsuste kompetentsi. 1926.a korraldati siiski Läänemaa Õpetajateseminari juures majapidamise ja aianduse kursused ja 1927.a kursused eesti keele ja koduloo alal Viljandis ja Valgas, majapidamises Tartus, aianduse alal Vahil ja võimlemises Narva-Jõesuus. Osavõtt kursused oli elav. Teatud raskusi sünnitas toetuse ja lektorite hankimine.

Keskkoolikursused avati E. Õ. L. poolt kontaktis Tallinna Kolledžiga 1926.a alates neile õpetajaile, kel polnud keskkooliharidust. Osavõtt kursused oli väga elav — üle 200 õpetaja. Senini on neist E. Õ. L. kaudu lõpetanud keskkooli ligi 60 õpetajat.

Vaatamata majanduslikele raskusile, jätkati kogu aeg ajakirja "Kasvatuse" väljaandmist. Aastail 1925—1928 ilmus noorsoole sisukas ajakiri "Noorustmaa".

Kutsehuvide kaitseks on E. Õ. L. juhatus ja kohalikud organisatsioonid kulutanud rohkel määral jõudu eriti aastail 1919—1927 palgavõitluse ja teenistusseaduse arutamise puhul. Korduvalt on tulnud protestida palga korratu väljamaksmise vastu. Õpetajate õigusliku ja majandusliku seisukorra paranda-

miseks korraldati ankeete. Õpetajate pensioni küsimus lahendati riigiteenijate pensioniseadusega E. Õ. L. poolt väljatöötatud alustel. On kaitstud õpetajate huvivid ametiasutustes ja antud õpetajaile juhatust ja nõu otsekohe ning Liidu juriskonsuldi kaudu. Aineliselt raskesse seisukorda sattunud Liidu liikmeile toetuse andmiseks õnnetuse, töötaoleku jne puhul asutati toetuskapital.

Liidu arvuka ja esimestel aastatel sageli kaunis kirjus peres tekkis tihti ka omavahelisi konflikte, tüliküsimusi ja kutse-eeetika vastu eksimisi, mida juhatusel tuli lahendada nt 1920. ja 1921. aastail õige sageli. Suuremate tüliküsimuste lahendamiseks pandi kehtima 1924. aastal omavaheliste kohtute kord.

Kuid üldiselt valitses Liidus esimesel aastakümnel ühistunne, üksmeel, vastastikune lugupidamine ja armastus oma töö vastu, mis hingestas ja ühendas Liidu liikmeid tervikpereks.

Õpetajate omaettevõtete asutamisel on Liidul suuri teeneid. E. Õ. L. juhatuse algatusel kutsuti ellu kirjastus- ja koolitarveteühing "Töökool" (1922.) ja "Õpetajate Ühispank" (1925.a). Alates 1925.a seisis päevakorral ka "Õpetajate Lehe" väljaandmine. Nende kõrval oli ka algatusi, mida ei suudetud teostada majandusliku kitsikuse tõttu. Näitena võiks tuua õpetajate kodu asutamist, milleks küll alustati kapitali kogumist, kuid mis senini ei ole jalgu alla võtnud ja nüüd päriselt päevakorralt kadunud.

Oma tegevuses õpetajate huvide kaitsel sattus Liit sageli õige ägedate kallaletungide rahe alla poliitilise ajakirjanduse poolt. Ei puudunud isegi üleskutsed (1921.a) asutada uut õpetajate keskliitu ning kohalikke organisatsioone. Kuid milline loov ja ülesehitav töö ei ole kohanud tagasikiskuvaid jõude?

Sidemed välismaa õpetajate organisatsioonidega tekkisid peatselt peale Liidu loomist. Endastmõistetavalt loodi esimesed sidemed vennasrahvaga põhjast — soomlastega. Peale vastastikuste külaskäikude ulatuslikumaks ürituseks sel alal kujunes Ühis-Soome Koolikongress 1921.a. Sellest võttis E. Õ. L. poolt osa umbes 400 õpetajat. Samuti võeti aktiivselt osa II soome-ugri hariduskongressi korraldusest Tallinnas 1924.a. Esimese Eesti pinnal peetud hariduskongressi algatava toimkonna koosolek peeti 1924.a E. Õ. L. ruumes. Eeltööde tegemiseks moodustatud kolmeliikmelisse komisjoni kuulusid G. Ollik, J. Annusson ja K. Õunapuu.

Vahepeal nõrgenesid sidemed soomlastega, et hiljem seda hoogsamalt uuesti elustuda. (Uuestisünnist üksikasjalikumalt allpool H. Rajamaa kirjuti- ses).

Kindlad ja tihedad suhted arenesid ka lõunapoolsete liitlaste — saatuskaaslaste Läti ja Leedu — organiseeritud õpetajaskondadega, mis lõppeks välja arenesid Balti riikide Õpetajate Liiduks. Lähenedmistöö süvendamiseks on kaasa aidanud tunduvalt rajariikide õpetajate konverentsid ja kongressid. (Neist suhetest leiavad lugejad allpool üksikasjalikuma ülevaate A. Jansoni eriartiklis.) **Kokku võttes** Liidu esimese kümne aasta tegevust, võib kinnitada, et selle aja jooksul pandi kindel alusmüür eesti koolile, vaatamata kõigile tagasikiskuvaile jõududele. Eduka võistluse üheks tugevamaks pandiks tuleb pidada asjaolu, et **kõikide koolitüüpide õpetajad olid koondunud ühiseks tervikuliseks pereks Liidus**. Koolile, vaatamata tema mitmesugustele tüüpidele, osati suhtuda kui **tervikule**. Sellepöolest erines E. Õ. Liit teiste maade

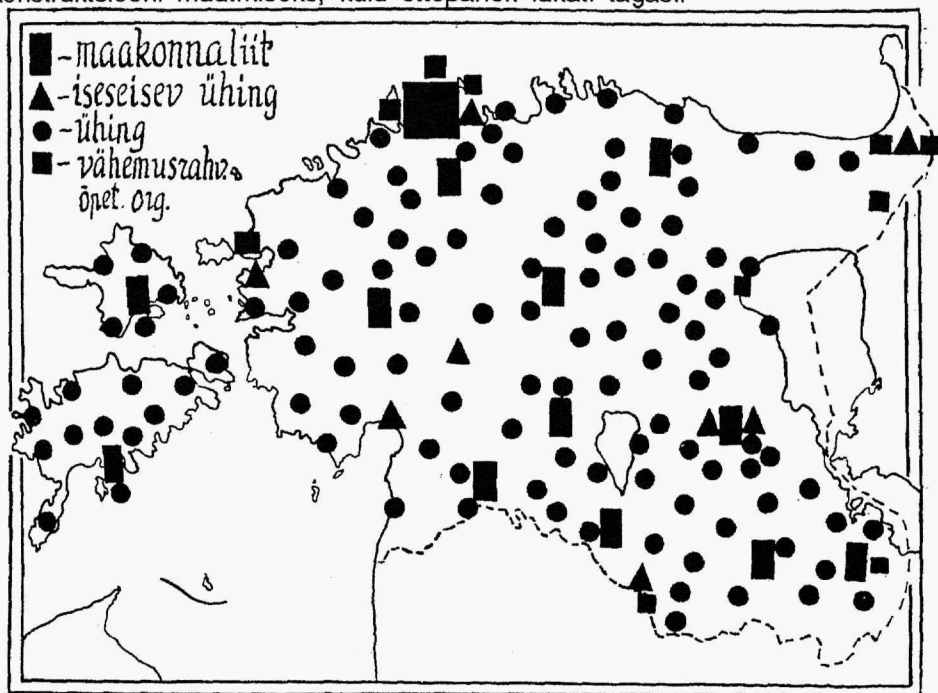
õpetajate kutseorganisatsioonidest, olles neile imetusobjektiks ja kaugeks ideaaliks. E. Õ. Liit ei ole iialgi rõhutanud ega esile nihutanud ühe koolitüübi erihuviseid. "Eesti kool ja tema õpetaja on orgaaniline tervik" — sellest juhtmõttest peeti visalt kinni.

Võiksime lõpetada esimese aastakümne tegevuse ülevaate E. Õ. L. esimehe E. Murdmaa poolt Liidu 10 a juubelil lausunud iseloomustusega:

"Õpetajate Liit on oma esimesel aastakümnel tööd teinud noorusevaimustusega. Temale on oma tööjõudu ohverdanud nii keskasutises kui kohtadel mitmed meie aatelisemad koolitegelased... Eesti kool ja tema õpetaja on orgaaniline tervik. Ühe tõus tähendab ka teise tõusu, ühe häda ka teise häda."

IV. Eesti Õpetajate Liidu teine aastakümme 1927—1937.

Esimese aastakümne jooksul rööbiti Eesti kooli ülesehitamistööga, õpetajate edasiharimisega ja nende kutsehuvide taotlemisega oli suudetud välja arendada ka E. Õ. Liidu organisatsioon. See kujunes kolmeastmeliseks: 1) kohalikud ühingud (tavaliselt end kihelkondade piirides), 2) maakonnaliidud, 3) Eesti Õpetajate Liit keskorganisatsioonina. Vähemalt 50-ne (hiljemini 25) üksikliikmega ühingud ja seltsid võisid astuda ka otseselt E. Õ. Liitu, kuulumata maakonnaliitu. Peale selle astus Liidu liikmeks 3 vähemusrahvuste õpetajateorganisatsiooni. See struktuur on püsinud Liidus tänini ja on osutunud kõigiti otstarbekaks, kuigi on kuuldunud aegajalt mõningaid häáli selle lihtsustamiseks, et saavutada kokkuhoidu liikmemaksudes. Ka Liidu juhatus esines ise kord (1927.a alul) erakorralisele Liidu asemikekogule ettepanekuga Liidu konstruktsiooni muutmiseks, kuid ettepanek lükati tagasi.

E. Õpet. Liitu kuuluvate õpet. organisatsioonide võrk.

Ühingute tegevuse elustamiseks ja väljaspool Liitu seisvate õpetajate koondamiseks ühingutesse on korraldatud organiseerimislende, organiseerimiskuid, noorte õpetajate päevi jne. Sidepidamiseks omavahel on antud välja liikmeile "Õpetaja tähtsaamatut", millest tänavu ilmub 9. aastakäik.

1927/28. tegevusaastaks oli Liidu koosseis kujunenud järgmiseks: 11 õpetajate maakonnaliitu neisse kuuluva 98 ühinguga, 7 iseseisvat seltsi ja ühingat ja 2 vähemusrühvuste õpetajateorganisatsiooni. Tähendatud organisatsioonide kaudu kuulus E. Õ. Liitu ligemale 3000 õpetajat. See arv kasvas ajajooksul veelgi, ulatudes 3500-le.

Liidu tegevust juhib asemikekogu poolt üheks aastaks valitav juhatus. Juhatus oli paisunud 1927. aastaks 17-liikmeliseks, jäädes püsima hiljemini pikemaks ajaks 19-le. Et juhatusse kuulub rohkesti liikmeid ka teistest linnadest ja maalt, osutus juhatusel sagedane kokkukäimine raskeks, mistõttu juhatuse ametitega liikmed moodustavad sekretariaadi, kes korraldab jooksvat tööd.

Tegevuse kasvades oli Liidu juures vahepeal ellu kutsutud rida uusi toimkondi. 1927/28. tegevusaastal tegutsesid järgmised toimkonnad: 1) alg- ja täienduskooli-, 2) kesk- ja kutsekooli-, 3) edasiharimis-, 4) majandus-, 5) ekskursiooni- ja 6) karskuskasvatustoimkond. Pealeselle veel: 1) eesti keele, 2) ajaloo, 3) loodusloo-maateaduse, 4) võõrkeelte, 5) muusika-laulu, 6) käsitöö, 7) võimlemise õppekorralduse toimkond ja 8) defektsete õpilaste koolide õpetajate toimkond. Kokku seega 14 toimkonda, millistele võiks lisada veel ajakirjade "Kasvatus" ja "Noorusmaa" toimkonnad. Hiljemini asutati veel pedagoogiline, karskuskasvatustöö, kodu uurimise, kehakasvatuse ja soome toimkond.

Tegevust olid alustanud ka toetuskapitali valitsus ja aukohus. Juriidilise nõu andmiseks Liidu liikmeile oli ametisse palgatud juriskonsult. Samuti osutus tegevuse paisumisega paratamatuks ka Liidu büroo koosseisu suurendamine 2-le, hiljemini 3-le isikule. Büroo ülesandeks jäi Liidu juhatuse ja sekretariaadi otsuste täidesaatmine, kongresside, kursuste ja päevade ettevalmistamine, kirjavahetuse korraldamine, ajakirjade talitustöö jne. Karskuskasvatustöö juhtimiseks ja eriti võistlusõpingute ettevalmistamiseks ning läbiviimiseks palgati ametisse karskusesekretär. Kasvatuslike ja meetoodiliste küsimuste alal nõuandjana liikmetele, samuti referendina õpetajatepäevadel ning kooliuuendusrühma organiseerijana ja juhatajana toimib Liidu juures 1932. aastast alates teaduslik sekretär.

* * *

Liidu tegevus viimasel aastakümnel peegeldab endas kõiki neid sündmusi, mis toimusid meie riigi elus samal ajavahemikul ja mille tähtsamaiks mõjureiks osutusid majanduslik ning sellele järgnenud riiklik kriis. See omakorda põhjustas hariduspoliitikas suuri võnkumisi ja tasakaalutust, mille järellainetus on tunda tänapäevalgi, kuigi nüüd tehakse üsna tugevaid ja tagajärjekaidki pingutusi tasakaalu leidmiseks. Esimesel aastakümnel valitsenud ülesehitav hoog hakkas raugema, mõnigi ülepingutusist ja ületöötamisest väsinud süda vaikis igaveseks. Eriti kurvaks aastaks kogu meie koolile kujunes ses mõttes 1930, mil surm kustutas kahe meie iseseisvusaja koolikorralduse rajaja ja autoriteedi — F. V. Mikkelsaare ja Peeter Põllu — elukünlad. Veelgi

varem, 1925.a, oli siirdunud kodumaalt kaugele ookeani taha E. Õ. Liidu rajajaid, kauaaegne esimees ja end haridusminister Jüri Annusson. Sellele vaatamata iseloomustab ka seda aastakümnet Liidu tegevuses võitlus tagasikukuvate jõudude vastu meie kooli ja õpetajaskonna tõstmiseks vaba kultuur-rahvale väärilisele tasemele.

1. Tegevus koolikorralduse küsimuste alal.

Koolikorralduse küsimuse alal tuli Liidul korduvalt võtta sõna vahepeal päevakorrale kerkinud õpetajate kutsehariduse ja ettevalmistamise küsimuses. Tekkis vaidlus, kumb õpetajate ettevalmistamise viis on parem, kas pikemaajaliste seminaride või lühemaajaliste pedagoogiumide kaudu. E. Õ. Liit kogus 1927/28. tegevusaastal rohkesti materjali õpetajate arvu ja ettevalmistamise kohta, asudes üldiselt seisukohale, et pedagoogiumitüüp meie oludes osutub eluvõõraks. Vaatamata Liidu ja paljude koolitegelaste protestidele, suleti aastail 1930—1932 meie kooliuuendusliku taimelavaga — Võru Seminaariga eesotsas kõik seminarid peamiselt majanduslike kaalutluste põhjendusel.

Samal ajal kerkisid päevakorrale ka keskkooliküsimused. Keskkooliküsimuste vastu võis märgata huvi tõusu juba varemgi, mispärast E. Õ. Liit 1927.a sügisel moodustas asjatundjaist keskkoolitegelasist keskkoolitoimkonna. Toimkonna korraldusel toimus Tallinnas 2.—5. apr. 1929.a I gümnaasiumiõpetajate kongress 247 osavõtjaga. Tähtsamate küsimustena sel kongressil arutati keskkooliõpilaste selektsiooni ja keskkooliõpetajate korraldamise küsimusi. Selektiivse tarvidust põhjendasid koolinõunikud J. Lang ja J. Grüntal. Enamik referente asus kindlal seisukohal, et keskkooli ümberkorraldamisel ei tohi lõhkuda 6-kl algkooli. Kaugemale mineva ettepanekuga esines N. Kann, kelle projektis keskkool rajanes 4-le õppeaastale.

Samal kongressil tulid juba kõne alla ka keskkooliõpetajate organiseerimisküsimused. Siingi esitati vastupidiseid seisukohti: referent dir H. Karu pooldas keskkooliõpetajate iseseisvat organiseerimist, kuid teised 2 referenti (F. Klement, M. Välbe) arvasid, et keskkooliõpetajate erihuve ei saa lahendada paremini iseseisva organiseerimisega. Õpetajaskonnal on palju ühiseid sihte ja huvisid, mispärast on vajalik säilitada ühine organisatsioon.

Kongress võttiski vastu resolutsiooni, milles rõhutati, et "tuleb hoiduda õpetajaskonna killustamisest mitme kutseorganisatsiooni vahel ja tervikuna säilitada õpetajaskonna üldorganisatsioon — Eesti Õpetajate Liit."

1931.a peetud II gümnaasiumiõpetajate kongress arutas peamiselt gümnaasiumide õppekorralduse ja õpilaste töö viljastamise küsimusi. Sellel kongressil valitud keskkooliõpetajate toimkond pidas oma esimese koosoleku 2 aasta järele — 1933.a. Sel koosolekul asuti seisukohale, et keskkooliõpetajate organiseerimine vajab elustamist. Toimkonna arvates tuleb selleks moodustada E. Õ. Liidu juurde autonoomne osakond. Selle reformi teostamiseks otsustas toimkond asutada ülemaalse keskkooliõpetajate kogu (EKESKO). Viimane esitas E. Õ. Liidule nõudmise, et Liit moodustatagu ümber eritüüpi koolide õpetajate kogudeks, kusjuures üksikud õpetajateühingud ja liidud ei saa astuda Liidu liikmeks. Liidule olid need nõudmised täiesti vastuvõetamatud. Liidu esimehe A. Veiderma poolt töötati välja kompromissettepanek, kuid seegi ei leidnud poolehoidu, mille järele EKESKO-ga selles küsimuses katkes

igasugune kontakt ja ta hakkas teotsema iseseisva keskkoondisena. Liitu jäi siiski rohkesti keskkooliõpetajaid edasi. Kuid kahetsemisväärne lõhe oli siiski sündinud. Juba varem olid organiseerunud täienduskooliõpetajad üleriiklikus ulatuses. Kuid enamik täienduskooliõpetajaist töötas kaasa ka kohalikes õpetajateühingutes koos teiste õpetajatega, nii nagu enamik täienduskoolegi töötas koos algkoolidega. Hiljemini 1936. aastal — tõi õpetajad uuesti kokku **Õpetajate Koda**. Kuid lõhenemise ja kärsemise haavad annavad end tunda veel tänapäevalgi.

Pikka aega kestnud lõhenemise protsess nõudis Liidu tegelastelt palju aega ja tööjõudu, kuna loodeti saavutada siiski kokkulepet, mis aga ebaõnnestus.

Murerikkamaks ja ärevamaks aastaks meie koolile, eriti aga algkoolile kujunes 1930.a. Haridusministri kohale kutsuti isik, kes loovast koolitööst oli senini eemal viibinud. Karmi käega asuti koolide ja klasside koondamisega. Koondamistundile taheti tuua ohvriks kogu ühtluskooli süsteem. Ei hoolitud ka sellest, et klassikomplektide massilise vähendamise ja õpetajate vallandamisega seati maaalgkoolid tingimustesse, mis pidid alla kiskuma kooli kasvatusliku taseme. Nimelt esitas HM 1930.a. avalikkude algkoolide seaduse muutmiseks ettepaneku, mille järgi algkooli kursus oleks valdade poolt ülalpeetavais algkoolis tõusnud normaalselt **seitsmele** õppeaastale. Kuid see ei tähendanud senisele algkoolile ühe õppeaasta lisamist. Neis seitsmeaastaseis algkoolis oleks töötanud 2 esimest õppeaastat **suvel** — 20. augustist kuni 15. oktoobrini ja 16. maist kuni 20. juunini. Viie viimase klassi õpilased aga 16. oktoobrist kuni 15. maini. Peale selle oli ette nähtud kordamispäevad kahe esimese ja viie viimase klassi õpilastele õppetöö vaheaegadel. Selle reformi, mida tuntakse üldiselt nn “suvekooli” nime all, põhjenduseks toodi ette järgmisi olulisemaid väiteid: uus kord võimaldab vanemaile õpilastele olla abiks talutõis ja leida suvel teenistust karjalastena, nooremaile õpilastele kergendaks ta aga kooliskäimist, sest õppetöö toimuks soojal ajal, mil vajadust ei ole väikesi lapsi mahutada internaati. Samuti oleks nooremate õpilaste riietamine hõlpsam soojal ajal. Peamine põhjus oli aga kokkuhoid riigile, mis oleks saavutatud umbes 300 nooremate õpilastega töötava õpetaja vallandamisega.

Kavatsuse vastu, eriti suvekooli osas, tõstsid aga esijoonel protesti just lastevanemad, väites, et uus seadus ei kergenda, vaid raskendab karjalaste küsimuse lahendamist, sest 1. ja 2. õppeaasta lastest on 70% karjaskäijad. Samuti muutuks laste koolisaatmine kibedal tööajal vanematele õige koormavaks. E. Õ. Liidu X üldkongress, mis kokku kutsuti uue seaduse arutamiseks 27. ja 28. dets. 1930, arvustas uut projekti pedagoogilisest seisukohast ja leidis, et maakoolid tahetakse muuta “hädakoolideks”, asetades meie kandvama kihhi — maarahva — hariduse saamise suhtes halvemasse seisukorda võrreldes linnaga. Uus korraldus nõuaks õppekavade ja õpperaamatute põhjalikku muutmist. Kongress võttis vastu resolutsiooni, milles nentis, et uues av. algk. seaduse projektis leiduvad muudatused “takistavad ühtluskooli põhimõtete edukat tööd ja ähvardavad halvavalt ning tagasikiskuvalt mõjuda meie rahva suurema ning kandvama osa — maarahva — kultuurilise arenemisse.

Kongress teeb E. Õ. Liidu juhatusele ülesandeks, kasutada kõik tarvisminavad seaduslikud abinõud selleks, et ei pääseks maksvusele rahvale kahjulik koolikorraldus ja kutsub üles kõiki E. Õ. Liidu liikmeid selgitama rahvale selle koolikorralduse puudusi."

Tulemuseks oli "suvekooli" mõtte äpardumine. Kuid majanduslik kriis nõudis oma osa ja sellele pidi koolgi ohverdama endast. Vaatamata protestidele, tabas paljusid klasse koondamine ja umbes 300 õpetajat vallandati. See omakorda tekitas suure õpetajate reservi. Ummikut lahendati seminaride sulgemisega, abieluliste õpetajate vallandamisega ja õpetajate määramisega pooltele ja isegi kolmandikkohtadele.

1933. aastast tänini on meie koolikorralduse tulipunktis seisund nn keskkoolireform ja selle teostamine dekreedina 1934. aastal. See reform ei puudutanud üksi meie keskkooli, vaid tõi suuri muudatusi kogu ühtluskooli süsteemi. Liidust sõltumatuil põhjusil oli kontakt hariduselu juhtivate asutuste ja Liidu vahel lödvenenud. Liidule ei võimaldatud küsimust enne reformi teostamist üksikasjalikumalt kaaluda. Vaatamata sellele püüdis Liit teha kõik, mis ta võimuses, et reformi juhtida õigetesse rööbastesse. Esitati korduvalt märgukirju haridusministeeriumile ja kanti Liidu seisukohti ette ka suuliselt eri delegatsioonide poolt.

Viimaste poolt rõhutati, et säärast murrangut, mis tähendab koolisüsteemi rajamine hoopis uutele alustele, peaks teostatama põhjaliku ja mitmekülgse kaalumise järele. Tähendati ka, et kõik tähtsamad muudatused seni on õpetajaskonnas ja laiemates ringkondades põhjalikult läbi arutatud ja siis alles teostamist leidnud.

Märgukirjas, mis esitati riigivanemale 9. mail 1934, tähendatakse muu seas: "...kavatsetav koolireform osutub suureks takistuseks maa andekamaile õpilasile hariduse jätkamisel; kuna maa-alkkooli kursuse lõpetajaile keskkooli pääsemine muutub äärmiselt raskeks, kui mitte võimatuks... Alkkooli 4. klassi lõpetaja on alles laps ja tema kodust eemaldamine mõjub kasvatuslikult halvasti, jättes lapse eluvõõraks." Peale selle juhitakse märgukirjas tähelepanu sellele, et koolireform süvendab klassivahesid ja oodatav kokkuhoid riigi eelarves võib osutada petlikuks, sest alg- ja keskkooliklasside parallelism 5. ja 6. õppeaastal koormab koolialalist eelarvet lisakuludega. (Hiljem osutus see kartus põhjendatuks.)

E. Õ. Liit ei jäänud oma arvamistega üksi. Kogu meie haritlaskond, lastevanemad ja ka laiemad ringkonnad võtsid küsimuse kõne alla, samuti ajakirjandus ja rida kaalukaid organisatsioone. Viimaseist mainigem Rahvuslaste Klubi, Eesti Kultuuri Sõprade Koondise, Maaomavalitsuste Liidu, põllumeeste, maanaiste jm seltside ning hiljemini mitme suure kongressi (Isamaaliidu, naiskongressi) resolutsioone ja sõnavõtte.

Ürgjõuliselt tekkis hulk 3-kl keskkooli, kuigi nende asutamiseks puudus seaduslik alus. Ummiku lahendas reformi teostaja haridusminister N. Kannu lahkumine ja 3-kl keskkoolide legaliseerimine uue haridusministri kol. A. Jaaksoni poolt. 1936/37.a. väljatöötatud koolivõrgukavas on nähtud ette 31 kolmeklassilist ja 22 viieklassilist keskkooli.

Samal 1934. aastal ilmus veel teinegi dekreet, mis väga sügavalt puudutas meie üldist rahvahariduse standardit, nimelt koolisunduse vanusepiiri alandamine 16 eluaastast esialgselt 13 1/2 ja hiljemini 14-le eluaastale.

Vanusepiiri alandamise küsimus oli päevakorral pikemat aega nii lastevanemate kui ka õpetajate ringkondades. Pooldava põhjusena märgiti kooli koormatust andetute ja istumajäänutega, samuti majanduslikke raskusi, mis paljudele valmistab kooliskäimine 16-da eluaastani.

Küsimust kaalus üksikasjaliselt E. Õ. Liidu erakorraline asemikekogu 16. juunil 1934, võttes vastu järgneva resolutsiooni:

"E. Õ. L. asemikkudekogu juhib tähelepanu koolisunduse lühendamisega 13 1/2 aastale seoses olevaile tagajärgedele ja palub otsust revideerimisele võtta ses mõttes, et sundus vähendataks vaid 15. aastani, s.o õpilased, kes saavad 1. augustiks 15-aastaseks, võivad lahkuda koolist.

Õppenõukogule tuleks anda võimalus vabastada õpilasi, kes kujunenud koormaks õppetöös, ka varemalt."

Dekreedi kohta esitati 29. juunil 1934.a märgukiri riigivanemale, milles muuseas juhtiti tähelepanu vanusepiiri kaheaastase alandamise võimalikele tagajärgedele:

"Üheks tulemuseks on kahtlemata rahva üldise haridusliku taseme langus, mis riiklikult hädasohtlik, arvesse võttes eriti just meie riigi seisukorda. Kuna meie riik kuulub väiksemate hulka, siis nõuab omariikliku ja kultuurilise iseolemise säilitamine meilt eriti kõrget kultuurilist taset. On ju väljaspool kahtlust, et just hariduslik ja kultuuriline üleolek vaenlastest oli üheks, võibolla kõige olulisemaks meie võidu aluseks Vabadussõjas. Samuti on just kõrge hariduslik tasapind meie riigile võimaluse andnud maksma panna võrdlemisi nii lühikese kaitseväge teenistuse sundaja ja sellega tunduvalt kergendada riigikassal lasuvat koormat.

See haridusliku tasapinna langus võib kujuneda õige tunduvalks."

"Õpetajate Leht" kirjutas küsimuse kohta:

"Millised tagajärjed on sel sammul? Julgen ennustada, kaunis kaugeleulatuvad. Haridusminister Kann põhjendas koolisunduse lühendamist sellega, et kool vabaneb andetuist õpilasist, kes asjatult koormasid kooli. Sellele tahaksin juurde lisada, et kool vabaneb mitte ainult andetuist, vaid üldse väga paljudest teistestki õpilasist. Uue dekreeidi tagajärjel on oodata üldse suurt õpilaste arvu langust algkoolis. Ning kas see ongi õige andetuse probleemi lahendamine, ajal, mil moodne pedagoogika kõikjal otsib teid, kuidas rakendada neidki kooli valulapsi positiivsele koolitööle ja nende võimete maksimaalsele kasutamisele!...

...Nii on siis kaotatud meil tegelikult 6-kl algkoolisundus, kuna ligi 50% õpilasi võib lahkuda enne algkooli lõpetamist.

Ei ole kahtlust, et rõhuv enamus neist ka tõesti lahkub, sest meil ei ole 6-kl algkooliharidus saanud veel üldiseks vajaduseks ja selleks paratamatuks miinimumiks, milleta demokraatlikku kultuurirahvast Euroopas ei leidu. Eriti rõõmu tuntakse uue dekreeidi puhul meie mahajäänumais nurkades. Rääkimata Setumaast.

Uus korraldus riivab algkooli väga tõsisel kujul. See lammutab palju sellest, mis vahepeal suurte raskustega võideldes ülesehitavat tehtud ja mille juures palju vaeva ja tervist kulutatud.

Vastuvõetav oluks koolisunduse lühendamise 15. aastani. Tavaliselt meil õpilased koolis üle ühe aasta ei jää "istuma" kusagile klassi. Seega pidanuks need õpilased lõpetama algkooli kuus klassi.

Teine väljapääs: võinuks anda õppenõukogu otsustada ja vaagida, milliseid õpilasi vabastada ja milliseid mitte. Õppenõukogul oleks seega võimalus vabastada neid, kes tõepoolest kujuneksid ballastiks koolile ja ka neid, kellele 16. eluaastani kooliskäimine liialt suuri raskusi tõi. Neid ei olnud palju.

Igal juhul, kuigi ei saa märkimata jätta hasomini head tahet vabastada kooli liigsest ballastist, siiski tundub, et on olnud liigagarad. Tundub, nagu oleksime taas seal, kus meie vabariigi algaastail maksis vaid neljaastane koolisundus. See on suur samm tagasi." ("Õpet. Leht" nr. 21—1934).

Need ennustused ongi nüüd täitunud. Haridusministeeriumi andmeil ei lõpetanud meie algkooli 1935/36. õppeaastal enam 42% õpilasi, mispärast ministeerium ongi võtnud uuesti päevakorda küsimuse, kuidas tõsta algkoolilõpetajate arvu, sest küsimuses on meie rahva üldise haridusliku tasapinna langus.

Lõppeks võiks veel tähendada, et nii selle kui eelmiste koolikorralduslike küsimuste käsitlemisel väljus E. Ö. Liit mitte üksikute õpetajate ja õpetajate rühmituste, vaid riigi ja rahva üldkultuuriliste huvide seisukohast.

Viimaseil aastail on koolikorralduslike küsimuste all tähelepanu juhitud maalaste raskenenud edasiõppimisvõimalustele algkooli 6. klassi lõpetamisel (1935. aastal). Selle vältimiseks on nõutud õppekavade ühtlustamist algkooli lõppklassides ja keskkooli esimestes klassides. Selle küsimusega tegeles eriti õpetajate XII üldkongress 1935.a sügisel, millest võttis osa 611 õpetajat.

2. Tegevus kasvatusõpetusliikude küsimuste alal.

Eesti Õpetajate Liidu ühe tähtsama tegevusala on moodustanud kogu Liidu tegevuse vältel kasvatusõpetuslik tegevussuund, mis on väljendunud esijoones Liidu liikmete edasiarendamise töös ja osavõtus kasvatusteaduslike ja õpetuslike küsimuste lahendamises. Esitagem ka sellest tegevussuunast mõõdunud kümne aasta jooksul allpool põgus ülevaade.

Endiselt jätkas Liit **pedagoogilise ajakirja "Kasvatuse"** väljaandmist. Toetuse vähenemisega vähenes "Kasvatuse" numbrite arv 1933.a kaheksale aastale. 1935. aastal lakkas haridusministeeriumi toetus ajakirjale täielikult, kuna ministeerium, alates 1. jaanuarist 1935.a, hakkas välja andma oma pedagoogilist ajakirja. Vaatamata raskustele on "Kasvatus" pedagoogilise ajakirjana jäänud püsima. Viimasel aastal on ajakirja sisulise külje laiendamiseks loodud kontakt Õpetajate Kojaga, mistõttu "K." ilmub alates 1. jaanuarist 1937.a uuesti 10 numbrit aastas.

"Kasvatust" on toimetanud viimane aastakümme endiselt **Enn Murdmaa**, olles praegugi ajakirja pea- ja vastutavtoimetajaks. Tegevtoimetajaks kutsuti alates 1. jaanuarist 1937 Liidu teaduslik sekretär **Joh. Käis**.

Tegevtoimetajale abiks moodustati ajakirja juurde 1934. aastal toimetuse kolleegium, millesse kuulusid HM-i esindajana kooliv. direktor **P. Mägraken**

(1934.a), **A. Roos**, teaduslik sekretär **J. Käis**. koolin. **J. Grüntal** (1934.a.) ja koolinõunik **V. Altkoa** (1935—36.).

Noorsooajakiri "Noorusmaa" oli aga sunnitud kolmanda aastakäigu lõppedes majanduslike raskuste ja toetuste ärajäämise tõttu ilmumise lõpetama 1928. aastal. Ajakirja asemel andis Liit välja "Noorusmaa almanakke", milliseid ilmus ajavahemikul 1929—1933 seitse. Noorsooajakirjanduse toimkond jätkas **noorsooraamatute** kirjastamist. Viimaseid ilmus üldse 34 raamatut.

Samuti kirjastati kasvatusteaduslikke teoseid ja metoodilisi käsiraamatuid õpetajaile. Viimaseist tähtsaimaks tuleb pidada J. Käisi toimetusel 1931.a ilmuma hakanud metoodilist käsiraamatut "Uusi teid algõpetuses", millise suur-sarja lõppväljaanded ja kaasanded Liidu kirjastustegevuse lõpetamise järele 1933. aastast alates ilmusid K.K.Ü. "Töökooli" väljaandel. Nii Liidu kirjastusel ilmunud noorsooraamatute kui kasvatusteadusliku kirjanduse täielik nimekiri on toodud ülevaate lõpus.

Õpetajate edasiharimise alal arenes töö õige hoogsalt, eriti vaatluse all oleva aastakümne esimesel poolel, mil haridusministeerium toetas edasiharimiskursuste, pedagoogiliste nädalate ja päevade korraldamist rahaliselt. Sel alal oleks, alates 1927. aastast, märkida järgmisi üritusi E. Õ. Liidu poolt.

1927.a 26. ja 27. märtsil toimus Tartus 1. üleriiklik joonistamisõpetajate kongress. Sama aasta kevadpühade vaheajal toimusid Tallinnas veel 2. ajalooõpetajate kongress ja 5. matemaatika-füüsikaõpetajate kongress. 1927.a. lõpul toimus Tallinnas 1. võõrkeeleeõpetajate kongress.

1927.a suvevaheajal korraldati kolm pedagoogilist nädalat: Pärnus, Haapsalus ja Rakveres, eesti keele ja koduloo kursused Valgas ja Viljandis, ma-japidamise kursus Tartus. Samal suvel töötas Liidu loodusloo ja maateaduse toimkonna korraldusel Saaremaal looduslooline ekskursioonijaam. Ühtlasi jätkusid keskkoolikursused neile õpetajaile, kes soovisid omandada keskkooli küpsustunnistuse.

1927.a tegevusest võiks veel märkida Liidu pidevat kaasabi algkooli õppekavade väljatöötamisel, milleks tööle rakendati Liidu üksikainete õppekorralduse toimkonnad. Mitmed viimaste poolt väljatöötatud kavad võeti õppekavade lõpulikul koostamisel aluseks.

Eriti tuleb välja tõsta 1927. aastat rõõmustava murrangaastana **noorsoo karskuskasvatustöö** elustamise alal. Sel aastal korraldati esimene õpilaste karskusvõistluskirjutus, millest võttis osa 241 õpilast 106 koolist. Võistlusõpingutest ja -kirjutustest osasvõtjate arv on pidevalt kasvanud, ulatudes käesoleval 1936/37. õppeaastal 200 koolile ligikaudu 6000 õpilasega. Samal 1927. aastal asuti 1. õpetajate karskuspäeva ettevalmistamisele.

1928.a suvevaheajal korraldati pedagoogilised nädalad Paides ja Valgas, eesti keele ja koduloo kursused Rakveres, ajaloo ja maateaduse kursused Viljandis, üldõpetuse kursused Tallinnas ja võimlemise kursused Pärnus (viimase kursuse korraldas Liidu nõudel Võimlemisõpetajate Selts).

Samal aastal 28.—30. detsembrini toimus esimene üleriiklik õpetajate karkuspäev.

1929.a suvevaheajal korraldati pedagoogilised nädalad Kuressaares, Narvas ja Pärnus, eesti keele kursused Haapsalus, maateaduse ja joonistamise kursused Võrus, üldõpetuse kursused Tartus, ekskursioonijaam Tallinnas ja

võimlemise kursused Kuressaares, kusjuures korraldustööd kohtadel täideti (samuti nagu eelmistel ja järgnevatel aastatelgi) suuremalt jaolt kohalike õpetajaliitude ja ühingute poolt.

1930. aasta keskemaks sündmuseks Liidu tegevuses kujunes suur **kooliuuenduslik näitus ja kasvatusteaduslik nädal** 12.—26. augustini 1930.a Tallinnas. Näitus ja nädal oli korraldatud meie avalikkude algkoolide seaduse avaldamise 10-nda aastapäeva mälestuseks.

Aineõpetajate kongresside alal tuleb mainida 1. tööstusliku kutsehariduse kongressi, mille korraldas Tartu Õpetajate Selts Tartus 24. ja 25. aprillil 1930.a.

Veel korraldati 1930.a. suvevaheajal pedagoogilised nädalad Viljandis ja Otepääl.

1931. aastal peeti 3 kongressi: gümnaasiumiõpetajate 2. kongress Tallinnas 1.—3. mail, eesti keele õpetajate 4. kongress Tallinnas 22.—24. augustil ja ajalooõpetajate 3. kongress 28.—30. detsembril Tartus.

Edasiharimise kursusi korraldati 1931.a suvel Kuressaares, Viljandis, Valgas ja Petseris ning pedagoogilised nädalad Tallinnas, Haapsalus, Pärnus ja Rakveres. Peale selle korraldati E. Ö. Liidu kaudu esperanto kursus Tartus ja anti toetust lauluõpetajate ja koorijuhtide kursuse korraldamiseks.

Õpetajate ekskursioonijaam töötas Tartu Ülikooli jõudude kaasabil sel suvel Otepääl.

1932. aastal korraldati täienduskursus Tallinnas 430 õpetaja osavõtul, pedagoogiline nädal Tartus ja õpetajate teine karskuspäev Tallinnas 28. ja 29. detsembril.

1933.a peeti pedag. toimkonna juhtimisel ja J. Käisi sisulisel juhatusel pedagoogilised nädalad Valgas ja Kuressaares ning Akadeemilise Pedagoogika Seltsi kaasabil ja mag. A. Elango tegelikul juhtimisel õpilastundmise praktikum Tartus. Samal aastal peeti veel lauluõpetajate 2. kongress Tallinnas ja filosoofiaõpetajate 1. päev Tartus.

1934. aastal korraldati taas pedagoogiline nädal 18.—21. aug. Tallinnas A. Roosi juhtimisel ligi 300 osavõtjaga. Pikemate kursuste korraldamisest tuli aga toetuste ärajäämisel loobuda nii sel kui ka järgnevail aastail, välja arvatud 1935.a juunikuus korraldatud Eesti—Soome õpetajatepäevad ja 1936. aastal 19.—22. augustini Tartus korraldatud kooliuuendusepäevad üle 500 osavõtjaga.

Aineõpetajate kongressidest ja päevadest olgu märgitud veel 1936. aastal 8. ja 9. märtsil korraldatud algkoolide võimlemisõpetajate päev üle 400 osavõtjaga, soome keele kursus samal aastal 4.—11. juunini Tallinnas, 5. Soome-Ugri kultuurikongressi algõpetajate sektsiooni töö korraldamine juunis 1936.a ja 29. ning 30. detsembril s.a Tallinnas peetud 5. eesti keele õpetajate kongressi ligi 1000 osavõtjaga.

Käesoleval 1937. aastal korraldatud juba koos Õpetajate Kojaga Algkooliõpetajate ja Lasteaednike sektsiooniga algkoolide käsitööõpetajate päev Tallinnas 24. ja 25. märtsil 654 osavõtjaga. Ettevalmistusel on pedagoogiline päev ja aktus ning pedag. päev Liidu 20-ne aasta juubeli puhul 13. juunil Tallinnas.

Kokku on E. Õ. Liit korraldanud 1927. aastast 1. maini 1937.a 12 õpetajate üldkongressi, 5 üleriiklikku õpetajatepäeva, 35 aineõpetajate ja eriküsimuste kongressi, hulk kursusi, pedagoogilisi nädalaid, ekskursioonijaamu ja koolinäituse.

3. Tegevus õpetajate vaimsete, õiguslike ja aineliste huvide kaitsmisel.

Kui sirvida Liidu tegevusaruandeid aastail 1927—1937, siis ülaltoodud alapealkirja all esinevais peatükkides näeme küll kõige pinevamat võitlust, mis oli kantud ehtsast demokraatlikust vaimust, ja enda eest väljasolekut. Kui mitmel pool mujal, eriti aga põhjamaail, võitluses oma vaimsete, õiguslike ja aineliste huvide eest õpetajaskond koos sammus hariduselu juhtivate asutustega, siis meil tuli õpetajaskonnal seda teha pahatihtigi päris üksi. Sellega kisti aga õpetajaskond paratamatult võitluse ägedusse.

“Õpetajaskonna aineliste huvide kaitse alal jätkati erilise elavuse ja hooga võitlust palgaolude parandamiseks, esitati parandusettepanekuid, saadeti vastavatesse asutustesse ja Riigikogu komisjonidesse märgukirju, ja valgustati palgavõitluse käiku ajakirjanduses ja koguti hulk materjali edaspidise võitluse jätkamiseks.” Nii on väljendatud lühidalt kokkuvõetult Liidu tegevus õpetajaskonna aineliste huvide kaitsmisel 1927/28. aastaaruandes.

E. Õ. Liidu tegevuse edukus õpetajaskonna vaimsete, õiguslike ja aineliste huvide kaitsmisel sõltus suurel määral koostööst Liidu ja hariduselu juhtivate asutuste vahel. Mõnikord oli õpetajaskonna huvide ja õiguste kaitsmine ning seisukohtade esitamine raskendatud seetõttu, et Liiduga ei peetud tarvilikuks üldse kontakti otsida, nii näiteks 1930. ja 1933. aastal, mil mitmel kaaluka tähtsusega küsimuste arutamisel täiesti mööda mindi organiseerunud õpetajaskonna arvamise küsimisest. Muidugi tekitas säärane nähe kibedustunnet ja võõrastust õpetajaskonnas, sest õpetajaskond oli senini kõigiti hoogsalt sammunud meie kooli ülesehitamistöös esirinnas, küsimata isiklikust heaolust ja nõudes vaid teiste kihtidega üheväärseid õigusi.

Tähtsamaist üritusist, mis puudutasid õpetajate vaimseid, õiguslikke ja ainelisi huve, olgu mainitud esijoones: 1) õppejõudude teenistusseaduse väljatöötamine ja kehtima panek, 2) õppejõudude vallandamine koolide koondamise tagajärjel ning koolialaliste kulude kärpimine kriisiaastail, 3) abieluliste õppejõudude vallandamine, 4) tasude vähendamine ning elukalliduse tõus jne. Kõiki neid küsimusi nihutas päevakorrale järjest süvenev majanduslik kriis.

Õppejõudude teenistustingimused erinevad tunduvalt teiste riigiteenijate ja ametnike omadest, seepärast on ka kõigis mais pandud kehtima õpetajate kohta eriline teenistuskord. Õpetajate õigusi, kohustusi ja teenistustingimusi normeeriv **õppejõudude teenistusseaduse** eelnõu mõte Eestis on pärit juba Liidu tegevuse esimesest aastakümnest. Teenistusseaduse väljatöötamine võttis aga rohkesti aega. Seaduseelnõu töötas välja Liidu juhatusliige **A. Veiderma**. Eelnõu redigeeriti haridusministeeriumis põhjalikult ümber ning saadeti siis seisukoha võtmiseks Liidule.

Seaduseelnõu arutati põhjalikult IX üldkongressil 29.—30. detsembril 1929.a Tallinnas. Siin kerkisid esile mitmed laialdased ja suure ulatusega kü-

simused, nt kelle teenija peaks olema õpetaja, õpetajakutse omandamine, õpetaja ametisse astumine, õpetaja ametialane tegevus, õpetaja ainealine tasu, õpetaja ametist vabastamine jt. Rida küsimusi jäi arutada veel X üldkongressile (27. ja 28. dets. 1930). Viimane arutas peale teenistusseaduse eelnõu veel uut av. algkoolide seaduseelnõud.

Küsimuses, kelle teenija on õpetaja, märkis referent, Liidu juriskonsult A. Susi kokkuvõttes järgmist: "Õpetajate hulgast tuleb pidada riigiteenijaisks vaid riigikoolide õpetajaid; omavalitsuste poolt ülalpeetavate koolide õpetajaid tuleb aga pidada omavalitsuseteenijaisks, kelle majandusliku ja õigusliku seisundi kindlustamiseks on riik maksma pannud rea erilisi norme, neid seega välja tõstes omavalitsuseteenijate hulgast, lähendades neid riigiteenijatele."

Täit selgust ses küsimuses ei ole saadud aga tänaseni. Väljendus — õpetaja on omavalitsuseteenija riigiteenija õigustega, ei lahenda küsimust.

Õige terava kriitika osaliseks sai 1929.a IX üldkongressil **õpetajate senine valimisviis**. Märgiti suuri puudusi ja väärnähteid valimiste alal ja püstitati nõue, et õpetajate valimisviis tuleb radikaalselt ümber korraldada, andes valimine maavalitsuse juures moodustatud haridusnõukogude kätte. X üldkongressil (1930.a) võeti J. Rummo esitusel vastu õpetajate valimise asjas järgmine resolutsioon:

"Omavalitsuste poolt ülalpeetavate avalikkude õppeasutiste õppejõudude valimist toimetavad:

1. Valla- ja alevivalitsuste ja väiksemate linnade poolt ülalpeetavaisse koolidesse — asjaomase kooli hoolekogu; hoolekogu koosolekust, mis määratud õppejõudude valimiseks, võtab hääleõigusliku liikmena ja koosoleku juhatajana osa valla- või alevivanem või linnapea või viimase poolt määratud valla-, alevi- või linnavalitsuse liige.

2. Maa- ja linnaomavalitsuste poolt (kus iseseisvad koolivalitsused) ülalpeetavaisse koolidesse — maa- või linnaharidusnõukogu. Õppejõudude valimiseks määratud haridusnõukogu koosolekust võtavad hääleõigusega osa ka asjaomase kooli juhataja (viimase puudumisel — õppenõukogu esindaja) ja lastevanemate esindajad asjaomase kooli hoolekogust või õppenõukogust, kui kooli juures puudub hoolekogu."

Valimisviis on tänini veel muutmata, kuigi ta on kogu aeg akuutne küsimus olnud, eriti aga pärast 1930. aastal teostatud suurt õpetajate vallandamist, mis paisutas suureks õpetajate reservi.

Õppejõudude teenistusseaduse lõplik valmimine nõudis aastaid. Seadus võeti lõplikult vastu Riigikogu poolt 1931. aastal. Liit esitas seaduseelnõu kohta mitmel korral motiveeritud parandusettepanekuid. Samuti kuulati ära Liidu esindaja arvamused Riigikogu hariduskomisjonis. Eelnõus arvestati rida Liidu parandusettepanekuid. Mõneski kardinaalses küsimuses, nt eelpool mainitud õppejõudude valimise, õpetajate õigusliku seisundi alal jm, jäeti need tähelepanemata. Teatud pinevust tekitas veel õpetajate hindamise määruse redigeerimine, mille kohta Liidu esimehel tuli isiklikult esineda HM-is parandusettepanekutega mitmel puhul.

1931. aastal Riigikogus vastu võetud õppejõudude teenistusseadus muudeti riigivanema dekreediga 1934. aastal. Uuesti tõsteti seaduse parandamine

päevakorrale 1936. aasta lõpul, mil E. Õ. Liit kogus andmeid seaduse parandusettepanekute kohta ja esitas need Õpetajate Kojale.

1930. aastal tabas koole suurem **koondamine**. Sel aastal suleti hulk klassikomplekte ja vallandati umbes 290 õpetajat. Vallandatud õpetajaile organiseeris E. Õ. Liit abi. Liidu juhatuse pöördus üleskutsega maakonnaliitude ja kohalike ühingute poolt selleks, et teenistusesolevad organiseerunud õpetajad ohverdaksid teenistusest jäänud ametikaaslaste heaks kas teatud protsendi oma palgast või määraksid selleks otstarbeks oma töötasust teatud päevade palga. Omaabi mõte leidis poolehoidu. Esimesena määras Harju Maakoolide Õpetajate Liit 2% kõigi organiseerunud õpetajate aastapalgast kohata jäänud õpetajate toetuseks. Harjumaa õpetajaile järgnesid mitmed teisedki. Ka E. Õ. Liidu toetuskapitali valitsus määras omaltpoolt selleks otstarbeks 1500 krooni.

1932. aastal võeti Liidu juhatuse poolt päevakorrale pikemat aega korraldamata seisnud õpetajate **korterite ja koolimaade** küsimus. 1932. a jaanuarikuus esitati haridusministeeriumile märgukiri, milles juhiti tähelepanu, et mitmel pool vallad ei anna õppejõududele seaduses ettenähtud priikorterit ega tasu ka 10% palgast. Eriti umbne ja korraldamata oli küsimus Petserimaal, kus ka järelevalveasutis maavalitsuse näol mingeid samme ei astunud olukorra parandamiseks.

Teises märgukirjas koolimaade asjus juhiti tähelepanu koolimaade ümberplaneerimisega ja rendinormidega ühenduses olevaile arusaamatustele.

Samal aastal tõsteti päevakorrale ka **internaatide** arendamise ja internaadi töötasude normeerimise küsimus. Kui esimesed küsimused, mõningad erandid välja arvatud, üldiselt viimaste aastate jooksul on lahenenud, siis nt internaadi töö ja töötasude küsimus ei ole nihkunud veel paigast. Liidu poolt 1936. a sügisel korraldatud ankeet näitas, et umbes kahes kolmandikus internaatides õpetajaile üldse ei maksta tasu internaadi töö eest, kuigi kehtiv õppejõudude tasude seadus näeb ette eri tasu maksmise internaadiga seotud töö eest. Neis kooles, kus tasu makstakse, kõigub see 25 sendi (!) ja 40 krooni vahel **õppeaastas**.

Õige suurt lainetust mitte üksi õpetajaskonnas, vaid üldse ametnikkonnas tekitas 1932. a kehtima pandud **teenistusvahetuste korraldamise** või nn abieluliste vallandamise seadus, mille põhjal vabastati ametist umbes 500 abielulist ametnikku. Seaduse mõte oli tööd võimaldada tööta olevaile haritlasile. Eriti valusalt puudutas see seadus õpetajaskonda, sest valdav enamus — ligi 350 — neist olid õpetajad. Seaduse teostamise vastu esitati Liidu poolt korduvalt märgukirju. Seaduse üheks negatiivseks tulemuseks oli õige suur abielulahutuste arv. Kaks aastat kehtinud seadus kaotas maksvuse 1. aprillil 1934. a.

Kriisitont nõudis aga järjest uusi suutäisi. Vaevalt oli abieluliste vallandamine möödunud, kui samal 1932. aasta teisel poolel algas üldine rünnak õpetajate palkadele. Õieti oli õpetajate palka kärbitud ka varemail aastail (1931. a), kaotades lisatundide tasud, piirimaade õpetajate lisatasud, maksuta arstiabi jne. Suurem kärpimine teostati alates 1. jaanuarist 1933. a. Teenistustasud kärbiti 4—8% võrra. Lisaks kärpimisele tuli maksta samast ajast alates

kriisimaksu 2—3% aastapalgast. Palgavõitluse arendamiseks moodustati riigiteenijate jt kutseühingute poolt nn aktsioonitoimkond, millest osa võttis ka E. Õ. Liidu esindaja.

Raskete aastate kulminatsioonipunkti moodustas aasta 1933. Majanduslik surutis oli kasvanud aasta-aastalt, mitmekordne palkade, arstiabi, lisatundide tasu kärpimine, palgalisade kaotamine, korratu korterirahade väljamaksmine, koolide ja klassikomplektide koondamine, abieluliste vallandamine ja töötingimuste raskendamine oli muutnud õpetajaskonna meeleolu õige ärevaks. Sellele lisandus veel mõningate poliitiliste parteide äge agitatsioon õpetajaskonna vastu. Krooni kõigele pani aga pähe tolleaegse valitsuse kavatsus, vähendada maaõpetajate palka erakorraliselt ühe astme võrra, võrreldes teiste õpetajatega ja ametnikkudega.

Organiseeritud õpetajaskonna esindajana kirjutas E. Õ. Liidu esimees "Kasvatuses" nr. 1 — 1933.a artiklis "Raskel momendil":

"Selge on..., et raskete aegade tõttu tuleb ohvleid kanda ka koolil ja õpetajaskonnal. Tuleb vaid valvel olla, et raskuste jaotamine riigikodanikkude õlule sünniks õiglaselt ning otstarbekohaselt."

E. Õ. Liidu juhatuse delegatsioon esitas rida märgukirju riigivanemale, Vab. Valitsuse liikmeile ja Riigikogu rühmadele. Märgukirjades paluti eriti maaõpetajaid mitte asetada halvemasse olukorda, võrreldes teiste riigiteenijate ja õpetajatega, kuna see oleks ka suureks moraalseks hoobiks.

Tekkinud olukorda kasutati mõnest ringkonnast vastuolude tekitamiseks linna- ja maaõpetajate vahel, kuigi sel suuri tulemusi polnud, peale poleemika ajakirjanduses. Hoogu võtsid ka muud separatistlikud püüded.

1933. aasta 7. juunil Vab. Valitsus võttis vastu määruse, millega maaõpetajate palka vähendati ühe astme võrra. See määrus astus jõusse 1. augustist 1933.a ja ta pidi kestma esialgu kuni 1. aprillini 1934.a, kuid pikendati hiljemini. Alles 1. augustist 1935 asetati maakoolide juhatajate tasud uue õppejõudude tasude seadusega samale tasemele linna- ja alevikoolide juhatajatega, kuid maaõpetajate kohta jäi määrus kehtima.

Sama aasta juunikuus teostati Riigikogus meie kroonikursi ümberhindamine, mis omakorda halvendas palgateenijate olukorda, tõstes elukallidust.

Ses pinevas õhkkonnas astus kokku XI õpetajate üldkongress 19. ja 20. augustil 1933.a Tallinnas, mis oli kokku kutsutud peamiselt kohalike organisatsioonide korduvate nõudmiste põhjal. Peamiselt maaõpetajaist koosneva kongressi kibestunud meeleolu väljendus ka vastuvõetud resolutsioonides, milliseid oli arvult 33 ja mis haarasid õpetajaskonna kõiki eluavalduisi. Töötasude kärpimiste kohta võeti järgmised seisukohad:

"Kongress leiab, et ei ole õigustatud maaõpetajate palkade vähendamine, eriti veel ajal, mil krooni väärtuse ümberhindamisega on esile kerkinud elukalliduse tõus, ja loodab, et Vabariigi Valitsus maaõpetajate palgaastmes alandamise dekreedil tühistab ja nõutab Riigikogult lisaelarve korras krediite õpetajaile palga maksmiseks endistel alustel.

Maaõpetaja palgaastme alandamises näeb kongress mitte ainult maaõpetajate töö alahindamist, vaid ühtlasi ka kogu maarahva hariduslike ning vaimsete tarviduste mitte küllaldast tunnustamist.

Teada saades, et uus kavatsetavas palgaseaduses tahetakse vahet teha maa- ja linnaõpetajate vahel, kongress mõistab sarnase ebaõiglase vahetegemise kõige kategoorilisemalt hukka ja kohustab E. Õ. Liidu juhatust selle vastu kõigi võimalikkude abinõudega võitlema."

Õige tabavalt iseloomustas eriti maaõpetajaskonna meeleolu järgnev resolutsioon:

"Kongress peab tarvilikuks avalikult öelda: maaõpetaja on meeleoluliselt seltskonnatööks halvatud seni, kui ei ole tema palga poolest ühevääristatud linnaõpetajatega."

Kongressil valitsevat pinevat meeleolu tahtsid kasutada oma poliitilise liikumise huvides nn "vapsid", kes parajasti arendasid kõige ägedamat propagandat valitsuse vastu. Nende esindaja kongressil aga ei leidnud mingit poolehoidu. Organiseeritud õpetajaskond esimesena sel kongressil hülgas teadlikult käepakkumise liikumiselt, mille sihid tol korral olid veel väga ähmased, kuid seda jõhkramalt paljastusid hiljem täies alastuses. Kongress võttis vastu järgmise resolutsiooni:

"Kongress tunnustab, et ainult demokraatlikus korras peitub võimalus rahva loovaid jõude rakendada ülesehitavaks tööks ja ainult demokraatlik kord on eelduseks Eesti Vabariigi püsimiseks, sellepärast nõuab, et Vab. Valitsus kõige otsustavamalt astuks välja fašistlike ja kommunistlike liikumiste vastu, mille sihiks hävitada demokraatlik kord ja paisata julma tagakiusamise ohvriks demokraatliku korra kaitsjad. Kongress kutsub tervet õpetajaskonda üles kõige resoluutsemalt astuma välja demagoogiliste võtetega aetava kihutustöö vastu, mis tahab naeruvääristada ja hävitada demokraatlikku korda."

Kongress osutas ka plaanikindluse puudumisele hariduspoliitikas:

"Kongress kahetsusega konstateerib, et meie riigi- ja hariduspoliitikat tihti mõjustavad erakondadevahelised hõõrumised, mis halvab kooli ja hariduse arendamist, sünnitades Valitsuse tegevuses hüppeid. Valitsuse kooli- ja hariduspoliitika olgu plaanikindel."

Edasi rõhutati resolutsioonides veel, et õpetajail tuleb asuda ise endi, kooli ja õpilaste majanduslikes huvides õpetajate ühistegevuslike kooperatiivide võrgu loomisele, organisatsioonilise jõu kõvendamisele ja valjema distsipliini sisseseadmisele, koostöö süvendamisele õpetajate ja teiste palgateenijate organisatsioonide vahel. Kongress peab õpetajaskonna tähtsaimaks ülesandeks võidelda kultuurreaktsiooni vastu, selgitada hariduse väärtust ja demokraatlikule põhimõttele rajatud koolikorralduse tähtsust meie rahva olemasolule teiste rahvaste peres. Jne. Osa resolutsioonidele otsustas Liidu asemeikogogu koosolek samal aastal mitte käiku anda.

1933.a XI üldkongressi tähtsamaks tulemuseks tuleb pidada kindlat ja teadlikku väljaastumist massi madalaid ihasid ässitavate ringkondade vastu, kelle ülesandeks oli hävitada demokraatlikku korda ja rahulikke töövõimalusi koolis. Kihutajate õige nägu paljastus 8. detsembril 1935.a.

Õpetajate tasude küsimus on viimasel aastail Liidus püsinud järjekindlalt päevakorral. Sellekohastes märgukirjades ja delegatsioonide kaudu on juhitud asjaomaste asutuste tähelepanu korduvalt õppejõudude tasude ebakohtadele. Viimaseil aastail, eriti ühtlusetusele vanemaks õpetajaks kinnitamisel. Maaõpetajate palgavahe on kriisiaja pärandina jäänud püsima praegugi veel.

Lisaks eelpool leotatud üritustele on E. Õ. Liit algatanud muidki õpetajaskonna teenistustingimuste ja õigusliku olukorra soodustamisele suunatud ettepanekuid, nõudes nt õpetajate laste vabastamist õppemaksust, pensionide küsimust jne.

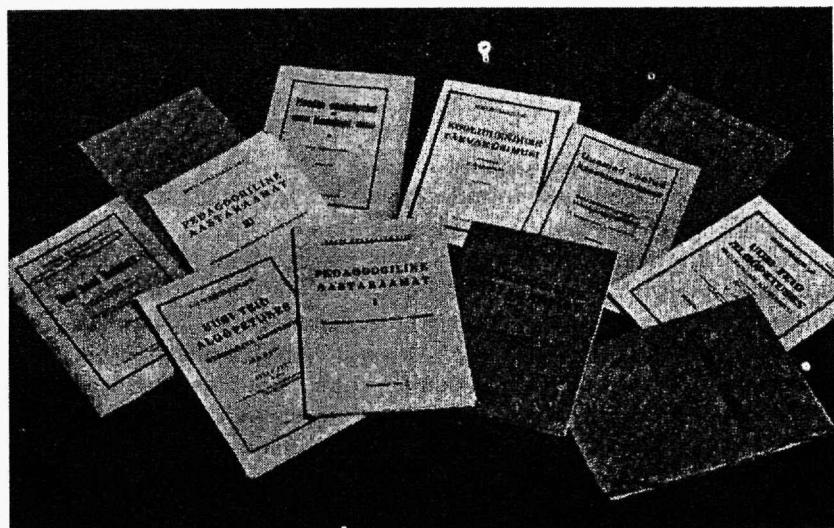
4. E. Õ. Liidu kirjastustegevus

E. Õ. Liidu kirjastustegevust on põhjust eraldi mainida, kuna Liit kasvatusteaduslike teoste, samuti ka noorsooraamatute kirjastamise alal ajas rida uusi vagusid. Eelpool mainisime juba Liidu pedagog. ajakirja osa meie pedagoogilise mõtlemise süvendamisel. Sama taotlesid ka E. Õ. Liidu kirjastusel ilmunud kasvatusteaduslikud teosed. Need moodustavad meie pedagoogilise kirjanduse väärtuslikuma osa veel praegugi. Sama on maksev täiel määral noorsooraamatute kohta, mille autoriteks on meie ja ka maailmakirjanduse paremad ja tuntumad noorsookirjanikud (J. Parijõgi, Juh. Jaik, R. Janno, E. Murdmaa, Ch. Dickens, J. London, Sven Hedin jt). E. Õ. Liidu noorsooraamatud moodustavad meie kooliraamatukogude väärtuslikuma alusvara, eriti populaarteaduslikus osas.

E. Õ. Liidu kirjastustegevus on kestnud mõningate vaheaegadega alates 1921. aastast tänaseni, kuigi majanduskriisi tulemusena tekkinud surutis ja rahapuudus raamatute kirjastamist pidurdas. Seetõttu lõpetas E. Õ. Liit 1933. aastal ulatuslikuma kirjastustegevuse, sõlmis poolelejäanud sarja "Uusi teid algõpetuses" edasikirjastamiseks leppe K. K. Ü. "Töökooliga" ja andis ka oma varem kirastatud teoste ladu üle "Töökoolile".

Eesti Õpetajate Liidu kirjastusel on senini ilmunud järgmised väljaanded:

1. Eesti Õpetajate Liidu pedagoogilised ja meetoodilised raamatud.

Valik E. Õ. Liidu kirjastusel ilmunud pedagog.-meetoodilisi raamatuid.

1. **Avalikkude algkoolide seadus.**
2. J. Kühnel: **Moodne vaateõpetus ehk kodulugu I.** Tõlkinud Ketty Michelson-Silde.
3. A. Kuks: **Vaatlusvihik. Andmed iseloomu kohta.**
4. Ketty Michelson-Silde: **Moodne vaateõpetus ehk kodulugu II.**
5. **Uuemad voolud kasvatusteaduses. I. Sotsiaalpedagoogika ja individuaalpedagoogika.** A. Hergeti järele I. Volt ja J—n.
6. A. Faria de-Vasconcellos: **Uus kool Belgias.** Prantsuse keelest tõlkinud M. Michelson.
7. J. Parinbak, M. ja Th. Brandt: **Üldõpetus Rakvere õpetajateseminari harjutuskoolis.**
8. E. Martinson: **Kooliuuenduse päevaküsimusi.**
9. A. Kuks: **Sissejuhatus didaktikasse.**
10. A. Oengo-Johanson: **Üldõpetuse töökava maa-alkkoolides. I ja II õppeaasta.**
11. J. Käis: **Uusi teid algõpetuses.** Metoodiline käsiraamat liitklassidele. I jagu.
12. **Pedagoogiline aastaraamat I.**
13. J. Käis: **Uusi teid algõpetuses.** Metoodiline käsiraamat. II jagu, 1. osa.
14. J. Käis: **Lugemisaine** ühes tööjuhustega kirjalikeks harjutusiks 1. ja 2. õppeaastale sügisest jõuluni.
15. J. Käis: **Uusi teid algõpetuses.** Metoodiline käsiraamat. II jagu, 2. osa.
16. J. Käis (toim): **Uusi teid algõpetuses.** Metoodiline käsiraamat. III jagu, 1. osa.
17. **Pedagoogiline aastaraamat II.**
18. J. Käis (toim.): **Uusi teid algõpetuses.** Metoodiline käsiraamat. IV jagu, 1. osa: R. Reiman: Emakeel.
19. J. Käis (toim.): **Uusi teid algõpetuses.** Metoodiline käsiraamat. III jagu, 2. osa.
20. Sama. IV jagu, 2. osa: E. Limberg: Matermaatika.
21. Sama. IV jagu, 6. osa: R. Päts: Laulmisõpetus.
22. Sama. IV jagu, 7. osa: S. Rikas — A. Soo — K. Sõmer: Joonistamine ja käsitöö (2 annet).
23. **Pedagoogiline aastaraamat III.**
24. Mag. J. Kents: **Kooligeograafia.** Olemus, sisu ja meetodid.
25. Joh. Käis (toim.): **Uusi teid algõpetuses.** Metoodiline käsiraamat. IV jagu, 3. osa: M. Arike — J. Parijõgi — T. Algma: Usuõpetus, kodanikuõpetus, ajalugu.
26. Sama. E. Kilks: Füüsika-katseid ja -õppevahendeid algkoolis. (Numbrid 18—22, 25, 26 sarjas "Uusi teid algõpetuses" on ilmunud "Töökooli" väljaandel.)

II. Eesti Õpetajate Liidu noosooramatud.

JUTUKIRJASTIK.

1. Ch. Dickens: **Kilk koldel.**
2. Jack London: **Põlev laev.**
2. K. Hänninen: **Jäämere kangeline.**

Osa E. Õ. Liidu kirjastusel ilmunud väljaandeid.

4. J. Parijõgi: **Laevapoisi päevilt.**
5. A. Conan Doyle: **Kuidas brigader tappis rebase.**
6. A. Conan Doyle: **Kuidas brigader päästis sõjaväe.**
7. A. Conan Doyle: **Kuidas brigader vallutas Saragossa.**
8. A. Conan Doyle: **Lugu üheksast Preisi ratsaväelasest.**
9. A. Conan Doyle: **Brigaderi viimne seiklus.**
10. Anna Brigader: **Pöialpoiss.**
11. Jack London: **Pagan Otoo.**
12. A. Chamisso: **Peeter Schlemiil.**
13. Anni Svan: **Olli elukool.**
14. J. Akuraters: **Sulaspoisi suvi.**
15. M. Janson: **Rahuingel.**
16. J. Parijõgi: **Jõulud, jõulud.**
17. Juhan Jaik: **Kaarnakivi.**
18. R. Janno: **Kuningas Toom.**
19. V. Korolenko: **Makari unenägu.**
20. L. Tolstoi: **Kui palju inimene vajab maad.**
21. Ch. Dickens: **Nell ja tema vanaisa.**
22. P. Rings: **Kümme päeva jäälaamil.**
23. J. Parijõgi: **Suuskadel Vallastesse.**

REISIVESTETE KIRJASTIK.

1. J. Parijõgi: **Soome.**
2. J. Parijõgi: **Kevad kutsub.**

POPULAARTEADUSLIK KIRJASTIK.

1. Sven Hedin: **Uue maailma avastuslugu.**
2. M. Laarmann: **Puulõige.**
3. Boris Žitkov: **Sellest raamatust.**
4. V. Bianki: **Sõda metsas.**

ELULOOKIRJASTIK.

1. M. Laarman: **Tizian.**
2. M. Laarman: **Rembrandt.**
3. E. Martinson: **Beethoven.**

LASTE PILDIRAAMATUTE KIRJASTIK.

1. M. Laarman: **Mõista, mõista, mu õeke!**
2. A. Krims: **Kullikene.**

E. Ö. Liidu kirjastusel ilmunud perioodilisi väljaandeid.

Peale selle on ilmunud E. Ö. Liidu kirjastusel 1919.—1933. aastail 7 an-
net **Noorusmaa almanakki** Enn Murdmaa toimetusel.

Sidemete pidamiseks liikmete vahel on E. Ö. Liit kirjastanud ja kõigile
liikmeile tasuta (väljaarvatud koitekulud) välja jagatud "**Õpetajate tähtsaama-
tut**", mida on ilmunud juba 8...aastakäiku.

Peale selle on kirjastatud vähemaid brošüüre (nt 1936.a hõimupäevade
puhul).

5. Kontakt kultuuriliste ja teiste õpetajateorganisatsioonidega.

Töö kõrval oma kesk- ja allorganisatsioonides on E. Ö. Liit alati pidanud
tihedat kontakti teiste kultuuriliste keskorganisatsioonidega ning võtnud osa
nende tegevusest esindajate kaudu. Selliseist organisatsioonidest olgu märgi-
tud näiteks sihtasutised Fenno-Ugria, Eesti Lastekaitse, Turismi Keskkorra-
lus, Eesti Kultuurfilm, Kodukaunistamise Peakomitee, Akadeemiline Peda-
googika Selts, Koduse Kasvatuse Instituut jt.

Ülalpool oli meil võimalus märkida juba Liidu algatavat osa õpetajate ma-
janduslike ettevõtete ellukutsumisel ("Töökool", "Õpetajate Ühispank"). Samuti
on mitmed maakondlikud liidud ellu kutsunud õpetajate kooperatiive ja ma-
janduslikke ettevõtteid. Kutseteadliku õpetajaskonna häälekandja väljaandmi-
seks kutsuti Liidu tegelaste algatusel 1935.a ellu Ühistegeline Kirjastusühing
"Õpetaja", mille selja taha on koondunud enamik meie õpetajaskonnast.

6. Varalised abinõud.

Peamiseks tulullikaks E. Õ. Liidu tegevuse arendamiseks ja büroo ülalpidamiseks on olnud liikmemaks, mida on laekunud keskmiselt kr. 4000—4500 aastas.

Liidu liikmemaks ei ole olnud kogu aeg ühtlane. 1929. aastal asemikekogu poolt vastuvõetud liikmemaksu kodukorra põhjal maksid I haridusjärgus olevad õpetajad kr. 2.—, II haridusjärgus kr. 1.50 ja III haridusjärgus (kutseta) kr. 1.— aastas, lisaks toetuskapitali maksu vastavalt kr. 0.50, 0.40 ja 0.30 aastas.

1935. aasta õppejõudude tasude seaduse muutmisega kaotati haridusjärgud. Samal aastal peetud Liidu asemikekogu määras uueks liikmemaksuks kr. 1.70 aastas (koos toetuskapitalimaksuga). Viimasel Liidu asemikekogu koosolekul detsembris 1936.a vähendati seda veelgi kr. 1.20-le aastas, kuna vahepeal oli ellu kutsutud Õpetajate Koda, kuhu iga õpetaja oli kohustatud maksma vastava seaduse põhjal 0,2% aastapalgast.

Vähemal määral on saadud toetust HM-lt kursuste ja päevade korraldamiseks, karskuskasvatustöök, "Kasvatuse" väljaandmiseks jne. Viimasteks otstarveteks ka mõningailt omavalitsustelt.

Liidu viimaste aastate eelarved on koostatud 8.000—10.000 krooni piires. Arvestades tegevuse ulatuslikkust ja intensiivsust, on seega Liidu tegevust küllaltki kokkuhoidlikult ja otstarbekohaselt majandatud.

7. Liidu tegevuse juhtimine.

K. Treffner.

Esimees 1917—1919.

Liidu juhatusse kuulusid (1917. — 1927. aasta juhatuste koosseisud on toodud "Kasvatuse" 1927—nr 7):

1927/28. tegevusaastal: esimees Enn Murdmaa (Martinson), abiesimehed M. Välbe ja A. Janson, sekretär J. Elango, abisekretärid J. Rummo ja J. Piiskar, laekur J. Kents, laekuri abi V. Peet, ametita juhatuseliiikmed N. Kann, O. J. Kiisel, J. Välbe, P. Algma (Adamsen), J. Alver, A. Kallion, P. Raudsepp, M. Kaljas (Koch), J. Laane.

1928/29. tegevusaastal: esimees Enn Murdmaa, abid M. Välbe ja A. Janson, sekretär J. Elango, abi J. Piiskar, laekur J. Kents, ametita liikmed N. Kann, O. J. Kiisel, A. Veiderma (Veiderman), A. Roos, E. Nurmiste, A. Kärk, K. Treffner, P. Algma, P. Raudsepp, M.

Kaljas, A. Reeben.

1929/30. tegevusaastal: esimees M. Välbe, abid A. Roos ja A. Janson, sekretär J. Elango, abi J. Piiskar, laekur J. Kents, ametita — N. Kann, O. J. Kiisel, A. Veiderma, A. Kuks, P. Algma, P. Raudsepp, M. Kaljas, A. Reeben, E. Nurm, K. Neimann, J. Uustalu.

1930/31. tegevusaastal: esimees E. Murdmaa, abid A. Janson ja M. Välbe, sekretär J. Elango, abi J. Piiskar, laekur J. Unt, ametita — J. Kents, A.

J. Annusson.
Esimees 1919—1922.

M. Välbe.
Esimees 1929—1930.

A. Veiderma.
Esimees 1933—1935.

Roos, A. Veiderma, A. Kuks, J. Rummo, N. Kann, M. Kaljas, E. Nurm, E. Schönberg, K. Neumann, P. Raudsepp, P. Algma, A. Reeben. Sel aastal oli juhatus esimest korda 19-liikmeline (eelmistel aastatel 17-liikmeline, varem veelgi vähem).

1931/32. tegevusaastal: esimees E. Murdmaa, abid J. Kents ja M. Välbe, sekretär J. Elango, abi J. Tamme, laekur J. Unt, ametita — A. Janson, A. Roos, A. Veiderma, O. J. Kiisel, A. Kuks, J. Rummo, J. Piiskar (ministriks oleku ajal täitis tema kohuseid J. Unt), M. Kaljas, E. Nurm, P. Raudsepp, P. Algma, J. Söödor, H. Rajamaa, T. Randvere.

1932/33. tegevusaastal: esimees E. Murdmaa, abid J. Kents ja M. Välbe, sekretär J. Elango, abi J. Piiskar, laekur J. Unt, ametita — A. Janson, A. Roos, A. Veiderma, J. Rummo, E. Nurm, P. Raudsepp, P. Algma, J. Söödor, H. Rajamaa, M. Vellema, T. Algma, E. Raidal (Glück), T. Talbak.

1933/34. tegevusaastal: esimees A. Veiderma, abid E. Murdmaa ja J. Kents, sekretär J. Rummo, abi J. Unt, laekur A. roos, ametita — M. Välbe, G. Ollik, J. Piiskar, A. Kuks, P. Raudsepp, P. Algma, V. Raam, H. Rajamaa, J. Söödor, J. Tauts, E. Raidal, K. Neimann, A. Ruut.

1934/35. tegevusaastal: esimees A. Veiderma, abid E. Murdmaa ja J. Rummo, sekretär A. Altkoa, abi H. Hennemuist, laekur J. Unt, ametita — A. Roos, G. Ollik, V. Peet, J. Tamm, P. Raudsepp, P. Algma, H. Rajamaa, J. Söödor, V. Raam, J. Tork, A. Ruut, K. Neumann, E. Raigal.

1935/36. tegevusaastal: esimees E. Murdmaa, abid J. Rummo ja A. Roos, sekretär V. Horm, abi H. Ennemuist, laekur J. Unt, ametita — A. Kuks, G. Ollik, V. Peet, J. Tamm, V. Altkoa, P. Algma, H. Rajamaa, J. Söödor, J. Tork, A. Ruut, K. Neumann, A. Kallion, P. Raudsepp.

Käesoleva 1936/37. tegevusaasta algkoosseis oli sama, mis eelmisel aastal. Hiljemini lahkus juhatuse koosseisust V. Altkoa, kelle asemele kutsuti T. Algma ja A. Kuks, kelle asemele tuli E. Raidal.

P. Põld.
Esimees 1917 (14.V—1.X)

E. Murdmaa.
Esimees

Liidu **sekretariaadi** on moodustanud ametitega juhatuseliikmed.

Liidu **asemikekogu** koosolekuid on peetud 1—2 korda aastas.

Toimkondadest tegutsevad käesoleval tegevusaastal: pedagoogiline, soome, ungari, eesti keele õppekorralduse, käsitöö, kehakasvatuse, karskuskasvatuse toimkond jt.

Liidu büroo ülesandeks on juhatuse ja sekretariaadi otsuste täidesaatmine, Liidu kirjavahetuse korraldamine, ajakirja talitustöö jm. Liidu sekretärina ja büroo juhina toimib V. Horm, raamatupidajana L. Mürsepp ja "Kasvatuse" ekspedeerijana ja raamatupidaja M. Elango.

Büroo asub 1935. aastast alates Pühavaimu 11, Tallinna Õpet. Seltsi majas.

Teaduslikuks sekretäriks on **Joh. Käis**, kes teostab nõuannet Liidu liikmeile kasvatuslike ja meetodiliste küsimuste alal, juhtides ühtlasi kooliühenduslikku liikumist ja Liidu pedag. toimkonna juures asuva kooliüendusrühma tööd ning toimetades "Kooliüenduslast".

Karskusesekretärina teotseb Liidu juures pikemat aega **Priidu Kohava**, toimetades "Lootusringi Juhti" ja korraldades võistlusõpinguid ning karskuskasvatuslikku selgitustööd.

Juriskonsuldiks on vandeadvokaat **Arn. Susi**.

Liidu **revisjonitoimkonda** kuuluvad käesoleval tegevusaastal: V. Uustalu, E. Kuslapuu, S. Kass, O. Arviste ja E. Oja.

Aukohtu liikmeteks on: E. Murdmaa, G. Ollik, Chr. Brüller, J. Rummo, E. Muuga.

Toetuskapitali valitsusse kuuluvad J. Kents, G. Hion, J. Ollik, J. Sihver ja J. Unt.

VALTER HORMI KOHTA

V. Horm on sündinud 30. dets. 1908 Vastseliinas kooliõpetaja perekonnas. Aastatel 1921—1927 õppis Võru Õpetajate Seminaris, mille lõpetamise järel töötas algkooliõpetajana Riia linna eesti algkoolis, Jaaska Algkoolis Petserimaal ja Pahkla Algkoolis Harjumaal. Osales aktiivselt kohalikes õpetajate ühingutes ja esines vilka kaastöölisena **Õpetajate Lehes** (ÕL) ja **Kasvatuses**. 1935.a. juunis kutsuti V. Horm kui sõnakas kooli- ja sulemees EõLi sekretäriks. Ühtlasi langes tema õlgadele ka ÕLi toimetamine. Viimase lisana ilmus Kooliuuendusrühma büllետään **Kooliuuenduslane** (J. Käisi toimetamisel). ÕL hakkas ilmuma 1930 grupi kooli- ja haridustegelaste poolt omal riisikol, ja sellest kujunes EõLi mitteametlik häälekandja (toimetus asus Pühavaimu 11). EõLi sekretärina algas V. Hormil vilgas tegevus õpetajate ühingute ja liitude abistamisel ja instrueerimisel. Ta võttis aktiivselt osa kooliuuendusliikumisest, õpetajate- ja kooliuuenduspäevade korraldamisest, esines viljaka publitsistina koolielu küsimustes. Tema toimetamisel võitis ÕL õpetajate poolehoidu. Ajaleht toetas võitlust demokraatliku kooli eest, kaitses ühtluskooli põhimõtet, seisis õpetajate huvide kaitsel. ÕL toetas EõLi kriitilist hoiakut ametliku hariduspoliitika suhtes, eriti kui 1934. a rünnati ühtluskooli põhimõtet, vähendati koolikohustuse vanusepiiri, raskendati maa- ja kehvematel õpilastel edasiõppimise võimalusi. EõL ja ÕL astusid välja kooli- ja hariduselu bürokratiseerimise vastu, mis eriti teravalt väljendus minister N. Kannu korralduses võtta õpetajate ühingutelt ja liitudelt õigus õpetajate päevade korraldamiseks või kui vastukaaluks EõLile, kuhu oli koondunud üle 90% õpetajaskonnast, tõstatati 1936.a Õpetajate Koja asutamise küsimus, milles nähti õigusega valitsuse ja Haridusministeeriumi käepikendust õpetajaskonnas. (Õpetajate Koda 1936. a mais siiski loodi.) EõLi ja ametliku koolipoliitika vastuoludest 1930. aastate I poolel kõneles EõLi 20. aastapäeva aktusel (13. juunil 1937) esimees E. Murdmaa, kinnitades kokkuvõttes: aeg on näidanud, et Liidu seisukohad olid õiged (vt **Kasvatus** 1937, nr 6). 1930. aastate lõpupoole kujunesid EõLi ja ÕLi suhted Haridusministeeriumiga normaalseks, sest Haridusministeeriumi koosseisus oli toimunud muutusi.

1940. aasta alguses kutsuti V. Horm tööle Raadio Ringhäälingusse päevavaudiste toimetajaks. Siingi säilis tema tihe side koolieluga. Saksa okupatsiooni ajal tuli tal istuda mõnda aega Patarei vanglas, määrati siis trahvipataljoni, kust õnnestus põgeneda ning varjuda. Peale sõda jätkas V. Horm pedagoogitööd Kohilas. Siis areteeriti ta mingi kokkusepitsetud süüdistuste põhjal. Järgnes ligi 4 aastat vangilaagri põlve Põhja-Uuralis. Vabanenud 1955. a oktoobris, sai ta jälle võimaluse jätkata koolitööd, seekord Hargla ja Kohila koolis. Alates 1969. aastast on ta pensionil. Ka pensionäripõlves võttis V. Horm aktiivselt osa haridus- ja kultuurielust. Ta osales ÜPUI uurimisgrupis, kus uuris meie kooli ja pedagoogilise mõtte ning EõLi ajalugu.

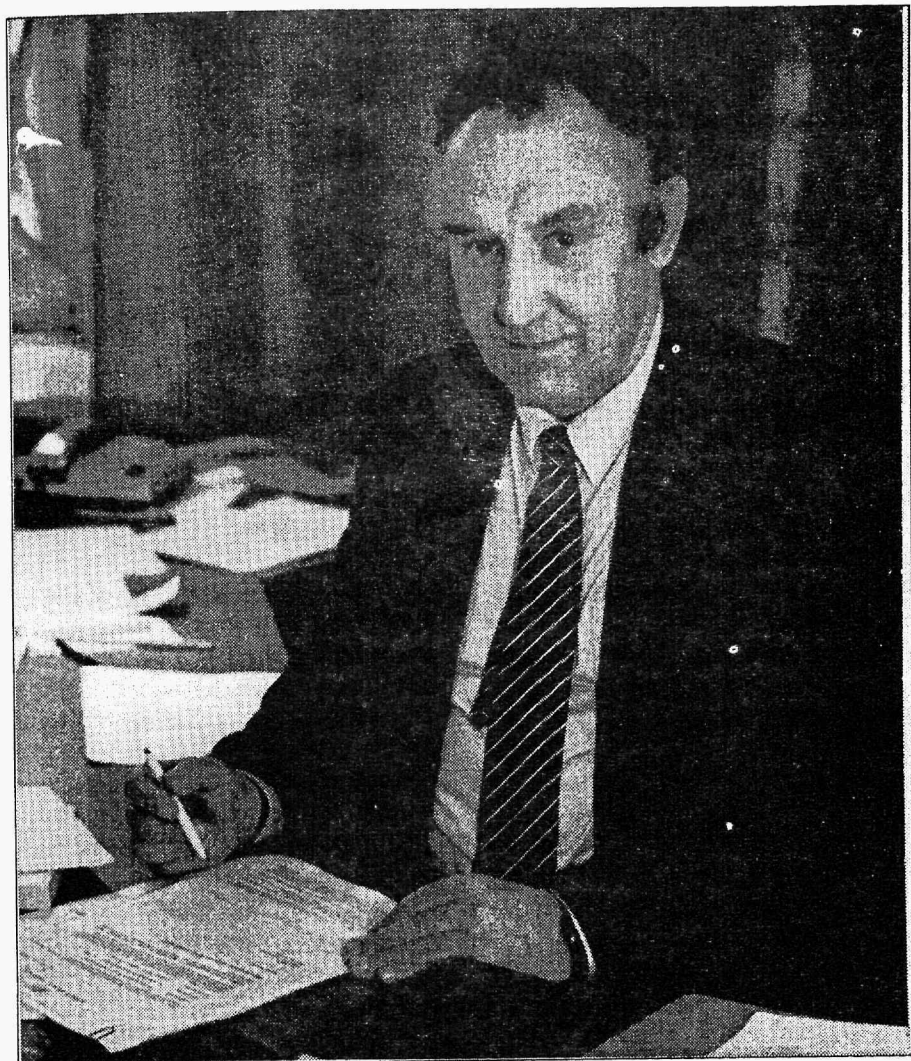
Ettekandes "Eesti Õpetajate Liit 1917—1937" teeb V. Horm EõLi sekretärina kokkuvõtte selle organisatsiooni mitmepalgelisest pikemaajalisest ajaloost ja tegevusest, sh kogu rahvahariduse ja õpetajaskonna eluliste huvide eest.

FERDINAND EISEN

*Toimetuse märkus. V. Hormi ulatusliku ettekande avaldamist õigustab tõsiolu, et praegune õpetajate põlvkond tunneb halvasti Eesti Vabariigi aja haridusolusid. Järelikult ka EõLi tööd ja saavutusi. Aga EõLi tegevuse jätkamisega pole arvestaval tasemel toime tulnud. Olgu siis huvilistele kättesaadavaks tehtud asjaomane tekst, mille avaldame väikeste kärbetega ja kirjaviisi muutmata (trükitehnilistel kaalutlustel on välja jäetud mõned fotod). Ettekanne ilmus ajakirjas **Kasvatus** (1937, nr. 4/5, lk. 243—282).

Ants Eglon

ÕPPEKAVALISI SUUNDUMUSI

Ants Eglon oma töökabinetis.

Foto: Märt Bernadt

Sellest sai mööda kaheksa aastat, kui Eestimaa õpetajate kongress valendas liikumise, mida pikkamööda hakati kutsuma kooliuuenduseks. Kuigi seda kongressijärgselt oli vaja nimetada Eesti NSV hariduseksperimentideks.

Aastakümnetega oli reglementeerimise ja venestamise tase jõudnud piirini, mis võis saada hukatuslikuks meie väikese rahva aastasadade hariduskogemustele ja emakeelse hariduse olemasolule üldse. See, mille eest meie teenekas haridusminister Ferdinand Eisen oma meeskonnaga oli vaikselt ja visalt, kuid üsna tulemuslikult võidelnud üle 20 aasta, oli 1980. aastate algul jäänud kriitiliselt väikeste edasiarenemiste võimalustega.

Eksperimenti algatajad (tolleaegne HM koolivalitsus, Vabariikliku Õpetajate Täiendusinstituudi meetoodikud, üsna suur osa tollasest Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituudi perest, akadeemik Heino Liimets ja dotsent Ene-Mall Vernik Tallinna Ped. Instituudist, Peeter Kreitzberg ja mõned teised Tartu Ülikooli õppejõud) leidsid, et üldhariduskoolis ja hariduse sisus kujunenud olukord, kerkinud probleemide keerukus ning esmatähtsus Eesti ühiskonna tervendamisel eeldab üldharidussüsteemi kui terviku detailset analüüsi ja hinnangut. Pidasime vajalikuks saada laiemat, sealhulgas akadeemilise ja teadusliku üldsuse arvamusi, et kokku võtta, üldistada ja hinnata aastakümnete jooksul kujunenud tähelepanekuid, kogemusi, suhtumisi ning teadvustada pidurdavaid asjaolusid.

Haridusministeerium, tollase ministri Elsa Gretškina juhtimisel, korraldas 1987.a mais-juunis kaks laiaulatuslikku ja suuremahulist eksperimendi, mis oma iseloomu

tõttu kandsid mõttetalgute nime. Neil mõttetalgutel hinnati kooli ja koolihariduse hetkeseisundit ja kavandati põhilised suunad koolikorralduse ja üldhariduse sisu kui terviküsteemi revideerimiseks. Küsimuste iseloom — põhivastuolud ja probleemid hariduses, nende põhjused, põhjuste põhjused; printsiibid, millest tuleks lähtuda hariduse sisu (mõeldi õppeaineid) ümberkorraldamisel; mida muuta hariduse organiseerimis- ja juhtimissüsteemis, õpetamises ja kasvatamises, õppeplaanis (praegune tunniarvutusplaan) — tingis ka arutelude, diskussioonide ja vastuste põhiliselt kriitilise hoiaku. Aga need olid ikkagi konstruktiivsete ettepanekute väljaütlemised.

Mäletan, kui tollane Haridusministeerium pöördus vabariigi üldsuse, kõrgkoolide, ametkondade, haridusorganite ja õpetajate poole üleskutsega lüüa kaasa Eesti koolile haridusprojektide (õppeplaanide) koostamisel ning nende hindamisel. Eksperimenti juhtimisgrupile (eesotsas H. Liimets) saabus 23 erinevat õppeplaanide projekti. Eksperdid valisid nende hulgast välja 6 varianti ja neid hinnati mõttetalgutel, milles osales ligi 400 asjatundjat. Ühtlasi visandati nendes töögruppides (kokku 24) ka üksikõppeainete programmide kontuurid. Moodustusid tulevased õppeainete eksperimendi töögrupid, kes asusid uuendama aineprogramme. Nende arutluste põhiobjektiks oli väljapakutud õppeplaanide hindamine. Valiti välja kaks varianti ja paluti kahe grupi autoritel koostöös välja töötada eksperimentaalne õppeplaan projekt, et õppeainete töögrupid saaksid aimu oma tegelikust töömahust.

Niipalju ehk lähiajaloolist tagasi vaadet. 1988.a veebruaris sai sel-

geks, et Eestis pole tegemist haridus- ja koolieksperimentidega, vaid on alustatud suuremahulist kooliuuendusliikumist, mis kätkes endas hulgaliselt koolikorralduslikke ja hariduse sisulisi uuendusi. Liikumine laienes ja see hakkas kandma kooliuuenduse nime. Sellest ajast algas Eesti üldhariduse lahkulöömine NSV Liidu haridussüsteemist.

Ja just siis hakkasid Eestis toimuma peaaegu iga-aastased muudatused valitsuses ja selle struktuurides. Tekkisid lisaraskused sellega, et igale uuele valitsusele või ministeeriumi uuele koosseisule tuli tõestada meie kooliuuenduse vajalikkust. Paljudest uutest seisukohtadest ja muudatustest ei saadud aru ning neid ei tahetud tunnustada hariduse juhtimise ülemistes struktuurides. Nõndaviisi tekkiski Eesti hariduses olukord, kus hea vaimupotentsiaal ning erinevate ettepanekutega inimesed tõrjuti kõrvale. Nad asusid opositsiooni, sest tunnetasid, et hariduuuenduse suunatud arendavat tegevust ei olnud võimalik demokraatlikult läbi viia.

Tõsi, veelkordselt koondusid kõik Eesti tollased nn haridusjõud üleliidulise haridustöötajate kongressi eel, mil toimus ka Eesti haridustöötajate konverents. Konverents näitas, et võitluses sotsialistliku šovinismi ja NSV Liidu Hariduskomitee poliitikaga ollakse üksmeelsed, kuid Eesti hariduse kavandamisel ja arenguteede leidmisel on lahknemised suured. Töötati välja ka Eesti hariduse arendamise platvorm, kuid see oli ehk rohkem näitamaks NSV Liidu Hariduskomiteele, et Eesti on valinud iseseisva tee hariduse sisus ja korralduses. Tollaste ministeeriumide (ühtlen nii ministrite kiire vahetuse töt-

tu) üldhariduse osakonna töötajatel koostöös vabariigi koolijuhtide ühenduse nõukoguga, üldhariduskoolidega ja endise PTUI töötajatega õnnestus siiski välja töötada Eesti üldhariduskooli uus õppeplaan (nn üleminekuaja õppeplaan). See õppeplaan (nüüdse nimetusega tunnijaoetusplaan) oma kõigi võimaluste ja variantidega toimib Eesti üldhariduskoolis ka praegu ja on aluseks koolikorralduses, õppetöö sisu ning mahtude määramisel ning suuresti ka üldhariduse finantseerimisel.

Kõik need muudatused vastasid kooli valmisolekule neid vastu võtta. Ühiselt suudeti diferentseerida keskkool humanitaar-, reaal- ja üldharuks, kus kohustuslikku tüviharidust süvendatakse ja täiendatakse valitud harule vastavates valikainetes. Koos uue tunnijaoetusplaani kavandamisega asuti täiendama olemasolevaid ja looma uusi kooli arenguprogramme. Hariduse sisu vabastati nõukogulikust ideoloogiast. Vähendati õpikoorust peamiselt tundide arvu ja faktiteadmiste kärpimisega, laiendati võõrkeeleõpetust ja muudeti vene keele staatust; vähendati reaalinete osakaalu tüvihariduses, õpetusse lisandus inimese- ja ühiskonnaõpetus. Vastavalt aineprogrammide uuendamisele on oluliselt uuenenud õppekirjandus. Lühikese aja, vähese eeltöö ja jõududega on suudetud uuendada õpetuse sisu traditsiooniliste õppeainete raames, kuid õppekava on jäänud endiselt eraldiseisvate aineprogrammide kogumikuks.

1990.a lõpus tegi tollane PTUI kollektiiv Haridusministeeriumile ettepaneku saada tellimus Eesti üldhariduskoolile nn *curriculum* tüüpi õppekava ettevalmistamiseks. Vastav tellimus tehti ja PTUI teadurite kollektiiv (nüüdseks käputäis TPÜ õppeka-

va labori töötajaid) asus ette valmistama uue õppekava üldaluste projekti. Uue õppekava koostamise põhieesmärgiks seati hariduse sisu ja protsessi põhjendatud uuendamine Eesti üldhariduskoolis. Õppekava ülesandeks seati üldhariduse sisu ja protsessi arengu suunamine, projekteerimine, haridusstandardi loomine. Õppekava üldaluste projektist lähtuv töö üldhariduse sisus ja korralduses, aga ka teiste uuendusprojektide rakendamine hariduse arendamisel peaks viima Eesti kooliuuenduse uude arenguetappi. See peaks olema juba haridusreform ja haarama eesti haridust tervikuna.

Järjekordsete muudatuste, likvideerimiste ja reorganiseerimiste aegu loodi Riigi Kooliamet, mille sünnikuupäevaks on 1. märts 1993. Kooliameti põhiülesandeks saigi riiklike õppekavade projektide väljatöötamine üld- ja kutsehariduses. Kooliameti tööleasumisel loodi kõikide õppeainete õppekavade töörühmad ja TPÜ õppekava labor jätkas tööd õppekava üldaluste projekti koostamisel. Koostöö tulemusena valmis õppekava üldaluste projekt 1993.a lõpuks ja 1994.a aprillikuus valmis põhikooli ja gümnaasiumi õppekava projekti tööversioon, mis koosnes üldosa ja kõikide ainekavade tööversioonist. Ei ole ülearune märkida, et õppekava erinevates töörühmades töötab üle 200 õpetaja, koolijuhi, teaduri ja ülikoolide õppejõu, et õppekavatööd on oluliselt toetanud Avatud Eesti Fond.

Oleme silmas pidanud seda, et hariduse uuendamine õppekava toetusel on suunatud tulevikku ja peaks aitama kujuneda inimesel, kes hakkab toimima selles tulevikus. Sellest lähtuvalt on seatud hariduseesmär-

gid ning kujundatakse pädevused kõigis tähtsamates eluvaldkondades. Sellest lähtuvalt uuenevad õppimiskäsitused, meetodid ja hindamine, teisisi mõtestatakse õpetaja ning õpilase roll. Uus õppekava ei ole pelgalt vaid õpetuse sisu muutus. Kool ja õpetaja võtavad endale vastutuse haridusnõudluse rahuldamisel. Nad ei saa enam ammendavaid juhtnõure ülaltpoolt. Õpetus hakkab üha enam põhinema õpetajate endi seisukohtadele õpetajatöö ja kooli arengu kohta. Erinevad tasandid peavad toimima üheaegselt, kusjuures kool ja õpetaja kujundavad need kvaliteedid, mis kooli ja selle kaudu ühiskonna uueks loovad.

Õppekava tööversiooni aluseks on see pedagoogiline kultuur, mis meil olemas on. Tuntav peaks olema Johannes Käisi, Hilda Taba, Peeter Põllu, Heino Liimetsa, Ferdinand Eiseni mõju ning Põhjamaade õppekavaarenduse eeskuju, Euroopa Nõukogu haridusprognooside arvestamine.

1994.a kevadeks valminud õppekava tööversioon on tekst, kust sisalduvad seisukohad, milles on tarvis kokkuleppele jõuda. Riiklikust õppekavast peab kujunema kokkulepe eri tasandi institutsioonide ja haridussüsteemi kõigi osapoolte vahel. Ehk on tegemist rahvusliku leppega hariduses? Kokkuleppijad ei saa olla ainult võimumedhed või teadlased või nn volitatud isikud. Need on kõik asjaosalised, haridusest huvitatud instantsid ja üksikisikud ühiskonnas. Ma usun, et me oleme ehk selgeks rääkinud demokraatliku otsustusmehhanismi vajaduse, kuid raske on seda toimima saada.

1994.a suvel esitaski Riigi Kooliamet põhikooli ja gümnaasiumi õp-

pekava projekti tööversiooni aruteludeks ja läbirääkimisteks koolides, haridusasutustes, maakondade, linnade ainesektsioonides. Nn esimese ringi läbirääkimised on toonud hulgaliselt ettepanekuid, arvamusi, tekitanud diskussioone ja suurendanud asjaosaliste ringi õppekava koostamisel. Sageli on ka nn seinast seina ettepanekuid, kuid tähtis on see, et küllaltki suur ja aktiivne on osalus õppekava kui riikliku dokumendi koostamisel.

Aktiivselt ja asjatundlikult on õppekava ekspertidena kaasa löönud Tartu Ülikooli õppetoolid, mida kahjuks ei saa öelda Tallinna Pedagoogikaülikooli õppetoolide ja õppejõudude kohta.

Praegu töötavad kõikide ainekavade ja õppekava üldosa töörühmad ettepanekute kallal, analüüsivad nn läbivaid ja integreerimist vajavaid probleeme. Käsil on teise tööversiooni koostamine. Läbirääkimised jätkuvad ja muutuvadki pidevprotsessiks ennekõike riikliku õppekava valimisel, aga ka rakendamisel.

Kui paljude läbirääkimiste tulemusel kokkuleppeni jõutakse, et õppekava riiklikult aktsepteerida, siis järgneb selle rakendusprotsess, mis tähendab suuri ja pikaajalisi muutusi koolielus.

Lühikese ajaga tuleb uuendada kogu õppekirjandus, mille koostajaid tuleb leida ja motiveerida. Käesoleva aasta aprillikuu jooksul peaksime õppekava üldideoloogia ja ainekavadega jõudma sellisesse seisusse, et selle põhjal oleks võimalik hakata koostama uute õpikute käsikirju. Oleme kavandanud käivitada uus õppekava kolme aasta jooksul alates 1997. aastast taoliselt, et 1997.a I, IV, VII

ja X klassides ja järgneva kahe aasta jooksul samal põhimõttel järgmistes klassides (vastavalt 1998 II, V, VII ja XI kl ning 1999 III, VI, IX ja XII kl). Selline rakendustsükkel eeldab seda, et 1995.a peavad valmima nende õpikute käsikirjad, mis rakenduvad koos uue õppekavaga 1997.a.

Lisaks tuleb meil koostada ja välja anda terve rida õppekava rakendust toetavaid ja sellele kaasaaitavaid materjale nii õpetajatele kui õpilastele.

Kavandamisel on hädavajalikud rakendusuringud, mis kirjeldaksid haridussüsteemi seisundit ja arenguperspektiive ehk teisisõnu õppekava rakendustingimusi.

Õppekava rakendumise oluline eeltingimus on õpetaja täiendkoolitus ja koolitus üldse. Õppekava ideoloogia omaksvõtt eeldab koolis ja kooliküsimustes partnerite suhtlemist, selleks on vaja hoiakulisi muutusi, uute suhtlemisvajaduste teadvustamist, uusi teadmisi arengupsühholoogiast, andragoogikast, suhtlemisest. Oluliseks peame meie kõigi jaoks teadmisi ja oskusi, kuidas õppekava arendada, ise õppematerjale koostada, õppimist suunata ja korraldada, koostööd teha ja koostööle ergutada. Täiendkoolitust vajavad õpetajad, kes uue õppekavaga tööle hakkavad, koolijuhid, koolitust läbiviivad ülikoolide lektorid ja haridustöötajad.

Riiklikku õppekava koostades, läbirääkimistel ja aruteludes oleme silmas pidanud seda, et riiklik õppekava suunab ja seob õpetuse sisu valikut ning koolitöö korraldust teatud ühtsete põhimõtete järgi.

Õppekava põhimõtted tulenevad ennekõike meie haridusloost,

seadusandlusest ja koolikontseptsioonist, aga ka meie pedagoogika-teaduse üldistustest.

Arvame, et uus õppekava avar-dab tunduvalt koolide nn mängu-maad, kindlustab koolide iseseisvuse positsioone ja annab laiemaid või-malusi iseseisvateks otsustusteks. Õpetaja saab suuremad õigused, aga ka vastutuse hariduse sisu vali-kul.

Intensiivne töö jätkub Kooliameti töögruppides, jätkuvad läbirääkimised, konsultatsioonid ja koostööpart-nerite ringi laiendamine. Loodame, et aprillikuune hariduskonverents on järjekordseks katseks (annaks Ju-mal, et edukaks) kokku leppida hari-duspoliitika põhiseisukohtades ja nn kontseptuaalsetes küsimustes.

Hea lugeja! Kui Sul on käepä-rast õppekava tööversiooni esimene vihik (üldosa), kus on kirjas olulised koolitöö põhimõtted, siis vaata lk 3—5 üldhariduse eesmärkide ning põhikooli ja gümnaasiumi eesmärki-de osa.

Läbirääkimiste, arutelude ja koostöö tulemusena on õppekava üldosa töögrupp nüüdseks jõudnud sellise sõnastuseni.

Eesti kool seisab eesti rahvuse ja kultuuri säilimise ja arengu eest ning samas arvestab ka Eesti ühis-konna suundumust integreeruda Euroopaga. Õpetamine ja kasvatami-ne lähtub humanismi ja demokraatia põhimõtetest, austusest inimese ja seaduse vastu. Haridus peab silmas lähituleviku olulisi märksõnu: pidev muutumine, infotulv, kiire, aga sääst-lik areng, konkurentsivõimeline ma-jandus.

Niisugustes arengutingimustes on üldhariduskooli põhiülesanne **aidata kujuneda isiksusel, kes tu-leb toime oma elu ja tööga, arendab ennast ja aitab kaasa ühis-konna arengule, määratleb end oma rahva liikmena, kodanikuna.**

ÜLDHARIDUSKOOLI LÕPETAJA

- * peab lugu enesest ja kaasinimes-
test ja teiste rahvuste kultuurist
- * peab lugu oma kodust ja perekon-
nast
- * armastab oma kodumaad
- * järgib kõlblus- ja õigusnorme
- * hindab ilu ja headust
- * hindab terveid eluviise, arendab
oma vaimu ja keha
- * hoiab loodust, elab ja tegutseb
keskkonda säästes
- * mõtleb iseseisvalt, loogiliselt ja loo-
valt
- * oskab oma tegevust eesmärgista-
da, kavandada ja hinnata
- * suudab valida, otsustada ja vastu-
tust kanda
- * suudab hankida ja kasutada infot
- * oskab teha tööd, on valmis koos-
tööks
- * mõistab teadmiste ja pidevõppe
tähtsust
- * oskab õppida, peab tähtsaks os-
kuste arendamist

Kas on konkreetsem ja selgem?
Kas jätkame Sinuga koos samas
vaimus?

Oleme valmis jätkuvaks koos-
tööks taoliselt, et eesti haridus toe-
tuks korraldusele ja sisule, mis on
demokraatlike otsustuste tulemus.

ÜHE KOOLI VÕIMALIKUST ARENGUTEEST

LÜHIÜLEVADE MINEVIKUST

Tallinna 32. Keskkool alustas tegevust 1971. aastal. Esimeseks kooli direktoriks oli **Harri Kelder**, kes juhtis kooli kuni 1988. aastani.

Algusaastail andis koolile oma näo ja vaimse sisu **teatriõpetuse** kallak.

Teisel kümnendil toimusid suhteliselt edukalt pragmaatilised suunad — **kodundus** ja **autoõpetus**, mis tänaseks on erisuunana nii ühiskonnas kui koolis oma aktuaalsust kaotamas.

1985 alustas keskkooliosas tööd esimene **ajaloo-humanitaarklass**. Ligi 10-aastane tegevus on õigustanud toleaeagset valikut, muutnud ajaloo süvaõppe sisukaks ja mainekaks ka väljaspool kooli. Õppetöö taset on aidanud kujundada tihe koostöö Tartu Ülikooli, TA Ajalooinstituudi, Tallinna Linnaarhiivi, muuseumide ja teiste instantside, teadlaste ja õppejõududega. Läbi aastate on lõpetajate vaimsus ja konkurentsivõime kõrgkoolidesse astumisel olnud teiste paralleelklasside omast kõrgem. Ajaloo süvaõppe eestvedajateks-organiseerijateks on õpetajad **Naima Klitsner** ja **Malle Hussar**.

1993/94. õ.-a alustati uue, ajalooharule lähedase — **sotsiaal-humanitaarharu** rakendamist teises keskkooli paralleelklassis. Koostöö TA Rahvusvaheliste Suhete ja Sotsioloogiliste Uuringute Instituudi, EMORi, Tallinna Pedagoogikaülikooli teadurite ja õppejõududega on taganud ka selle haru süvaõppeainetes tasemel õpetamise.

Juba aastaid on keskkooli osas õpetatud ka **informaatikat**, **klassikalist keelt**, **võrdlevat usundilugu** ja **filosoofia ajalugu**.

Möödunud aastatest saab esile tõsta **kunsti-** ja **tööõpetuse** head taset ja tulemuslikkust. Püsivaks väärtuseks on traditsioonilised õpilastööde näitused. Häid tulemusi on saavutatud **muusikaalases** tegevuses. Koolis on kolm II kategooria koori, pikka aega on töötanud muusikaklassid (klaver, akordion, puhkpillid).

Võrdlemisi heal tasemel on töö **põhikooli algastmes** (1.—4. kl). Algkooli- ja keskkooliosa arendamise kõrval on tähelepanu alt mõnevõrra välja jäänud **põhikooli ülaaste** (5.—9. kl).

Tõuke pikemaajalise arengukava väljatöötamisele sai kooli kollektiiv seoses "**Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse**" vastuvõtmisega ja sellele järgnenud Tallinna Haridusameti plaanidega **koolivõrgu reorganiseerimise** kohta.

Tekkinud ebakindlustunne ja määramatus sundisid kollektiivi liituma, läbi arutama ja senisest rohkem mõtestama oma senist tegevust ning selgeks rääkima tulevikuplaanid, et tõestada kooli elujõulisust. Toimusid vaidlused, arutelud. Protsessile aitas oluliselt kaasa Riigi Kooliameti eestvedamisel koostatud "**Riikliku õppekava**" **tööversiooni** ilmumine.

Tööd alustati **hetkeseisu kaardistamisega**. Kooliseminaridel, rühmatöövorme kasutades, püüdsime fikseerida meie **tugevad** ja **nõrgad küljed** ning **tulevikuunistused**. Aru-

teludest koorusid välja meie **ühised väärtushinnangud**, millele tuginedes formeerusid kooli **põhieesmärgid** ning **tegevusplaanid lähitulevikus** ja **kaugemas perspektiivis**. On uuenemas pedagoogiline mõtteviis, oleme väljumasa rutiinist.

MIKS VAJAME MUUDATUSI?

Tallinna 32. Keskkooli õpetajapere alustas 1994/95.õ.-a maauntnõupidamisega — selgeks oli vasa vaiel-da mitu põhimõtetlist küsimust:

- missugune on kooli hetkeseis
- kas me vajame oma tegevuses mingeid muutusi
- missugune on kooli perspektiiv lähiaastateks ja kaugemaks tulevikuks.

Arutelu käigus leidsime, et asja määravad muutused ühiskonnas:

- suund totalitarismilt demokraatiale,
- suund Euroopasse,
- suund infoühiskonda,
- suund turumajandusele,
- suund rahvusliku identiteedi säilitamisele,
- suund kollektiivselt vastutuselt individuaalsele vastutusele nõuavad muutusi ka koolielus. Samal ajal tuleb säilitada kõik see, mis on olnud “töökindel” varasematel aastatel. Õppenõukogu otsusega kuulutasime koolitöös esmatähtsateks:
- kõigi õpilaste arendamise,
- õppija vastutuse ja aktiivsuse tõstmise,
- õppeainete tasakaalustatuse, õpetuse integratiivsuse ja terviklikkuse.

Kooli arengukavas pidasime põhitähtsaks **tervikliku mina- ja maailmapildiga ning sotsiaalses**

arengus aktiivse Eesti Vabariigi kodaniku kasvatamise.

Õppeprotsessi kvaliteedi tõstmise perspektiivseimat võimalust nägime kursustesüsteemi rakendamises — 5.—9. kl osaliselt, 10.—12. kl. täielikult.

KESKUSTUMINE AJALOOÕPETUSELE

Otsisime koolile (tugevat) “selgroogu”, mis liidaks ühistegevusse kogu koolipere ja millele saaksid toetuda kooliüusikud abiturientideni välja. Valik langes ajaloole ja järgmistel kaalutlustel:

- koolil on pikaajaline ajalooõpevaõppe kogemus (1985.a-st),
- sotsiaalainete grupist on ajalugu temas sisalduva kultuuritausta ja ajatelje tõttu kõige enam isiksust võimalusrikkalt kujundav õppeaine.

Eeldame, et **ajalugu** on elamise õpetus, mida tundmata ei saa mõista ühiskonnaelu ja -korda ning selle arenguid tulevikus. Nii arendab ajalooõpetus praegusel hetkel toimuvaid protsesse kui ühte perioodi ajaloolisel arenguteljel. Ajalugu on õpetus isikliku maailmapildi kujundamisest. Läbi selle võtab inimene omaks ühiskonnajaatavaid põhitõdesid. Ajalugu kuulub humanistlike õpetuste hulka eriti: ses mõttes, et ta on lahutamatu inimühiskonna kultuurilisest arengust. Seejuures ei pingereasta ajalooõpetus eri kultuure, ta on oma olemuselt tolerantne. Muidugi on need väärtused elujõus õpetuse õige suunamise korral.

Alates 5. klassist on ajalugu omaette õppeaine, kuid juba 4. kl lõpuks peaksid õpilased:

- orienteeruma mõistetes *uus* ja *vana*, *enne* ja *nüüd*, *minevik*, *olevik* ja *tulevik*,

— huvituma sündmustest minevikus,
 — oskama määratleda sündmuste kronoloogilist järjekorda,
 — eristama legende reaalsest sündmustest,
 — mõistma, et teavet mineviku kohta saame mitmel erineval moel,
 — hakkama mõistma, et nad ise on osa kodukohast, Eestimaast.

Praegu ongi käivitumas ajaloole keskustamise esimene etapp — 1.— 4. klass. Esmalt püüdsime paika panna eesmärgid, et selgust saada, miks see töö on tarvilik. Leidsime, et sellise õppetööle lähenemise kaudu saame:

— suhetada last oma koduga, klassiga, kooliga, kodukohaga,

— kujundada üldinimlikke kõlbelisi ja esteetilisi arusaamu,

— õpetada hindama ajaloolast informatsiooni,

— õpetada mõistma muutuse ja järjepidevuse olemust ajaloo sündmustes.

Samal ajal võimaldab see projekt ergutada ja õpetada last tegutsema erinevates töövormides, annab talle võimaluse aktiivselt osaleda protsessis, mille käigus arenevad kõik õpilasele vajaminevad baasoskused (vaatlemine, võrdlemine, lugemine, kirjutamine, jutustamine, kuulamine). Uue õppekava projektis (lk 38) on keskustamise aluseks võetud minasuhe maailmaga. Samast lähtusime meiegi.

Siduvaks aineseks sai kodulinn Tallinn, selle tänapäev ja minevik. Teemaplokid tööme välja veerandite kaupa:

— inimesed tänapäeva ja mineviku Tallinnas,

— lugusid vanadest aegadest,

— Tallinna ehitised,

Tallinna kultuurielu tänapäeval ning minevikus.

Üldteemad jagasime alateemadeks vanuseastmete kaupa. Iga teema juurde pakkusime välja märksõnu ning oletatavaid tulemusi.

NÄITEID KESKUSTUSPÕHIMÕTTE RAKENDAMISE KOHTA

1. klass

1. MINA ISE (koolilaps, minu klass, minu õpetaja, sõbrad koolis, käitumine koolis, minu koolitee, raamatuke klassi lastest).

2. PÜHAD JA TÄHTPÄEVAD MINU KODUS (peretraditsioonid, vanavanemate pühadekombeid, klassitraditsioonide kujundamine, mardi- ja jõulupidu klassis).

3. MINU KODULINN ON TALLINN (Mustamäe, Nõmme, vanalinn, Eesti lipp, Tallinna vapp, linnatransport, 24. veebruar, pildinäitus "Minu kodulinn").

4. MIS ON MUSTAMÄEL HUUVATAVAT? (koolid, huvikeskus Kullo, raamatupood Maurus, raamatukogu, hüppetorn, Kalevi spordikeskus, oma klassi huviringi loomine).

2. klass

1. MINA JA MINU PERE (vanemad, õed-vennad, vanavanemad, pereliikmete kohustused, sugupuu koostamine).

2. LUGUSID VANADEST AEGADEST (elu 30 aastat tagasi, elu 60 aastat tagasi, talupoeg, rahvariided, mündid, Piibel, stend "Vanad asjad jutustavad").

3. TALLINNA VANALINN (1154.a, turuväljak, apteek, Raekoda ja Vana-Thomas, giidid, vanalinna makett).

4. TALLINNA MUUSEUMID (loo-

dusloomuuseum, ajaloomuuseum, Kiek in de Kōk, Peeter I Majamuuseum, arhiivid, säilitusfondid, näitus oma klassis).

3. klass

1. TALLINNA 32. KESKKOOLI TÄNAPÄEV JA MINEVIK (küsitlus, kooliarhiiv, endised ja praegused õpetajad, vilistlased, koolitraditsioonid, fotostend, referaat).

2. LEGENDE JA TÕSILUGUSID TALLINNAST (legend, muistend, rahvapärinus, teatmeteosed, faktiline materjal, Tallinna koolide ajaloost, klassi ajaleht).

3. TALLINN KUI HANSALINN (Hansa Liit, hansakaupmehe elamu, Mustpeade Vennaskond, Dominiiklaste kloostri kool, illustreeritud seinakaart "Hansalinnad").

4. TALLINNA TEATRID (nukuteater, teater Estonia, Tallinna Linnateater, teatritraditsioonid 32. koolis, teatrietendus koolis 1. klassi õpilastele).

4. klass

1. MINU KODULINNALE KUULSUST TOONUD INIMESI (intervjuu kui uurimismeetod, hea ja halb kuulus, fotostend, kohtumisõhtu).

2. KESKAEG; LINNARAHVA ELU KESKAJAL (elamu, liiklus Tallinnas, kombed ja käitumisharjumused, keskaja muusika, album keskaja moe kohta).

3. TALLINN KUI KINDLUSLINN (Toompea linnus, linnamüür, tornid, makett, referaat, plakat).

4. TALLINNA RAAMATUKOGUD (Mustamäe raamatukogu, Tallinna Lasteraamatukogu, Rahvusraamatukogu, info leidmine, kataloogid, klassiraamatukogu süstematiseerimine). Kuna ajaloole keskustamine on meil veel üsna algusjärgus, on õpetajatel palju tööd, et kõik ideed ka kenasti teostuksid. Praegusel etapil otsime lisamaterjale, proovime erinevaid tegutsemisvariante, püüame ära kasu-

tada kõiki koostöövõimalusi õpilaste ja õpetajate ning kooli ja lastevanemate vahel.

Lisan näidisenä ühe võimaliku tegevuskäigu teema "VANAD ASJAD JUTUSTAVAD" juurde:

1. Huvi äratamine teema vastu

Õpetaja tõi emakeele tundi vana raamatu (1889), mille vanust koos mõistatada püüti. Küsimusele, kui vana on laste kodus kõige vanem raamat, ei osanud vastata keegi. Klassis uuriti ka õpetaja hõbedast teatrikotti (1918), mille kohta õpetaja oskas emotsionaalse loo rääkida.

2. Probleem

Täiesti loomulikult tõusis üles probleem: mis on MINU kodus see kõige vanem asi?

3. Eesmärk

Otsustati välja uurida, mis see siis on.

4. Eesmärgini jõudmise teed

Edasi arutati, kuidas eesmärgini jõuda — kas seda peaks uurima grupis või üksinda, kelle käest saaks infot, kui kaua see aega võtab.

Otsustati, et uurimistöö on individuaalne, esimeseks ülesandeks selgitada koos vanematega kõige vanemad asjad kodus, teha nende kohta märkmeid ja võimaluse korral ka joonis. Aega selleks jäi nädal.

5. Esimeste kokkuvõtete tegemine

Järgmisel nädalal said õpilased oma leidudest rääkida. Kõik aastaarvud kirjutati tahvlile ja arvutati välja iga asja vanus. Kuna esemete hulgas oli mitu samalaadset asja (nt mündid, raamatud, 2 samovari jne), oli võimalik neid omavahel vanuse järgi võrrelda ja ajaliselt reastada. Selgus ka, et kõik õpilased ei olnud täpselt aastaarvu välja uurinud või polnud seda siis täpselt üles märkinud. Kõik ei teadnud, kust üks või teine asi pärit on. Nii võtsid õpila-

sed endale uue üleande: kirjutada pere vanimast asjast väike jutuke, kus oleks kindlasti ära märgitud, mis aastal ese on valmistatud, kus tehtud, kuidas nende koju sattunud ja missugustest aegadest vana asi võiks jutustada. Lisada tuli ka joonis või foto.

Uuel nädalal tuletas õpetaja (kaudselt) laste uurimistööd pidevalt meelde:

— matemaatika tekstülesanded seostas ta vanade müntidega (kas tsaariaegsete rahadega saab ka tänapäeval poest osta, mis maa raha võiks küll olla see 1666. a münt, millel tähed ÖRE jne),

— emakeele tunnis uuriti kooliõpikuid ja arutleti, kas need 100 aasta pärast veel kasutamiskõlblikud on,

— kunstõpetuses joonistasid õpilased vanaaegseid majapidamisriistu ning jutustasid, mis asju nüüd peredes kasutatakse.

6. Teistkordse kokkuvõtte tegemine

Kokkulepitud päeval tõid õpilased jutukesed ja pildid kaasa. Nende uurimisel tõusis üles veel küsimusi: mis aastast on pärit klassi vanim münt ja raamat ning kellele kuulub siis ikkagi kõige-kõige vanem asi.

Nüüd moodustasid lapsed vastavad asjade rühmad ja selgitasid välja pingerea. Kuigi õpetaja ei olnud lubanud vanu asju kooli kaasa võtta (väärtuslik asi võib katki minna või kaduda), oli mõni seda siiski teinud ja nüüd uudistati koos fotoaparaati "Ljubitel" ning prooviti lugeda laulu- raamatut aastast 1886. Äkki tahtsid kõik oma asju teistele näidata ja seepärast otsustati koostada jutukes- test raamat, mida saab igale lapsele paljundada, ning paluda appi lapse- vanemaid korraldamaks klassis VA- NADE ASJADE näitus.

7. Näitus

Nädala pärast korraldatigi näitus, kus iga laps võis uudistajatele jutus- tada "oma loo". Kõiki asju muidugi näitusele ei toodud. Näiteks 1845. aastast pärit veinipokaal, mis oli õpi- lase perre sattunud Pühajärve kõstri kaudu, kuid see-eest võis vaadata pokaali täpset joonist. Mitu peret olid kaasa toonud rohkem kui ühe asja. Peale näitust pakuti vanematele kohvi ja arutati kooliprobleeme. "Va- nade asjade kuu" kohta leiti palju kiidusõnu, kuid tehti ka asjalikke et- tepanekuid järgneavaks. Õpetaja tõi positiivsena välja järgmised punktid:

— laste loomulik aktiivsus kasvas, tegutseti vastavalt oma võimetele — ka õppetöös nõrgemad õpilased said positiivse impulsi,

— tekkis huvi minevikusündmuste vastu, saadi palju uusi teadmisi, tek- kis säästvam suhtumine asjadesse,

— huvitava tegevuse kaudu arenes vaatlus-, võrdlemis-, kirjutamis- ja ju- tustamisoskus,

— laste tegevusse olid haaratud ka lapsevanemad.

* * *

Lõpetuseks rõhutan veelkord, et õpetajatelt nõuab praegune aeg kõva tööd ja jääb vaid loota, et see ka tulemusi annab. Muidugi võiks ta- vapäraselt viriseda väikese palga ning kehvade materiaalsete olude üle koolis, kuid näiteks miniprojekti "Lugusid vanadest aegadest" läbivi- miseks läks vaja ainult korralikku planeerimistööd ning vaba klassiruu- mi näituse korraldamiseks.

Võib-olla peame tulevikus oma plaanides koolis üht-teist muutma, kuid me ei arvagi, et üks arenguka- va "valmis" saab olla. Loodame, et aasta pärast teame täpsemalt pla- neeritu vigu ja õnnestumisi, et siis juba järgmise etapi kallale asuda.

TALLINNA 32. KESKKOOLI ARENGUTABEL

KOOLI OTSTARVE: tervikliku mina- ja maailmapildiga sotsiaalselt kasvatatud ja arengule suunatud Eesti Vabariigi kodaniku kujundamine						
MIKROKLIIMA	JUHTIMINE	ÕPPIMINE, ÕPETAMINE	AKADEEMILINE OHKKOND	HINDAMINE	KOOSTÖÖ LASTEVANEMATE JA ÜMBRUSEGA	
PÕHIMÕTTED	<p>Korrapärane info levik. Planeerimine. Sotsialiseerumine. Töörahu. Vastutus. Kindlustunne Mõlestatud. Koolektivsete reeglite omaksvõtt.</p>	<p>Õppija aktiivsus. Õpilase unikaalsus. Kõigi õpilaste arendamine. Kõik õpilased on võimelised õppima.</p>	<p>Uurimuslikkus. Teooriale tuginev. Süstemaatiline tösis tegevus. Ainevahelise integratsiooni. Nõudlikkus.</p>	<p>Hinde objektiivsuse ja õigluse printsiibi maksimaalne ühildamine.</p>	<p>Kooli avatus</p>	
EESMÄRGID	<p>Kooli demokraatiline. Suund osalus-demokraatiale.</p>	<p>Õppimise oskuse õppimine. Vastutuse ülekandmine õpilastele eest õpetajalt õpilasele.</p>	<p>Kriitilise, iseseisva mõtlemise arendamine. Info leidmise, analüüsimise, tõlgendamise ja sünteesimise oskuse arendamine.</p>	<p>Paindlik, õpilaste võimeid arestavad. Innustavat tagasisidet andev. Enehinnaangut kujundav.</p>	<p>Lastevanemate ja keskkonna huvide ja vajadustega arvestamine. Rahvuslikkus ja rahvusvahelisus. Vastutus keskkonna eest. Integratsioon.</p>	
KONKREETSED TEGEVUSED	<p>Võrsetele võimaluste loomine. Õpilaskonna koha määratlemine kooli inimsuhetes. Personali koostöö.</p>	<p>Hoolitsus õpilaste eest. Töö planeerimine igal tasandil. Selged, mõlestatud reeglid. Õpilaste osalemine koolielu kujundamisel. Tulemuste analüüsimine ja hinnangu andmine.</p>	<p>Kursuste süsteemi rakendamine 5 — 12. klassides. Ainetevahelised ühisprojektid. Uurimustööd, õpilaskonverentsid, olümpiaadid. Ajaloole keskustamine. Arvutite ja arvutiside võimaluste kasutamine.</p>	<p>Erinevate hindamiskriteeriumide rakendamine. Arvestusliku ja jooskva hindamise lahutamise. Õpilaste enesehinnaangut lehtede kasutamine.</p>	<p>Koostöö hoolikogu, lastevanemate nõukogu, kohaliku omavalitsusega kooli õppekava kujundamisel. Teiste kultuuride tundmaõppimine.</p>	

OMANDAMISPROTSESS JA ÕPETAJA TEGEVUS TUNNIS

1. Probleemist

Enamasti peab õpetaja oma töös silmas kaht lähieesmärki: 1) selgitada uut materjali ja 2) saavutada, et õpilased selle enam-vähem omandaksid. Vaevalt on õpetajaid, kes esimese ülesande täitmises kahtlevad. Küll on nad sageli rahulolematud õpilaste tööga — miks nad ei õpi materjali ära? Need õpetajad ei mõtle enamasti õpilaste mõtlemise arendamisele ega õpilaste kui omanäoliste ja ühiskonnas raskusteta suhtlevate isiksuste kujunemisele. Jne.

Tihti kasutatakse kahe esimese eesmärgi saavutamiseks vaid passiivseid meetodeid — õpetaja esitab (enamasti verbaalselt) materjali ja õpilane õppigu see ära. Eestis alustas Johannes Käis juba 70 aasta eest pikaajalist võitlust nn passiivsuskooli vastu. Kahjuks peame sedastama, et Käisi põhimõtted on “uudsed” ka tänases Eesti koolis. Teisalt peame aru andma, et aeg pole paigal seisnud — psühholoogiateadlased on maailmas vahepeal mõndagi uut teada saanud. See, millele Käis ja teised reformpedagoogilise mõtte arendajad toetusid empiirilisel, on nüüd saanud teaduspärasema psühholoogilise põhjenduse. Tulemuslikult võib õpetaja oma töös toetuda just psühholoogiale (eelkõige omandamispsühholoogiale). Järgnevas püüangi õpetajat lihtsalt ja arusaadaval viisil selles abistada.

2. Millele toetub õpetaja oma töös?

Pikas perioodis peeti õpetaja töö aluseks **didaktika printsiipe**, mis on

empiirilise algupäraga ja kujunenud õpetajatöös vast isegi tuhandete aastate jooksul. Üle 350 aasta tagasi pandi need J.A. Komensky poolt süsteemselt kirja. Praegusel ajal tuuakse välja järgmised printsiibid:

- 1) **teaduslikkuse printsiip** (õpetus vastaku teaduslikele tõdedele),
- 2) **jõukohasuse printsiip** (õppetöö vastaku õppiija arengutasemele),
- 3) **kasvatustikkuse printsiip** (õpilast on õpetamisel vaja kasvatada),
- 4) **teadlikkuse printsiip** (õpilane peab õpitavast aru saama ja mõistma omandatava vajalikkust),
- 5) **näitlikkuse printsiip** (õpitav tuleb esitada meelelise kaemusena),
- 6) **jada- e linearsuse printsiip** (nõuab õpitava järjestikust esitamist),
- 7) **kontsentriprintsiiip** (nõuab õpitava korduvat, järjest süvenenumat esitamist),
- 8) **regionaalsuse printsiip** (nõuab vastava regiooni omapära arvestamist õpetamisel),
- 9) **rahvuslikkuse printsiip**,
- 10) **süsteematailisuse ja järjepidevuse printsiip**,
- 11) **õpitu püsivuse printsiip** (nõuab teadmiste, oskuste ja vilumuste kindlat omandamist),
- 12) **individuaalsuse printsiip**,
- 13) **koduloolisuse printsiip**,
- 14) **aktiivsuse printsiip** (nõuab õpilase aktiveerimist õppetöös),
- 15) **eakohasuse printsiip**,
- 16) **looduspärasuse printsiip** (nõuab lapse loomuse arvestamist),
- 17) **keskustuse printsiip** (nõuab õpitava keskendamist õppeaine või teema ümber).

Kõik need printsiibid on õiged ja õpetajatöös tuleks nendega arvestada. Kui aga õpetaja asub ette valmistama (andma) konkreetset tundi, satub ta kohe suurtesse raskustesse. Väga raske on 17le üldisele printsiibile toetudes tundi planeerida ja anda. Siin peaks õpetajat abistama **metoodika** (nn ainemetoodika). Didaktikas (õpetamisteaduses) on vähe valdkondi, kus on olnud nii palju spekulatsioone nagu ühe või teise aine õpetamise metoodika. Nüüd, mil räägime õpetaja isikupärast õpetamisest ja tema loominguvaadusest, võib mõni õpetaja jalgealuse hoopis kaotada. Millele üldse toetuda?

Oht on ka selles, et paljud õpetajad on viimasel ajal hakanud katsetama mitmesuguseid uusi, teinekord pimesi üle võetud võtteid. Mis saab siis, kui selgub, et ka need ei sobi või ei too edu? Sedalaadi katsete hind on väga kallis.

Üldiselt on seniste ainemetoodikate puuduseks **liigne ainekesksus** (õpetaja õpetab ainet, aga mitte õpilast!). Kõik ainemetoodikad peaksid eelkõige lähtuma aga õpilasest. Viimasel ajal räägitakse seoses sellega erinevatest **kognitiivsetest stiilidest** õppimisel (õpistiilid). Praktikuna sõandan väita, et nende teadmine aitab õpetajat tunnis sama vähe nagu didaktika printsiipide hea tundmine. Lõpuks kasvavad erinevad õpistiilid välja ikkagi iga õpilase psühholoogilistest iseärasustest ja omandamise üldistest alustest.

Ekslikuks tuleb pidada osa õpetajate orienteerumist oma töös nn **keskmisele õpilasele**. See on dilettantlik seetõttu, et ei lähtuta õpetaja töö vundamendist. Kuid jõudnud õpilaseni oleme ühtlasi jõudnud **oman-**

damispsühholoogiani. Ükski õpetaja ei saa loominguiliselt ja tulemusrikkalt töötada, kui ta ei tea, kuidas õpilane uusi teadmisi-oskusi omandab, kuidas areneb tema mõtlemisvõime. See teadmine võiks ollagi õpetajatöö vundament. Vastasel juhul kaotame oma rolli mõistmise ja hakkame õpetama katse-eksituse meetodil. Ning saavutamata oma töös soovitud tulemusi, hakkame süüdistama eelkõige õpilasi. Aga selleks on meil kõige vähem õigust.

3. Maailma psühholoogide üksmeelne seisukoht

on, et **omandamisel on otsustavad tajujärgsed protsessid | ü h i m ä l u f a a s i s**. Selles teadmises on kogu õpetajatöö alus. Püüdkem seda siis lähemalt lahti mõtestada.

Eksib see õpetaja, kes esitab uue materjali õpilastele (ükskõik millisel viisil — seletavalt, loenguna, filmi, ka õpilase iseseisva tööna jne) ja arvab, et edasi peab järgnema ainult õpilase töö. Pärast seda, kui õpilased on uut materjali **esmakordselt tajunud**, õpetaja **õpetav** tegevus alles algab.

Lühimälu periood järgneb vahetult materjali esmatajumisele. Kuigi teadlased vaidlevad lühimälu kestvuse aja üle (näiteks nägemisel mõnekümnest sekundist mõne tunnini), ei saa seda mingil juhul "lükata" õpilase koduse töö tegemise ajaks —

1) selleks ajaks on suur osa infost pöördumatult kustunud ja

2) õpilasel puuduvad oskused ning materjalidki vastavaks tegevuseks.

Oleme korduvalt uue materjali esitamise taktikat tunnis nimetanud

uue materjali esitamiseks mitmel tasandil (verbaalselt, visuaalselt, audiovisuaalselt, harjutavalt, probleemseks jne). Tähtis ei ole, et õpetaja esitab uut materjali lihtsalt mitu korda (praktiliselt tehakse sedagi), vaid selle esitamine **erinevatele meeleorganitele ja erinevate mälu protsesside tarvis**. Selleks on omandamise seisukohalt väga tähtsad põhjused.

Esimene. Inimesed (ka õpilane on inimene) võtavad infot vastu ja salvestavad seda erineva strateegiaga. Teise signaalsüsteemi ülekaaluga õpilasi (kuni 20% keskastme õpilastest) rahuldab täielikult info verbaalne esitus. Esimese signaalsüsteemi ülekaaluga õpilased (vähemalt 45% keskastme õpilastest) vajavad vastuvõetava info mõistmiseks ja paremaks salvestamiseks mälus kindlasti nn **nägemistuge** ehk uue materjali visuaalset esitamist õpetaja poolt. Ca 40% keskastme õpilastest on tasakaalustatud tüüpi, kes vastuvõtul kasutavad nii verbaalset kui visuaalset infot.

Rõhutagem ka, et pärast põhikooli lõpetamist võivad erinevates koolides eeltoodud suhtarvud oluliselt muutuda. Nii ilmnes, et Helme kutsekeskkoolis peaaegu ei leidu teise signaalsüsteemi ülekaaluga õpilasi (mis on iseenesest ootuspärane). Põhiliselt õpivad siin esimese signaalsüsteemi ülekaaluga ja tasakaalustatud tüüpi õpilased. Õpetamisel on seda lausa hädavajalik arvestada.

Teine. Inimese mälu on **assotsiatiivse** iseloomuga. Mida enam suudab õpetaja õpilaste mälus luua **assotsiatiivseid seoseid**, seda

kindlamalt uus materjal omandatakse. Materjali mitmel tasandil esitades on seda kõige hõlpsam teha, vaatamata kasvõi õpilase kõrgema närvi-tegevuse eritüübile.

Assotsiatiivse mälu valdkonnas väärib teiste hulgas tähelepanu Toronto Ülikooli tuntud eestlasest professori Endel Tulvingu episoodilise ja semantilise mälu teooria. Semantilises mälus on kõik see, mida kasutame kõnes (sõnad, sümbolid, valemid, seadused jne); episoodilises mälus aga — subjekti jaoks puhtindividuaalsed kindla ruumi ja ajaga seotud andmed. Seega on just nägemisel siin väga oluline roll.

Kolmas. Faktiteadmiste omandamise kõrval on hädavajalik ka **õpilaste arendamine**. Mitmel tasandil uut materjali esitades arendame *a priori* õpilaste peaaegu **funktsionaalse asümmeetria** seisukohalt. Viimastel aastakümnetel on uuritud erinevate ajupoolkerade osa mälu protsessides. Kui näiteks vaadelda maali, fotot või slaidi üldiselt, siis hakkab tööle üks ajupoolkera, detailide uurimisel aga teine. Kaua tegeldi põhiliselt vasakpoolse ajupoolkera (paremakäelistel) uurimisega, kuna sellega on seotud faktiteadmised. Nüüd on kindlaks tehtud, et inimese kõrgema närvi-tegevuse eritüüp on otseselt seotud mõlema ajupoolkera ehituse ja omavahelise seotusega.

On hädavajalik, et arendame lapsel mõlemat ajupoolkera. Just nii arendame teda **isikupära arvestavalt**. Mitmel tasandil uut materjali esitades teeme seda nii või teisiti.

4. Ohud meie töös

Materjali mitmel tasandil õpilastele esitades peame nägema ette ka ohtusid. Peatagem mõnedel neist.

■ On õpetajaid, kes liigselt valmistuvad praegustest tehnovahenditest. Nii on õpetajaid, kes näiteks pea kogu ainekursuse materjali kannavad lüümikutele (slaididele), mida vahendatakse projektsiooniaparatuuride abil. Õpetajad ise uhkustavad — minu tundides kriiditolmu ei ole. Neid õpetajaid tuleb kurvastada: õpilaste silme all tahvlile (ka lüümikule) sündival joonisel, skeemil või tabelil on tihti hindamatu õpetuslik väärtus. Psühholoogid on seda piisavalt uurinud. Koos kriiditükiga õpetaja käes hakkab liikuma ka õpilase mõte. Just see on tähtis.

■ Üllatusi võib tuua teoreetiliste teadmiste sidumine praktikaga. Kogenud koolmeistrid on kindlasti märganud, et õpilased, kes on mõne teema teoreetiliselt isegi väga hästi omandanud, satuvad tihti raskustesse teadmiste praktikaga sidumisel (nt vastavate ülesannete-harjutuste tegemisel). Seega peaks praktikata-sand eraldi tähelepanu pälvida. Mõned õpilased vajavad seejuures õpetaja abi.

■ Kui me teoreetilises õppetöös üldiselt taunime üksluisust ja eriti tuupimist, siis **praktiliste oskuste** (mootorsete vilumuste-oskuste) omandamisel on kordamisel ("tuupimisel") hoopis suurem tähtsus. Sellela me toime ei tule. On täheldatud tulemuste paranemist isegi siis, kui inimene on sooritanud mingit tööoperatsiooni (või liigutust) kümneid tuhandeid kordi. Seda peame eriti arvestama õpilaste käelise tegevuse ning koordinatsiooni arendamisel algklassides — tööõpetuse, kunstiõpetuse, muusika ja kehalise kasvatuses tundides. Loov õpetaja suudab sedagi teha õpilase jaoks emotsionaalselt ja huvipakkuvalt.

■ Materjali õpilastele esitades arendame neid peaaegu funktsionaalse asümmeetria seisukohalt. **Õpilaste mõtlemise arendamise** seisukohalt on tähtis materjali esitamine igal tasandil läbi mõelda. **Ainult tajumiseks esitades** kujundame **mõtelaiskust**. Panna õpilane igal tasandil kaasa mõtlema — selles peitubki õpetaja töö loominguilisus, just selles seoses on põhjust rääkida nn aktiivsuskoolist, **aktiivsete õppemeetodite** rakendamises käisilikus ja reformpedagoogilises mõttes üldse. Siin on ka õpetajatöö üks kontseptuaalseid lähtekohti.

5. Reproduktsoonimeetod või arendav õpetamine?

See on tänase Eesti kooli üks sõlmküsimusi. Õieti on see 20. saj olnud didaktika diskussioonilisi küsimusi õpetajate hulgas. Ühed õpetajad (ja pedagoogikateadlasedki) on seisukohal, et kool peab andma õpilasele teatud hulga süsteemseid teadmisi. Ja neil on omamoodi õigus. Õigus on ka neil, kes väidavad, et kool peab ka õpilasi arendama. Tundub, et mõistliku tasakaalu leidmine selles küsimuses on üsna keeruline. On palju fakte, mis räägivad Eesti õpilaste headest fakiteadmistest võrreldes lääneriikide õpilastega. Ja samal ajal meie õpilaste saamatusest lahendada iseseisvalt lihtsaid probleeme.

Õelgem selgelt: kui õpetaja vahendab oma õpilastele ainult teadmisi ja nõuab neid hiljem tagasi, siis töötab ta kindlasti valesti. Seejuures ei ole väga oluline, et nende teadmiste (reeglid, valemid, definitsioonid, nimed, aastaarvud jne) esitamine võib toimuda isegi mitmel tasan-

dil ja olla väliselt efektned. Kui õpilane ise jääb vahendatud faktide suhtes passiivseks (sadade ja tuhandete tundide jooksul), siis me tema **mõtlemist ei arenda**. Küsimus on **uue paradigma loomises** ja võib oletada, et paljudele isegi n.õ headele õpetajatele valmistab taoline hoiaku muutus tõsiseid psühholoogilisi raskusi.

Ilmselt on õigus ka neil, kes väidavad, et mõnel pool maailmas (näiteks Skandinaavias) on õpilasi arendavate õppemeetoditega mindud teise äärmusse ja me ei tohi neid pimesi jäljendada.

Küsimus õpilaste arendamisest tänases Eesti koolis pole sugugi lihtne. Õpetajad väidavad jätkuvalt, et Eesti kõrgkoolid **nõuavad sisseastumiseksamitel** eelkõige **faktiteadmisi**. See on tõsine probleem. Seni, kui pole muutunud kõrgkoolidesse vastuvõtu süsteem, jätkavad keskkoolide õpetajad faktiteadmiste nõudmist. Hea mehaanilise mäluga õpilased (need on eelkõige teise signaalsüsteemi ülekaaluga) tulevad faktide päheõppimisega ka toime. Niisugusel õpetamisel "invaliidistamine" aga esimese signaalsüsteemi ülekaaluga õpilased. Tihti langevad nad isegi koolist välja.

Probleem pole selles, et õpilane vahendatud teadmised tunnis "ära õpiks", vaid et ta neid ka **aktiivselt rakendaks**. Selliste võimaluste loomine (leidmine) teebki õpetajatöö raskeks, aga tunnistagem ka — loominguks. Pöördumine Johannes Käisi põhimõtete juurde on siin hädavajalik. Tundub ka, et õpilaste mõtlemise arendamisega on lood eriti halvad **kesk- ja vanemas astmes**. Algkoolides on enamjaolt aktiivsuskooli põhimõtetest lähtunud.

Praktilises koolitöös on tähtis, et uue materjali esitamisega kaasneks mingite teemakohaste probleemide püstitamine õpilastele, kes neid lahendada püüavad, järeldusi teevad, õpitud teadmisi kasutavad, hüpoteese püstitavad jne. Tähtis on, et see kõik saaks õpetajatöö igatunniseks osaks. Siis harjuvad sellega ka õpilased.

Palju võib õpetajaid abistada järjekindel ja psühholoogiliselt põhjendatud **õpilaste hindamise süsteem**. Need, kes aeg-ajalt püüavad hindamist koolist välja tõrjuda, ei ole iialgi mõistnud hindamise ainuomast rolli psühholoogilises plaanis. Õppigem seda tundma ja efektiivselt kasutama!

Ei maksa karta, et mõni püstitud probleem või esitatud küsimus on liialt lihtne. Kindlasti on ta vähemalt esialgu mõne õpilase jaoks piisavalt raske. Kindlasti aktiveerib ta ka tugevat õpilast. See metodoloogiline muutus sisaldab endas õpetamise paradigma muutuse, mis on eriti väärtuslik. Aegamööda kasvavad õpetaja oskused sedalaadi küsimusi või probleeme õpilaste ette püstitada ja neid (vahel koos) lahendada.

Õpilaste arendamise ja teadmiste omandamise seisukohalt on oluline ka see, millele õpetaja antud teema puhul põhitähelepanu pöörab. Tihti ei näe õpetaja puude tagant metsa. Ta on kinni detailides ja nõuab seda ka õpilastelt. 100-protsendilise omandamise katsed on näidanud, et **seaduspärasused ja põhimõtted** jäävad püsिमällu isegi paremini, kui päheõpitavad luuletused. Kui ununevad faktid, jääb järele haridus — selles ütlemises on sügav tõde.

6. Kokkuvõtvalt õpetajale järelemõtlemiseks

esitame veel siin käsitletud seisukohad.

1. Tõeline õpetajatöö algab pärast uue materjali vahendamist õpilastele. Meie käsituse kohaselt on **õpetamine** just see. Aga "just see" eeldab vastavaid teadmisi-oskusi.

2. Uue materjali esitamine tunnis n.ö **mitmel tasandil** arvestab p a r a t a m a t u l t kõige olulisemat omandamispsühholoogias —

a) õpilase mälu assotsiatiivset ise-loomu;

b) õpilaste individuaalseid iseärasusi kõrgema närvitegevuse seisukohalt — erinevatel õpilastel on info vastuvõtu strateegia erinev;

c) peaaegu funktsionaalse asümmeeria põhimõtet (arendame üldse ja isikupära arvestavalt).

3. Esitades uut materjali erinevaid meelegaorganeid ja ajupoolkeradele funktsionaalset asümmeetriat arvestades, **saavutame niikuinii**, et

a) enam-vähem kõik õpilased saavad uuest materjalist aru, see tähendab, et paranevad **õpimotivatsioon** ja kodutöö (iseseisva töö) eduka sooritamise eeldused;

b) paranevad ka õpetaja ja õpilase vahelised suhted tunnis ja üldse;

c) on lähtunud didaktika printsiipidest ja arvestatud erinevaid kognitiivseid stiile.

4. Õpilase **mõtlemise arendamine** toimub aga igal uuel materjali esitamise tasandil eelkõige **aktiivsete** õppemeetodite rakendamise kaudu.

5. **Õpetaja isikupära** on surutud paratamatult teatavatesse raamidesse — ta peab arvestama omandamis-

psühholoogia seaduspärasusi. Kuid õpetajale jääb siiski avar mängumaa loominguks töötamiseks. Tänapäeval on teada ligi paarkümmend õppemeetodit, millega saab isikupäraselt varieerida.

6. Tark õpetaja teab, et **õppeprotsess on kahepoolne** — õpetaja tööle lisandub õpilase töö. Selle mõjutamiseks on eelkõige järjekindel õpilaste kontrollimise-hindamise psühholoogiliselt põhjendatud süsteem.

7. Kool on tervikliik süsteem. Kui õpetaja ei soovi (ei viitsi) hoida tihedat sidet kolleegidega või klassijuhatajatega ega suhtle õpilaste kodudega, siis ei aita teda ka omandamispsühholoogia hea tundmine.

A u t o r on teemat käsitlenud järgmistes töodes: Kujundliku ja nägemismälu seos õppimisega (Nõukogude Kool, 1988, nr 8); Nägemistaju, slaidid ja õpilased (Haridus, 1989, nr 12); Kõrgema närvitegevuse eritüüpidest koolis (Haridus, 1990, nr 8); Õpetamisest seoses õppimisega (Haridus, 1991, nr 5); Tingimatute reflekside arvestamisest õpetamisel-kasvatamisel (Haridus, 1991, nr 9); Nägemismälust, näitlikustamisest ja tehnovahendeist tundides (Tallinn, 1992, 116 lk); Õpilased tundides mõtlema! (Haridus, 1992, nr 10); Õpilasest lähtuv õpetamine (Haridus, 1993, nr 7/8); Õppimise olemus ja õpetamine (mõtteid seoses samanimelise raamatuga) (Haridus, 1993, nr 9).

RÜHMATÖÖ VÕIMALUSTEST TÄISKASVANU HARIDUSES

*Muuda ennast, muutub maailm,
mitte palju küll, kuid siiski sinu enda jagu,
kui on miljon suutjat, muutjat, lahkulööjat,
näiteks nähtavaks saab koha üpris võimas vagu.*

H. Runnel

Koostegutsemine on osa meie igapäevaelust. See on loomulik, kuid samas — nagu elupraktika näitab — sageli usumatult raske eluprobleem. Oma igapäevast ametitööd tehes, olgu siis õpetajana või kellena tahes, sõltub edukus suurel määral koostööoskustest. Teisalt aga ka koostöö korraldusest ja vormidest. Hästi korraldatud koostöö puhul hoitakse ilmselgelt kokku aega ja energiat, mis muidu kulub mõttetule rabelemisele.

Viimasel ajal kasutatakse palju (eriti koolituses) rühmatööd, mis paiguti näib muutuvat eesmärgiks iseneses. Rühmatöö on pop ja selles pole ju midagi halba. Samal ajal tegetsevatel inimestel probleemidest, mida arutada, puudust ei tule. Paraku puudub niisugustel arutlustel tihti kandev telg, töö mõtestatud korraldus, mis tagaks edasiviiva arengu. Rühmatöö vajab korralikku ettevalmistust, mis on sageli aeganõudvamgi kui loengu ettevalmistamine.

Rühmatöö tarvis on välja töötatud mitmeid erinevaid töövorme ja -meetodeid, millest väärriks mainimist ja lähemat tutvustamist **õpiring**. See rühmatöö vorm on laialt levinud vabaharidustöös, kuid seda on võimalik laiemale kasutada — näiteks töökollektiivi arendustegevus. Küllap tasuks proovida selle võimalusi koollarendustööski.

Õpiring on vabatahtlikkuse alusel moodustatud töörühm. Selle loomine eeldab osalejate poolt **teadvustatud õppimistarvet**, millest lähtuvalt koostatakse ja kooskõlastatakse omavahel tegevusprogramm.

Kuna oleme jõudmas infoühiskonda, siis peame arvestama, et uutes tingimustes muutub töö, õppimise ja vaba aja traditsiooniline suhe ja sisu. **Kõike läbistavaks tegevuseks saab õppimine**, seega tuleks õppimist käsitada kui töö loomulikku osa. Kaasajal peetakse õpetegevuse korraldamist töökohal ja võimalikult ka tööaja piires otstarbekamaks ja rentaablimaks kui töötajate suunamist spetsiaalsete koolituskeskuste kursustele. Tavaliselt vähendab niisuguste kursuste tõhusust tõsiasi, et seal osaleb vaid üks või mõned kollektiivi liikmeid. Pahatihti jäävad nad oma uute ideedega üksikuga suuda neid kuigivõrd teostada, kuna puudub töökaaslaste toetus. Kergem on ju mõista ja toetada seda, millest endalgi kogemus olemas.

Õpiring koolitusvormina on enamasti paindlikum, tasuvam ja ka tulemuslikum. Õpiring võimaldab õpeteema käsitlemist konkreetse töökollektiivi seisukohalt ja õpitu rakendamise ühist kavandamist. Samuti võib teadlikult kasutada just selle töökollektiivi liikmete kogemusi. Täiskasvanuõppe kesksed vajadused — moti-

vatsioon, tegutsemine, tagasisidestamine, vaatlus ja koostöö — on õpiringitegevuses üpris hästi esiplaanil.

Kuna antud õppevorm põhineb vabatahtlikkusel, on töökollektiivi liikmetel vabadus selle tegevusega liituda või mitte. **Otsustav tähtsus on enamasti kollektiivi juhi suhtumisel** — õpingid tekivad ja tegutsevad edukalt siis, kui juht toetab ja innustab. On ju juhi tähtsaimaks ülesandeks kollektiivi arendamine. Kasutada võib seejuures ka õpiringi võimalusi, mille tegevus tuleks korraldada nii, et see seostuks võimalikult hästi ülejäänud tööga.

Praktikas on tegevuse lähtepunktiks enamasti mingi probleemolukord, mille analüüsimisel tunnetatakse enesetäiendamise vajadust antud valdkonnas. Kui otsustatakse õpiringi kasuks, järgneb sobiva õpperühma moodustamine ja oma tegevuse tarvis õppekava koostamine. Osavõtjad valivad endi hulgast juhi või vastutava isiku, kelle ülesandeks jääb organiseerimistöö ja kes peaks olema võimeline juhendama ka õpiringi kui rühma tegevust. Siia kuulub osalejate koostööskuste kujundamine, ühiseesmärkide väljaselgitamine, sobivate õppemeetodite valik ja tulemuste hindamine. Vastutus tulemuslikkuse eest jaguneb aga kõikide osalejate vahel.

Õpingis osalejate optimaalseks arvuks peetakse 5—12 inimest ja selle tegevus kestab enamasti 4—12 kuud. Kogunetakse vastavalt võimalustele ja lähtuvalt käsitletavast materjalist. Tavaliselt osaleb üks inimene vaid ühes õpiringis korraga.

Õpingis eelistatakse õpetajakesksetele tööviisidele võimalikult osalejakesksemaid. Tegevus põhineb koostööl ja ühisvastutusel. Ka

kavandamine toimub algusest peale üheskoos. Koostööskuste, tõhusate õppe- ja tööharjumuste omandamisele tasub aega ja energiat pühendada — see toob hiljem kuhjaga tagasi.

Õpiringi esimesel kogunemisel võiks

- vestelda osalejate ootustest,
- määratleda õpiringi eesmärgid,
- täpsustada õpitavat ainekku,
- vaadata üle, millist õpiringi teemaga seonduvat materjali on saada-val,
- koostada õpiringi algne raamkava,
- valida õpiringi vastutajaisik,
- leppida kokku järgmise põhiettekanaja suhtes.

Teisel kogunemisel võiks täpsustada õpiringi eesmärgid ja töökaava ning leppida kokku tööjaotuse suhtes — kes, millal ja millisel teemal ettekande teeb.

Õpiringi enimkasutatud töökorraldus on järgmine:

1. Kordamine — lühike (5—10 min) kokkuvõtte eelmise kogunemise materjalist ja võimalike ebaselgeks jäänud küsimuste selgitamine. Juhi rollis on õpiringi vastutajaisik või eelmise korra põhiettekanaja.

2. Põhiettekanne — ülevaade käsitletava teema olulisematest probleemidest. Põhiettekanne erineb loengust lühema kestuse (10—30 min) ja enamasti individuaalsema esitusviisi poolest. Esitada võib kestahe osalejatest, vajadusel võib kutsuda ka mõne spetsialisti väljastpoolt.

Kuna põhiettekanne esitamine on õppevormina üpris tõhus, tuleks

see võimalus kõikide õpiringi liikmete poolt ära kasutada. Võimalik on ka jagunemine 2—3-liikmelisteks alarühmadeks, kes vaheldumisi ettekan- deid ette valmistavad. Põhiettekan- netes tulevad osalejate isiklikud kogemused kõige paremini esile, see- tõttu on tema osa õpiringi tegevuses väga oluline.

3. Arutelu rühmas — peaks alati järgnema põhiettekan- dele, sest rüh- mas võib igaüks teistelt midagi õppi- da. Arutluse käigus analüüsitakse ebaselgeks jäänud ja õpitakse saa- dud teadmisi oma tööpraktikasse so- bitama. Arutelu õnnestumiseks on vajalik kõikide osalejate korralik val- mistumine õppematerjali põhjal.

Korraldada võib ühisarutelu, kuid võib ka jaguneda mingi küsimuse arutamiseks 5—10 minutiks 2—3-liik- melisteks "suminarühmadeks". Mõnel kogunemisel võib töötada näiteks ajurünnaku reeglite kohaselt. Töökol- lektiivis esinevaid probleemolukordi on hea esile tuua rollimängu abil. Teoreetilise analüüsi võiks aga mõ- nikord asendada juhtumianalüüsiga (case), mille esitab keegi osalejatest.

Arutelu aktiveerimiseks võib kas-utada ka väitelehti — väiteid uurid- des mõtestatakse lahti arusaamu ja õhutatakse kõiki osalejaid oma sei- sukohta väljendama.

4. Õpiringi töö hindamine — igal kogunemisel on mõttekas võtta mõ- neks hetkeks vaatluse alla õpiringi töötavad ja see, kui edukalt iga osa- leja arvates tegevus sujus — mis oli kasulik, mis tekitas raskusi jne. Siin on vajalik omavaheline kokkulepe selles, et **hinnang antakse vaatlus- alusele ilmingule**, mitte inimesele.

Hindamine võib toimuda põhi- mõtteliselt kahest vaatenurgast:

1) õpitava seisukohalt (hinnatakse õppimist),

2) õpiringi tegevuse laadi ehk protsessi seisukohalt.

Õppida võib mitut moodi — sõl- tuvalt olukorrast sobib üks või teine meetod paremini. Sellepärast tuleks õppemeetodite valikule erilist tähele- panu pöörata. Pole ka tingimata tar- vis tarduda mingisse harjumuslikku skeemi, kus näiteks kõigepealt on põhiettekanne ja seejärel arutelu mõnel antud teemal. Aktiivsemad õppemeetodid suurendavad osaleja- te rahulolutunnet ja materjal oman- datakse kergemini. Ka arutelu võib läbi viia erinevalt, arvestades antud olukorda ja temaatikat. Mõnikord võib ehk olla targem asendada sõna värvide ja paberiga ning lahendada osa ülesandest mitteverbaalselt.

Õpiring meenutab paljuski tege- likku tööolukorda, samuti võib siin märgata rühmaprotsessi (kollektiivi kujunemise seaduspäraste etappide vaheldumine) elemente. Õpiringi on tulnud õppimise eesmärgil, seepä- rast tasuks iga kogunemise lõpus lühidalt aru pidada selle üle, kas õpiti juurde midagi uut. **Õppimisvõimalu- sed õpiringis ei piirdu ju konk- reetse õppematerjaliga**, vaid laie- nevad igas suunas. Rääkida võiks omavahelistest suhetest ja õhkkon- nast, millel on ühistegevuses otsus- tav tähendus.

Õpiring aktiveerib ja pakub üheltpoolt palju iseseisva töö võima- lusi, teisalt õpetab kasulikke koos- tööoskusi, eneseväljendamist ja teis- te kuulamist.

Iseseisev õppimine eeldab are- nenud enesekontrolli ja -juhtimise võimet. Paraku pole õpiringi tegevus ilma osalejate iseseisva ettevalmista- va tööta mõeldav. Siinjuures tuleb

arvestada motivatsiooni. Kui kellelegi tundub õpitav iseenda jaoks oluline ja sellel on tähendus tema töö seisukohalt, siis on ta nõus õppima väljaspool tööaegagi.

Kokkuvõttes on õpiringi ja sellega seonduva iseseisva õppimise tarvis vajalik ajaressurss väiksem kui väljaspool tööpaika toimuva koolituse puhul. Selleks vajaminevat aega tu-

leks aga juba tööaja planeerimisel arvestada.

Küllap iga inimene soovib olla oma töös edukas. Selle saavutamiseks ei tasu oodata niivõrd abi kõrgelt ja kaugelt kui ise midagi ära teha. Võimalusi selleks leidub ja neid pakub ka õpiring. Tuleb vaid end kätte võtta ja tegutseda!

Täiskasvanute vabaharidusest võib lugeda:

1. **M. Sarv.** Keel suhu, meel pähe, süda rindu. Rahva Hää, 25. märts 1994.
2. **M. Sarv.** Eesti Haridusliidu tegevus jätkub. Rahva Hää, 18. apr. 1994.
3. **L. Viitol.** Pool sammukest kõrgemale ja kaugemale. Hommikuleht, 8. nov. 1994.
4. **I. Eesmaa.** Vabaharidusest Eestis. Õpetajate Leht, 10. veebr. 1995.
5. **Õ. Elango.** Vabaharidus Eesti Vabariigis. KU, 1—2, 1994.
6. **K. Lukk.** Vabadus õppida kogu elu. KU, nr. 2, 1994.
7. Vabaharidustöö ajakiri 1993, nr. 1. Areng, 1993, nr. 2. Areng, 1994, nr. 1.
8. **F. Kinkar.** Vabaharidus Eestis (1918—1940). Tallinn, 1993.

Astra Tints

REGILAULU KASUTAMISEST ALGKLASSIDES

Eesti kultuuripärandi üks imetlusväärsem osa on regivärsiline rahvalaul. Paraku on regilaul kaotanud oma tarbefunktsiooni, mistõttu on kadunud ka regivärsi suust-suhu õppimine. Järjekestvuse alalhoiuks peaks regivärsilise rahvalaulu tutvustamine ja populariseerimine olema koolilasteaedade kanda. Teoreetilises plaanis pole õpetajatel arvatavasti kahtlusi rahvalaulu väärtuses, kuidas on aga lugu selle kasutamise ja edasiandmisega? Millisel viisil tuleks regivärssi esitada, et see kõige paremini lapseni jõuaks?

Selle huviäratava probleemi selgitamiseks viisin 1993.-94. õppeaastal läbi katselise uurimuse. Põhieesmärgiks oli kontrollida hüpoteesi, et nooremas koolieas laps tajub rahva-

laulu paremini laululiselt esitatuna kui kirjaliku tekstina. Veel uuriti, kas algklassiõpilane takerdub regilaulu vastuvõtul arhailiste keelendite mittemõistmisse, viisi monotoonsusse, kordustesse jne.

Uurimuses osales 100 2. klassi õpilast — 25 põhigrupis, 75 võrdlusgrupis. Põhigrupi lapsed õppisid laulma 13 regilaulu. Laulude õppimine toimus vabatahtlikkuse alusel. Õppimise käigus selgitati lastele laulude oletatavat tekkelugu ning laulmise kohta ja aega. Kui laulud selgeks said, hakati õpilastele loovülesandeid andma. Võrdlusgrupis laule suuliselt ei esitatud. Lapsed lugesid laulutekste ja hakkasid seejärel ülesandeid täitma. Ülesanneteks olid sama tegelase või tegevusega

jutu või laulu kirjutamine, laulu jätkamine pärast muudetud rida, erivärviliste joonte allatõmbamine meeldivatele ja arusaamatutele sõnadele, piltide ja koomiksrite joonistamine jm.

Uurimustöö käigus kogunes 905 loovtööd. Võrreldes põhigrupi ja võrdlusgrupi õpilaste töid, selgus, et rahvalauludest saadud mõjutusi esineb tunduvalt rohkem nende laste töödes, kes laule laulma õppisid. Kõige suuremad erinevused ilmnesisid regilaulu rütmi ja ülesehituse mõistmises. Teisena peab mainima arhailiste sõnavormide kasutamist laste loomingus. Kolmas oluline erinevus oli ridade vahelt lugemises. Konteksti mõistmata võib suur osa mõnusast huumorist tabamata jääda.

Üldine suhtumine regivärsilisse rahvalaulu oli väga hea. Lastele meeldisid huvitava kõlaga ja pisut kummalised sõnad, mis tekitasid suurt elevust. Tundmata sõnad ei seganud laulu vastuvõttu. Vastupidi, mida rohkem tundmata sõnu, seda rohkem meeldis. Kordused olid abiks laulu meeldejätmisel ja lihtne viis andis kõigile julgust proovida kaasa laulda. Regivärsid löid huvitavaid kujutuspilte ja andsid inspiratsiooni kirjutöödeks ka neis klassides, kus esitati ainult tekst.

Regilaul võib alguses tunduda uudne ja harjumatu. Mõne aja möödudes aga hakkavad lapsed ise tahtma neid laule laulda. Sama on lugu ka ülesannetega laulude juurde, mis lapse loovuse arendamise seisukohalt on väga vajalikud. Järgnevalt pakun välja ühe komplekti praktikas järele proovitud laule ja ülesandeid laste laulma-looma meelitamiseks.

Alustasin *Kassilauluga**, mille iseloomulikuks omaduseks on *r*-tähe

sage esinemine. Lapsed nautisid *r*-i kõla ja võimalust seda hästi kaua pöristada. *Kassilaulu* kohta tegime ühislaulu, nii et iga laps ütles ühe rea. Tulemus oli ootamatult vahva. 24-st värsireast kasutati *r*-tähte 20-s. Näiteks:

*meri ja veri,
vurrudega nurrub,
murrab varsi,
uriseb kurjalt*

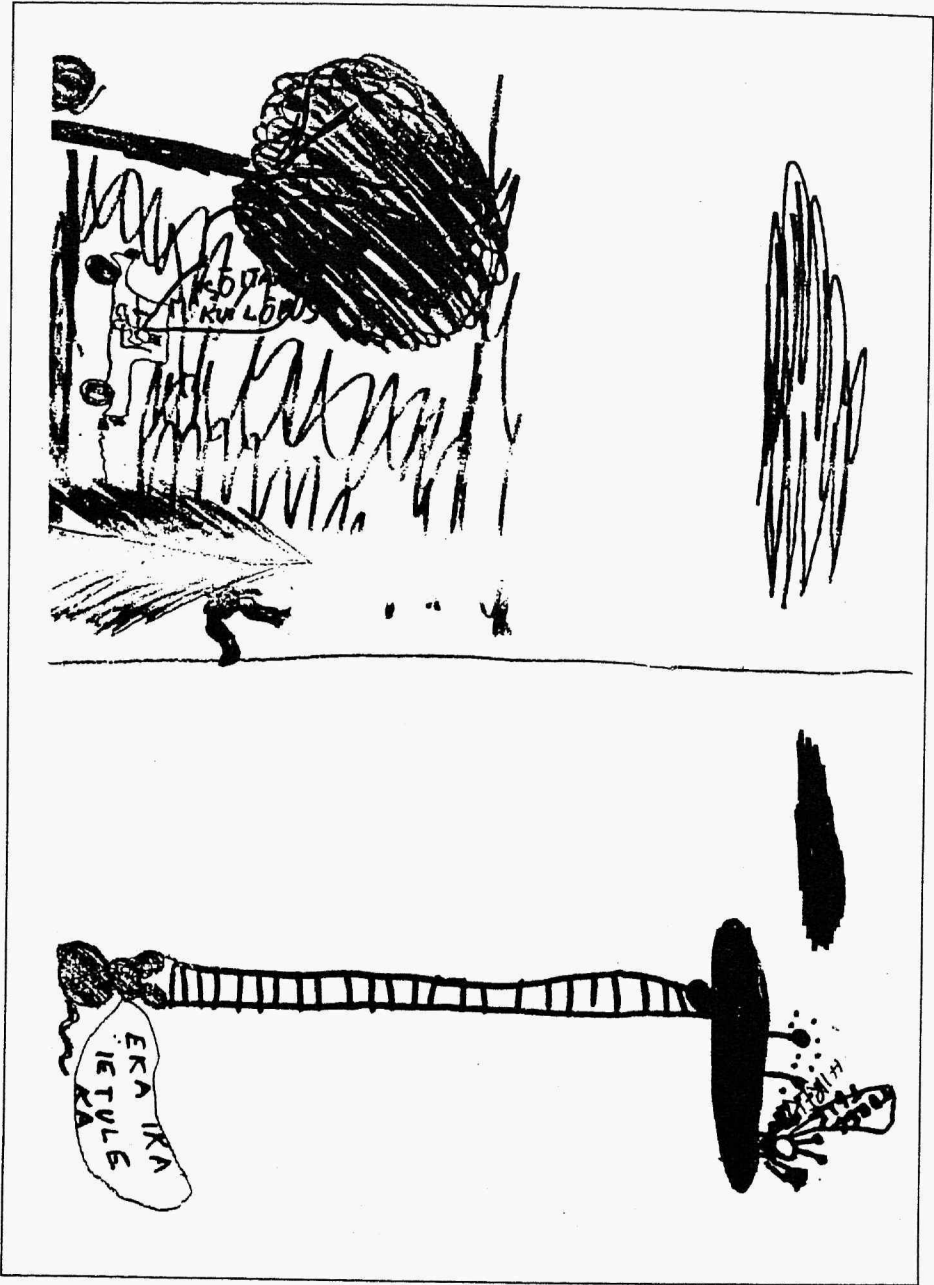
Vankrilaulus võlus lapsi tempo kiirenemine laulu lõpus, mis lõi lõbusa meeoleolu. *Vankrilaulu* kohta tegime analoogilise ühistöö. Seegi kord pani imestama, kui tore laulu lapsed välja mõtlesid. Tehti "kurva jalgratta laul". Mõned värsinäited:

*igast sopast käin ma läbi,
klaasikillud teevad haiget,
värsind-värsind, kumm läheb lõhki...*

Eriti suurt aktiivsust ilmutasid just nõrgemad õpilased. *Sõmeralt Sõrmikule* said lapsed kohe kaasa laulma hakata, sest iga kohanime korratakse. Kuna see on ilma lõputa laul (võib lõpetada millal tahes), sobib hästi tunni lõpus laulmiseks. Ka selle laulu järgi tegime ühislaulu. Kujutasime ette, et käime oma tuttavatel külas. Nii said kõik lapsed öelda mõne nime, ka need, kel fantaasiat vähevõitu. Arvestasime alliteratsiooni ja värsimõõtu. Võis öelda ka omaenda perekonnanime. Saime vahva laulu. Seda omatehtud laulu oli eriti tore laulda, sest iga nime juures mõeldi konkreetsele inimesele, oodati, millal tuleb enda või tuttava nimi. Suurt elevust tekitas kooli direktori nime koht. Laulu oli hea teha, sest nimedest puudu ei tulnud ja rütmi sai hästi sättida.

Laulu *Mõistatus viljast* eeskujul pidid lapsed ise mõistatusi tegema.

Ühel juhul olid võrreldavad asjad ette antud, teisel juhul võisid lapsed need ise välja mõelda. Lastele meeldis rohkem isemõtlemise variant. Näiteks:

Kesse oli rohkem auguline?
(sõel)
Kellel on punane mütsikene?
(päkapikk)
Kesse oli natuke naljakas?
(naeris)

Etteantud sõnadega läks töö aeglasemalt ja tuimemalt. *Imelaul* on üles ehitatud tegevuse ja tegija sobimatusetele, mis tegi lastele palju nalja. Siingi alustasime ühislauluga. Lastel oli juba pisikene kogemus. Laulutegemise tahtmine oli nii suur, et tahvlipind sai enne otsa, kui kõik read kirjutas. Selle laulu juures saab tegelasi ja tegevusi vahetades väga palju kombineerida. Ka mõne uue tegelase sissetoomine muudab laulu kohe teiseks, nii et materjali jätkus küllaga. Mõned näited:

*orav kõndis kõrtsutieda,
siga sõitis rongitieda,
lammas annab piimasida,
kana läks kündma põldusida,
mehel oli kaks tibukest... Jne.*

Kuna ideid oli palju, tekkis just siin soodne võimalus üle minna iseseisvale tööle. Palusin lastel üles kirjutada need read, mis tahvlile ei mahtunud. Saime 26 laulu, millest algriimi kasutati 19-s ja arhailisi keelendeid 7-s:

*mees läks pesu pesemaie,
kana kaagutas kõrtsis,
mehed munesid mune.*

Ahellaulu *Kits, karja!* eeskujul palusin lastel teha oma ahellaul. Harjutamiseks tegime ühe ahellaulu ühistööna. Võib öelda, et individuaalsed tööd tulid huvitavamad kui ühislaul. 13-st laulust 11 olid ahellaulud. Paljudes lauludes kasutati rahvalaulu motiive, aga oli ka päris omamoodi laule:

*mina mulla ussile,
uss mulle kive...
mina saia õele,
õde mulle paberit,
mina paberi kortsu.*

Üldine aktiivsus sama laulu puhul suurenes konkreetsema ülesandega, kus laulu tuli jätkata pärast muudetud rida. Huvitavaid kujutluspilte löi laul *Parmu matus*. Kui proovisime selle laulu järgi ühislaulu teha, siis see ebaõnnestus. Lastel olid juba erinevad ideed, mis ei sobinud teiste omadega kokku. Kui aga igaüks hakkas oma lugu kirjutama, sai töö õige hoo sisse.

Nende laulude ja ülesannete abil jõudsid lapsed märkamatuult iseseisva töö oskuseni.

* * *

Selle uurimustöö tulemustest lähtudes arvan, et regivärsilist rahvalaulu võiks nooremas koolieas laulda rohkem, kui seda õpikuis soovitatakse. Peab siiski tõdema, et mitte kõik laulud pole lastele sobivad. Laulude valikul on soovitatav lähtuda komponentidest, mis kergendaksid nende vastuvõttu ja tekitaksid huvi (kordused, meeldiv tegelane, hea rütm, otse kõne, naljakas olukord vms). Lastele meeldivad arhailised keelendid. Seetõttu tuleks olla üsna tagasihoidlik laulude töötlemisega. Just ehedad regivärsilised vormid rikastavad kujutlusvõimet ja keelekasutust.

On täiesti loomulik, et mõned ammu ununenud sõnad leiavad tee laste aktiivsesse sõnavarasse, kas või mõneks ajaks.

Regivärsilise rahvalaulu laululine esitus sobib hästi just algklassidesse. Noorema kooliea laps on sõnalis-muusikalisele mõjutusele väga vastuvõtlik ja täiesti eelarvamusteva-

ba. Väikese lapse mõtlemistüüpidele sobib regivärsis hästi, kuna hiljem ei pruugita seda enam omaks võtta. Õpetajale aga on regivärsiline rahvalaul tänuväärseks materjaliks: emakeeleõpetust huvitavad regivärsis kätkevad keelearenduslikud võimalused, teiselt poolt toob laul tundi rõõmu ja vaheldust.

* Huvilised leiavad laulude sõnad ja noodid Herbert Tampere koostatud kogumikust "Eesti rahvalaule viisidega" III, IV, V.

Tiiu Kuurme

EESTI ÕPETAJA SUHTED JA ÕIGUS

Kui palju vajab eesti kool riiki? Praeguse sisuga vajaks meie kool riiki ilmselt rohkem kui riik temast hoolib. Samas pole püüdlused inimkeskse kooli poole meile hoopiski võõrad. Ainult et nende teostamiseks pole jätkunud piisavalt väge. Meie oludes leiavad ilma riigi toetuseta seda eneses edaspidigi vaid üksikud. Mida võiks kool riigilt tahta, mida tasuks meie oludes karta? Kooli ja riigi suhe on meil alles kujunemisel ja veel pole hilja seda teadlikult kujundada neil, kes riigiga suhtesse astuvad. Euroopa, kuhu väidame end kippuvat, on selles osas komplitseeritud ja kõiges kaugegtki mitte ihaldusväärne.

Korralisteks on kujunemas nende õpetajate kokkusaamised, kes inimkeskse kooli ideed läbi oma töö tõsiselt võtnud. Neil kokkusaamistel pole lektorit ega publikut, küll on võimalik õppida üksteiselt. Oma originaalloominguga saavad välja tulla koolid ja isiksused ja kinnitada usku eesti koolisse.

Viimasel taolisel kokkusaamisel, uuendusmeelsete õpetajate Lohusalu talveseminaril 14. ja 15. jaanuaril oli keskseks arutlusteemaks õpetaja staatus. Ehk — kui palju läheb õpetajal vaja riiki, et tema töö oleks seda (s.t riiki) vääriv staatus. Õpetaja töö toimub paljudes suhetes, et sünniks peamine — kasvatussuhe. Mõne piirjoonega, mida neis suhetes probleemina nähti.

Õpetaja ja ühiskonna suhe on uutes oludes seniseid vastasseise veelgi tugevdanud. Märgatavalt on õpetaja töö saanud juurde eetilist koormust — ta peab vaprana seisma nende rüütelite hõreνας ravis, kes seavad end vastu Snickersi lippu kandvatele vägedele. See tähendab, et ta peab hoidma vaimsust materialistliku elukäsituse võidutsemisele vaatamata. Õpetaja on ühiskonna asjadest üha enam kõrvale lükatud. Skaalad, millega tema tööd hinnatakse, on veelgi lihtsustunud. Samas on aeg õpetajale põnev: äkki meist siiski oleneb midagi. Kui kõike

otsustab raha, otsustab ka riigi poolt õpetajale antud palk õpetajakutse staatuse ühiskonna silmis. Praegu vaadatakse üksikuid meesõpetajaid hääminguga: mis neil meestel viga on, et nad veel koolis töötavad?

Õpetaja ja hariduspoliitika suhe ei ole oodatud suunas muutunud, riiklik finantseerimine tähendab endiselt ka riiklikku monopoli. Haridus on hierarhiline ja monopoolne. Kuidas jõuda selleni, et see, mida koolides õigeks peetakse, jõuaks seaduseni? Õpetajad tuleb lasta haridusseaduse tegemise juurde. Vajaksime ka eraldi alternatiivkooli seadust, s.t õigust luua koole, mis töötaksid oma õppeplaani järgi, ent riigi finantseerimisel.

Need ja veel paljud asjaolud kutsusid 1980. a lõpul ellu ühenduse nimega

EUROOPA FOORUM VABADUSE EEST HARIDUSES,

kuhu tänaseks on ühinenud üle 30 maa. Foorum esindab mõtet, et kool on midagi enam kui riikliku õppeplaani teostumise paik. Õigus kasvatusesele ja haridusele on eelkõige iga lapse arenguõigus, ent riigimonopoli pedagoogiline kvaliteet ei huvita. Leitakse, et hariduse vabadus on samuti inimõigus nagu teaduse, kunsti, usu ja ajakirjanduse vabadus. Skemaatilised struktuurid ning kõigile ühised õppeplaani on tegelikult šansside ebavõrdsus, kuivõrd eelistavad vaid teatud kitsa andelaadiga lapsi. Selle tulem on selektsioon, mis juba ette osa lapsi ühiskonna perifeeriasse määrab. Hariduses peaksid suurema rolli saama ennastmääravad jõud.

Foorum leiab, et hariduse vabadus saab teostuda kolmel eeldusel: — kui koolipoliitikast saab kultuuripoliitika ning koolid saavad õppimistehastest teatud laadi kultuurikeskusteks; kultuurivabadus on aga rahvuslike identiteetide kujunemisruum, — kui riigi koole üleliia reeglistav seadusandlus muutub laste õigusi puudutavaks järelevalveks, — kui arenguõiguse saab kasvatussuundade mitmekesisus ja nende vastastikune sallivus.

Maailmavaatereeglite asemel peaksid valitsema liiklusreeglid ning koolide mitmekesisus. Riiklikult tuleks tagada tasuta haridus, vanemate õigus valida oma lastele kool, õigus mõjutada kooli ning kõigi juurdepääs kultuurihüvedele.

Foorumi üldist ideed võib mõista kui püüet asendada süsteemikeskne mõtlemine inimkesksega. Ülemaailmse hariduskriisi tingimustes oleks vastutustundetute loota üksnes riiklike lahendusi. Sest institutsioonid ei suuda, ei taha ega tee seda, mida võiksid inimesed. Nüüdisttsivilisatsiooni pinged ja vastuolud lisavad koolile üha uusi ülesandeid, mida ei lahenda teadmiste andmisega. Tuleb mõtestada uuesti inimese maailmasuhe uutes oludes ning mõelda, kuidas seda kujundada. Ka kooli enese olud peaksid vastavalt teisenema, et suureneks indiviidi vastutus. See aga eeldab vabadust. Vabadus ei ole anarhia (kõik on lubatud), vaid individuaalsete lahenduste paljusus, mis toob kaasa individuaalse vastutuse. Ühedimensioonilisest koolist ei saa kuigivõrd tulla mitmedimensiooniliselt mõtlemaid inimesi. Milles seisneb erinevus? Ühe Herdecke Ülikooli professori sõnul oskab ühedimensioonilise mõtlemisega insener leiu-

tada agregaadid, mis kaminalt tolmu- terad kokku korjab, ent on abitu Kol- manda Maailma loodussaaste ees.

Foorum püüab luua dialoogi eri- nevate humanistlike haridus- ja kas- vatussuundumuste vahel, mis siiani tegutsevad hajali ja millest mõni ei raatsi loobuda selle ainsa ja lõpliku pedagoogilise töö esindaja aust. Tä- naseks on see dialoog lisaks neile tekkinud ka õpetajaid ettevalmistava- te ülikoolide vahel. Eesti on osale- nud foorumil alates selle loomise hetkest 1989.

IDEEDE JA REALITEETIDE PINGEVÄLJAS

Väljamõeldud õilsate mõtete edasine käekäik on kulgenud konk- reetsuse poole. Kõigepealt on loo- dud pilt eri maade haridusseadus- andlusest ning koolimaastikest. Vaja- dusel tehakse foorumi nimel soovitu- si ühe või teise maa hariduspoliitiku- tele seadusandluse asjus. Eesti hari- dusseadust on hinnatud demokraatli- kuks, kuivõrd see jätab koolidele küllalt suure iseolemisruumi.

Püsivalt käivad koos mitmed töögrupid.

Koolireform ideaalide ja reali- teetide pingeväljas — selles ringis räägitakse lahti erinevaid kasvatus- kreedosid ning mis on millistes olu- des osutunud realiseeritavaks. Vii- mastel kokkutulemistel on huviasetus sellel, kuidas reformpedagoogika printsiipe ja vorme traditsioonilisse koolimiljöösse sisse tuua. Rühma juhtinud Flensburgi Ülikooli prof. Eh- renhard Skiera arvates peaks kool täna olema nii kompenseerija kui in- tegreerija: pakkuma kogemusi, mis industriaalühiskonnas raskesti kätte- saadavad, ning aitama luua seoseid hajali ja vasturääkivate eluvaldkon- dade vahel.

Rahvusvähemuste grupis on kõneks probleemid, mis meile hom- me pärale jõuavad.

Mõistagi peab igasuguse vaba- duse eel käima kompetentsus, see aga tähendab **õpetajaharidust**, mis ise end määravad koolid üldse või- malikuks teeb. Praegu on õpeta- miskunst taandunud tehnoloogiaks. Õpetajad peavad toime tulema si- tuatsioonid, mida nad ise kuigivõrd määrata ei saa. Õpetajate etteval- mistuse kandumine ülikoolidesse on küll lisanud teooriate tundmist, ent ka abitust praktilises elus, sest reaalsete kontaktide asemel kohtu- takse kontseptsioonidega ning erine- vaid õpetamisviise ei harjutata; neist kuulatakse ja loetakse. Isiksuse ase- mel saame ainespetsialisti, kes pole valmis kohtuma probleemidega, mis ühiskonnast välja kasvavad. Kogu senist lähenemist õpetajakoolitusele on nimetatud ka autoritaarseks min- nalaskmiseks. Mitmes grupis püütakse välja töötada aluseid uut tüüpi õpetajate koolituseks. Eraldi töö- grupp valmistab ette innovaati- list õpetajate ettevalmistuskeskust Euroopa kooperatsioonis, mis an- naks mitut laadi impulsse ning abi Euroopa ülikoolidele. See keskus esindaks mitmeid suundi ning õppi- jale jääb võimalus leida temale so- biv. Praeguseks on kooperatsiooni ühinenud 18 ülikooli, sh Tartu Üli- kool ja Tallinna Pedagoogikaülikool.

Nii õpikute kui haridusotsuste te- gemisel peaksid kokku saama ja koostööd tegema eri kategooriate inimesed, mitte kabinetiteadlased ja ametnikud.

Õpetaja ja tema töö suhtes on süvenemas hoiak: õpetaja on teenin- daja, kes peab pumpama tarkusetar- rad lapsele sisse.

Milline on hea kool, mis on hea haridus? Praegu esitab need kriteeriumid kõrgkool, sest kooli headuse mõõt on see, kui palju lapsi kõrgkooli sisse saab. Kool aga ei peaks kasvatama ülikooli jaoks, vaid et laps tahaks õppida kogu elu.

Mis on haridusstandard? Selle loomine peaks algama alt, kooli ja elu tasandilt. Ühiselt kokku lepitud standardi piires vajab õpetaja vabadust: ta teab, mida temalt oodatakse, kuid kuidas ja mis järjekorras ta seda teeb, siin ärgu teda segatagu. Segatakse aga mitmel tasandil ning paljud ei julge oma seniseidki vabadusi kasutada. Kui enne põhikooli lõppu kaob koolipingist (KHM-i andmeil) 3000 õpilast, pole viia lapses, vaid valesi on korraldatud ühiskond ning haridus tervikuna.

Õpetaja ja kooli suhe saaks muutuda, kui oleks aega ning ruumi arutlusteks ja meeskonnatööks. Praegu on hea aeg ise traditsioone kujundada. Võtmeroll koolis peaks tõeliselt kuuluma õpetajale. Meil on juba koole, kus sisekliima on suurepärase ja töötada nauding. Kooli loominguilist õhkkonda aitab kujundada kolleegium, kus saab oma mõtteid vabalt välja öelda ning tegelda koos ka millegi üldharivaga. Kollee-

giumi idee on pärit reformpedagoogikast. Ent siiski määrab hariduspoliitika ka koolimiljööd: kuni kooli vaimne baas on rajatud aineõpetusele, ei saa rääkida inimkesksest lähenemisest.

Õpetaja ja õppimise suhe peab olema eluagene: õpetaja peab ise saama pidevalt õppida, et vaimsust kanda. Vaid süvenev professionaalsus annab enam usaldust õpetaja vastu. Praegu on õpetaja võimalused end arendada isegi väiksemad kui õpilastel. Õpetaja peab saama käia teatris, kursustel, seminaridel, tellida ajalehti, reisida, osta raamatuid ja töötada koormusega, mis selleks kõigeks ruumi jätab. Kuni sellest rääkima peab, on probleem riiklik ja õpetaja staatus madal.

Staatuse-juttude põhitoon oli siiski optimistlik, oldi valmis ja nõus võtma mitugi koormust riigilt (ametnikelt) enese kanda, ent esialgu on veel vaja riigi abi. Kas meie riik tahab toetada enesest sõltumatuid hariduspürgimusi ka tegelikult, et kasvatuses oleks rohkem kunsti, kultuuri ja polüfooniat? Selle poolest oleme me tõesti Euroopas, et kujunemas on süsteemikeskse ning inimkeskse haridusmõtlemise duell.

PALGEST PALGESSE AMEERIKAGA

Küsimusi Mart Kuurmele

Maailma vallutamiseks ei pea just alati olema imperaator ega ka staar või finantskapitalist. Maailma vallutamine võib olla põhitööle kaasnevaks liisaerialaks — olenevalt, kuidas see käib. Primitiivsem viis on minna vägedega, et allutada maid ja rahvaid — see hakkab tasapisi kaduma minevikku. Rafineeritud viis on alistada majanduslikult ja massikultuuriga. See kuulub olevikku. Humanistlik viis on vallutada maailm oma tunnetusele, arenedes ise ja arendades läbi oma töö ning isiksuse teisi. Tahaks loota, et see viis saab valitsema tulevikus. Võimalik on see ka praegu, kui oled füüsikaõpetaja, arendad end ning austad oma tööd.

Mart Kuurme on kindlasti üks neid imepäraseid õpetajaid, kellest jääb legend sinna, kus ta on olnud ja õpetanud. Ning jälg nende sisemaailma, keda ta on õpetanud. Kuidas ta seda teeb, jääb õpetaja ning tema õpilaste vaheliseks asjaks. Lisaks Eesti mitmele koolile (sh diplomaatide kool!) on Mart õpetanud vähemalt kolmel võõral maal ja selle kõige kõrval jõudnud valmimisjärku magistritööga.

*

Mart, viimasel ajal pole sa füüsikat õpetades enam piirdunud üheainsa kontinendiga?

Kui mul 1982. aastal õnnestus käia turimisreisil Indias ja Nepaalis, tajusin kurvastamapanevalt, kuidas ma selle ajaga ei suuda haarata üht maad ning selle eripära. Et tunnetada üht maad ja rahvast läbini, tuleb seal elada ja töötada.

MISKI OLI HÄSTI TUTTAVLIK

Kust võtad sa julguse, oskused ja suutmise, et minna võõra kultuuri sisse võõrkeelseid lapsi õpetama? Eestlasena tuli sul lisaks füüsikale õpetada noortele ameeriklastele ka prantsuse keelt.

Lapsed on igal pool ühesugused. Õpetaja tuntakse ära. Võtab 2—3 kuud aega ja me võime koos töötada. Kui sa ei saa hakkama seal, ei tule sa toime ka siin. Eesti õpetajad on head õpetajad, isikupärased ka välismaa jaoks. Muidugi mitte need, kes ei tahagi koolis läbi lüüa. Alžeerias oli algul nii, et õpilased ähvardasid: kui paremat hinnet ei pane, siis lõõn su maha. Ja näidati nuga. Kevadel olid kõik üliväga rahul, sest 36-st sai 29 ülikooli sisse. Sellist tulemust pole seal koolis enne olnud.

Nüüd siis aasta Ameerikas. Mäletan, et sinna saada polnud sul lihtne ja kui meil oli öö, siis sinul seal karm tööpäev. Kas on ka ameerika ja eesti kool nagu öö ja päev?

Thomas Jefferson high school for science and technology polnud tavaline kool, vaid nn magnetkool, kuhu on suur konkurss ning kus õpitakse rohkem ja põhjalikumalt. Seda vabadust, millega eesti õpetaja harjunud, neil seal ei ole. Ameerika õpetaja peab tegema täpselt, mis programmis. Proovisin oma

õpilastele anda kõrgema astme ülesandeid ja nad tulid toime. Järgmise astme õpetaja oli seda teada saades pahane — mis mina nüüd nendega peale hakkak? Tuhanded väljaõppinud inimesed tegelevad õppekava koostamisega ning sina oma loominguaga kuulutad nende töö asjatuks!

Mis oli üllatav sulle ja oleks üllatav meie inimestele, kui rääkida õppimisest ja õpetamisest ameerika koolis?

Pigem oli miski hästi tuttavlik ja tulid meelde NSV Liidu 1970. aastad — ettekirjutiste poolest, kooli äraorganiseerituse poolest, bürokraatia poolest, sarnaste eesmärkide poolest. Kõik on reglementeeritud ja standardiseeritud. Näiteks kui kasutad tunnis vähem kui kuut meetodit, tahad keskenduda millelegi, võid arvestada etteheidetega.

Kool on konkurentsikool, tähtsad on hinded ja punktid, eriti vanemaile, et nende lapsed edasi pääseksid.

Erinevusi oli meetodites. Näiteks on tavaline, et õpetajad töötavad tunnis kahekesi, eriti kui õpetab välismaalane, määratakse talle partner. Nädalaks tehakse tööplaan — kuhu nädala jooksul tahetakse jõuda. Enne uue osa võtmist saavad lapsed teksti kodus lugeda. See on hea, leian, et õpik on kirjutatud lapsele, mitte õpetajale. Laboratoorsed tööd teeb arvuti. Sean kõik katseks valmis ning arvuti fikseerib, mis toimuma hakkab. Vajutad nupule ja tuleb, mis vaja. See vähendaks meilgi palju rutiinset tööd. Samas lubab nii-sugune tund laiselda.

Terve aasta jooksul ei kuulnud ma ühtki oma kooli füüsikaõpetajat küsimas õpilastelt küsimusi. Seda ei tohi, äkki jääb õpilane lolliks. Kõik toimub kirjalikult, eksamid kodeeritakse. Tahvli juurde ei kutsuta kunagi kedagi. Tunnis ei tohi aega raisata vigade analüüsile, vaatamiseks on õiged vastused kilel ning kohe minnakse edasi. Mina ei saa sellisest asjast kunagi aru. Pöörasin liiga palju tähelepanu minevikule, nende jaoks on see lubamatu. Ei tohi anda küsimus-vastus-ülesandeid, ajad nii lapsed närvi.

Suurepärased on õppekomplektid, mis annavad palju valikuid. Ning ideaalsed tööjuhendid, mis võimaldavad iseseisvat õppimist kuni kolm nädalat. Üks tund päevas oli lastel eneste valida. Valikuid oli üle 200. Muusika ja kunst olid õppeplaanis väga tagasihoidlikult esindatud.

PARADOKSIDE DEMOKRAATIA

Meie koolis on tavaks töötada üksi. Koostöö küsimus on eestlastele tihhti katsumus, millega toime ei tulda. Mitmed rühmatöö meetodikad on just Ameerikast tulnud?

Valdav töötegemine toimub rühmades, eriti keeletundides. Õpetaja käib rühmast rühma ja vaatab, mis seal sünnib. Ameerikas leitakse, et kui teadmistest on puudus, siis suhtlemisoskus kompenseerib selle. Meie siin tähtsustame väga teadmiste süsteemsust, ent kui pisut järele annaksime ja paneksime lapsed suhtlema, poleks kaotus väga suur. Kardame raudse süsteemi lõhkumist, aga lubades lastele vabadust ning usaldust ise midagi teha, oleksid ka tulemused huvitavamad.

Grupid vahelduvad pidevalt, kõik peavad suutma kõigiga koostööd teha. Tähtis on kommunikatsioon, tähtis on olla tolerantne. Rahvusi ei ole ning pole ka rahvusprobleeme, oleme maailma *A-country* ning võime oma energiat muu peale kulutada. Halvustavaid märkusi ei tehta, sel on tegijale tagajärjed. Näiteks saime oma tütre kohta kirja, et Kadri peab suutma kõigi lastega koos töötada.

Koostöö annab tulemusi. Kus on kaks või rohkem koos, sünnib kolmas ja parem lahendus. Nii ka õpetajate omavahelises meeskonnatöös. Rühm ise hindab igaühe panust eraldi, hinnatakse mitmesuguseid asju, näiteks: kuidas ta riskis. Kõik punktid on ette antud (mida hinnata) ning igas tunnis peab hinde panema. Mõneti mindi rühmatööga liiale, näiteks ka luuletuse analüüsimisel tuli teha projekt, esitada küsimused. Luuletus aga peaks olema inimese jaoks intiimse tunnetuse asi. On muidugi projekte, mida tehakse üksi, aga neid mitte ainetunnis, vaid uurimistöona, mis seisab ka õppekavas.

Võiks ju oletada, et see loob demokraatliku õhkkonna koolisuhetes. Milline on kooli sisemine elu sellel maal, mida peetakse demokraatia hälliks?

Ameerika on paradokside maa. Ameerikas on väga tugev bürokraatia ning see toob kaasa rasked suhtlemisprobleemid hierarhiate vahel. Keegi sulle midagi otse ei ütle, ülemus suhtleb alamaga kirjalikult. Küsisin kolleegilt, kellega paaris töötasin, et kuidas mu tund meeldis. Ta vastas, et ei saa öelda, peab kirja panema, ning paari päeva pärast saingi vastuse. Keegi ei kritiseeri kedagi sõnaliselt, kardetakse. Töökohast hoitakse väga kinni, sest seda kaotades kukud kuristikku. Bürokraatia tähendab seda, et ülemused otsustavad ise kellegagi arvestamata. Meie seal olles vaieldi õpilaste koormuste ümber. Leiti, et koolivaheajad tuleks ära kaotada, kuna ameerika lapsed on teistest peajagu maas. Üks ema oligi nõus: saan pühenduda rohkem oma tööle ja lapsed ei pea olema järelevalveta. Psühholoogid olid mõistagi vastu, sest lapsed on niigi koolipäeva lõpuks väsinud. Koolivaheajad siiski jäid, ent mitte tänu psühholoogidele, vaid lõbustustööstusele, mis muidu kaotaks kasumist.

Inimesed kardavad eksida. On tõeline trauma, kui eksid teiste ees, see pärast pole lubatud õpilasi vastama kutsuda ega nende töid arvustada. Korra seal tekkiski skandaal, kui õpetaja õpilase vigadele viitas ja kolmas seda pealt kuulas. Samas ei tohigi õpetaja jääda õpilasega kahekesi, kardetakse seksuaalset vägivalda. Vägivald on sellel maal ootuspärane. Näiteks vallandati üks populaarne õpetaja, sest ta olevat laua all pannud käe õpilase põlvele. Teiste õpilaste vanemad tegid fondi ja kogusid raha, et õpetaja saaks palgata kohtus advokaadi. Ent õpetajana tema enam selles maakonnas tööd ei saanud. Inimene on kaitsetu selle ees, et ta tehakse lolliks, ehkki sulle seal halvasti ei õelda.

Mul enesel olid kõigi õpetajatega head suhted, eriti sotsiaal- ja humanitaarainetes, sest nemad tunnevad elu ja inimeste vastu huvi. Ka täppisteadlased olid haritud inimesed, ent väga kitsalt.

Kui palju võib bürokraatia ära määrata?

Kuni loodusseadusteni välja. Sealne füüsika ei erista näiteks kaalu ja raskusjõu mõistet. Jõud, mis mõjub käele, kui midagi käes hoiame, on kaal. Kaaluta olekus kaalu enam ei ole, ent mass on. Neil on selle selgitamiseks oma teooriad, nt näivast kaalust, ent nad keelduvad tunnistamast, et tegu on kahe erineva füüsikalise suurusega. Andsin oma tundides ülevaate, kuidas asja näevad eri autorid, see seal jälle ei meeldinud. Olla saab vaid üks tõde.

TÖÖ KUI ESIMENE ELUVAJADUS

Mida õpetaja tohib?

Minu sakslasest kolleeg arvas siiski, et ameerika õpetaja on üsna vaba. Saksamaal polevat üldse vabadust. Õpetaja saab kasutada vabalt eri meetodeid, otsida ning leida uusi strateegiaid. Kursuste põhirõhk on uute nippide leidmisel. Tund peab olema *fun* — naljakas, lõbus, atraktiivne. Õpetaja on laste teenindaja, seda liigagi palju.

Ameerika kool on katkematu karussell. Iga päev on õpetaja 7—8 kohustuslikku tundi koolis, neist 5—6 tuleb ise anda, peale tunde õpilastega lihtsalt tegelda. Mõistagi tuleb tunnid ette valmistada. Ei tea, millisel tasemel oleksime, kui meie õpetajad niimoodi töötaksid. Õpetajad ise ei käi praktiliselt kuskil. Suvel pole puhkus, vaid kursused. Kui sa ei näita, et oled tohutult töökas, siis su töökoht ei püsi.

Ameerikas on õnnestunud luua ühiskond, kus töö on saanud esimeseks eluvajaduseks. Olin väga hämmeldunud, et kooli ajalooõpetaja polnud käinud nt Philadelphias, see aga on paik, kus algas Ameerika ajalugu. Neil polevat aega, vaja mitmekordset maja ülal pidada, ja nad töötavadki abikaasaga kahekesi selle nimel. Ka lapsi pole aega muretseda. Küsisin: milleks seda maja vaja on? Muidu oleks elatustasemes tagasiminekuks, leidsid nemad. Tõsi küll, ameerika õpetajal pole vaja mõelda igapäevasele leivale ja et kas jõuab ajalehte osta.

Milline mulje jäi ameerika lastest ja kuidas nad eestlasest õpetaja vastu võtsid?

Meie magnetkooli alusel ei saa teha Ameerika kohta üldistust. Käisin ka teistes koolides, nägin elavat inimlikku suhet õpetajate-õpilaste vahel, soodsat hoiakut õppimisse. Magnetkool oli kunstlik. Olen alati vastu olnud õpilaste selekteerimisele tarkadeks ja lollideks ja tundsin eriti teravalt, kuivõrd tehiskool on eliitkool.

Lastest on muljed väga meeldivad. Nad on sõbralikud ja avalad, nende vaim on terve, nad on terased ning mõtleavad tunnis väga hästi kaasa. Ameerika lapsed on loomupäraselt viisakad, sest neis kasvatatakse seda väikesest peale, ka laste enestega käitatakse nii. Koolis inimesehirmu ei ole. On välistatud, et õpetaja saab lastele ülekohut teha. Ka meie lapsed väärivad, et neile ei tehtaks ülekohut. Vaimuanded pole kunagi kõigil võrdsed, ent selle eest ei peaks inimest materdama.

Võitsin suure poolehoidu sellega, et julgesin lastega vabalt arutleda, nad ära kuulata ning ise teistmoodi arvamusi avaldada. Ka lapsed on väga koor-
matud. Koolis ollakse ligi kümme tundi, ainetundidele lisaks ringid, ühingud,
sport. Koju antakse tohutult õppida. Ka meie Kadri oli õhtuti väga väsinud.
**Ameerikas avaldati kord raamat “Lühenev lapsepõlv”, mis nüüd üle-
maailmselt kuulus ja palju tõlgitud. Mida märkasid sina ameeriklaste
lapsepõlvest?**

Lapsepõlv on seal tõesti lühike, meil on lapsepõlv pikem. Imestasin, kui-
das on see võimalik, et algkoolides pole kisa ja jooksmist. Aga lapsed on
ära organiseeritud, iga nurga peal keegi täрни või lindikesega korda pidamas.
Kõik on paigas ja kontrollitud, sest kui jooksed, võid kukkuda ja viga saada.

Hinnatakse kümneid asju, hinnatakse protsessi — organiseeritust, ajaka-
sutust, puhtust, viisakust. Ning see jõuab koju.

Meie mõistes vaba olemist on ameerika lastel vähe. Kuus esimest aastat
ei tohi laps üksi koolis käia, lapsed ei tohi järelevalveta üksi õues mängida.
Kui nähakse kuskil last üksi, hakatakse kohe uurima, kelle laps see on. Ja
ometi kaob Ameerikas umbes 300 000 last aastas, see on ligi 100 last päe-
vas. Sinna arvatakse ka need, kes kodust ära jooksevad.

**Kas ka hirmude poolest on Ameerika meist ees? Pidasin meid siin üle-
tamatuks.**

Ühe eesti soost kirikuõpetaja jõulujutluses kordus üha motiiv: me kõik
elame hirmu all. Ameerika on väga stressi täis maa. Suurim hirm on ebaõn-
nestuda; on hirm oma tervise pärast, sest tervisekindlustus on tohutult kallis;
on hirm saada ülekohtu osaliseks.

Aga siit on välja kasvanud suur solidaarsus inimeste vahel. Õpetajad on
solidaarsed kolleegiga, kellele tehakse ülekohtu. Tead, et oled maailmas kait-
setu, et homme võib õnnetus tabada sind, ning siis on vaja teist inimest. In-
mesed hoiavad kokku, aitavad üksteist. Kui kaob laps, käivitub kohe vaba-
tahtlik otsimiskampaania. Samas ei ole neil eksistentsiaalseid probleeme.
Nad on ühiskonna üles töötanud ja ei juhtu kunagi, et tunneksid puudust ele-
mentaarsest asjadest, kui sul on tööd. Kõigeks on reeglid ning eeskirjad,
see töötab ja loob teatud turvalisuse, mida meil ei ole. Kuigi ühiskonnas on
stress, oled olmes peremees, oled tarbijana palju väärt. Oma ringkondades
on hea suhelda, tuntakse end kindlalt ja hästi.

Miks on ameeriklased nii sõbralikud? Sest tunnevad end sisemiselt kõi-
gist üle — oleme *A-country*. Nad võivad ka vaestele jagada.

**AMEERIKLANE OSKAB, AGA EI TEA,
EESTLANE TEAB, AGA EI OSKA**

**Miks siiski pole meil kuuldu alusel põhjust ameeriklaste haridustase-
mest lugu pidada ja räägitakse eesti hariduse tohutust üleolekust?**

On tõesti nii, et keskkooli tasandil on nemad meist kahe aasta võrra
maas. Seda mitme siin töötava ameerika õpetaja arvates. Olen sellele palju

mõelnud, miks on see nii kõigi võimaluste maal. Ameerika laps teab vähem, sest koolis peab olema *fan* ja midagi pähe ei õpita. Päevad pikemaks, vaheajad lühemaks, selle asemel, et muuta meetodeid. Peamine on koolis protsess, pähe ei õpita isegi korrutustabelit mitte. Arendatakse mõistust, aga ei nõuta teadmisi, millega mõistus saaks opereerida. Füüsikas ei nõuta ühegi termini teadmist, lahendatakse ülesandeid, aga seadust teadma ei pea. Teadmine aga annab kindluse. Eestlastega on vastupidi, nemad teavad, aga ei oska selle teadmiselega küllaldaselt opereerida. Põhiline töövorm on seal probleemide lahendamine, sest tuleb hakkama saada, kui kohtad elus probleeme. Vastust saab kohe kontrollida. Ameerika laps on kärsitu, peab kohe saama õige vastuse, talle ei anta arutlemiseks aega. Ise pooldan õppimist niisuguste probleemide kaudu, millel ei ole ühest vastust.

Sügavamad põhjused on ühiskonnas. Mulle näib, et neil on eesmärgid deformeerunud. Teha küll tööd, aga mille nimel? Uurisin, millised on nende õpetuslikud eesmärgid. Üks meeldivamaid vastuseid oli: kasvatada teaduse tarbijaid. Tarbimisühiskond ju neil on. Masinavärgi on nad hästi käima saanud, aga see töötab nii, et sööb end ise ära, kuna ei suudeta väärtusi ümber hinnata. Nüüd oleks vaja vastu võtta mõni tähenduslik otsus, mis aitaks pöörduda rohkem vaimu poole, aga seda ei suudeta teha. Hiljuti uuriti rahvusvaheliselt õpetajate rahulolu oma töö tulemustega. Ameeriklased olid viimased, sest suurel tööil ei ole võrdväärset tulemust.

Sa oled nüüd tagasi eesti koolis. Kuidas sa end tunnend, kas arvad milleski nüüd teisiti?

Ma naudin õpetaja ametit, olen saanud tohutu karastuse. Püüan muuta füüsikat inimlikuks, panna lapsed mõtlema, ise tegutsema. Lastele ei ole vaja dogmasid ette suruda, vaid aidata neil saada aktiivseks.

Eesti kool on väärt kool, tunnen end eesti koolis väga hästi, aga nähes, kuidas inimesed käituvad, siis omavahel ollakse nagu metsalised. On palju vaimset terrorit.

Me ei peaks tegema nii, nagu ütlevad igast ilmakaarest siia kokku sõitnud õpetajad, aga mitte ka arvama, et kõik on hästi. Me peaksime mahedalt muutuma.

Ameerikas oli siiski mitu järgimiseväärivat nähtust: kõigepealt viisakas ja inimlik omavaheline suhtlemine, siis algklasside *science* läbi hüpoteeside, tegevuse ja avastamisrõõmu ja erinevate ainete loomulik integratsioon. Ja muidugi suurepärase meeskonnatöö nii õpilaste kui õpetajate eneste vahel. Sellest viimasest on meil siin kõige rohkem puudus.

Lähnen kooli missioonitundega, et teen õiget ja head tööd. Lapsed on väärt austust ja õpetamist.

Küsimusi esitas Tiiu Kuurme

SIILILEGI SELGE

Toimetuse kaassõna. KU avaldab selles ja mõnes järgmises numbris valiku ER populaarsest saatesarjast **Siililegi selge**. Mis seda pedagoogiliselt (ka žurnalistlikult) õigustab?

Esiteks (ja üldisemas mõttes) — pikas perioodis noori kuulajaid köitnud saatesarjast võiks jääda ka mõni trükijalg. Teiseks (ja see on peamine): avaldamisele tulevad tekstid on pruugitavad õppeotstarbeliselt, eriti koduloo- ja loodusõpetuses. Nii on selle numbri teksti märksõnad **matk**, **hilissügis** (loodus talvevalmiduses), **loomaaed**. Eriväärtuseks sisu esitamine "dramatiseeritud" (mitmekõnelises) vormis. Sedasama väärtust võib kasutada ka emakeeleõpetuses — kuni suulise ja kirjaliku väljenduse eristamiseni (tajumiseni) ja, miks ka mitte, selle harjutamiseni. Lühidalt, õpetajale jääb nendest tekstidest lähtuvalt kujutus- ja tegutsemisruumi.

Järgnevas tekstis räägivad:

S — Siil

G — Georg (Aher)

A — Anne (Parksepp)

K — Kristel

M — (tädi) Maret

Kristel Kiviloo, Georg Aher ja Peeter Jalakas studios saadet tegemas.

Foto: Arnold Rammo

S: Tere, mina olen nüüd igatahes kohal. Kui ma ei eksi, siis tuleb sealt veel keegi... See on Kristel.

K: Tere, Siilipoiss. Ma sain mingi imeliku kirja! Kas sina said ka kirja?

S: Sain küll...

K: Väga imelik...

S: Ma võiksin öelda ka... aga oi imet, sest tuleb ju tädi Maret. Tere. Me just siin rääkisime, et saime ühe imeliku kirja. Sina muidugi said ka?

M: Jaa, minul oli ka postkastis üks kiri, ega ma ju muidu poleks teadnud siia tulla.

A: Tere, Siilipoiss ja Kristel... Maretki siin! Siilipoiss, kas sina saatsid veidra kirja, mille all ilutses Naks-Naks?

S: No miks ma küll peaksin oma nime varjama... Nii, meie seltskond on nüüd koos... või ei.. üks on puudu... Ma arvan, et tema pean ma kohale mõtlema...

G: Tere, Siilipoiss, ja teised sõbradki kõik kohal... Mis te siin loomaaia taga teete? Mina istusin rahulikult oma laua taga ja.. järsku maandun matsti siia!

S: Küllap sa said ka ühe salapärase kirja.

G: Sain küll, aga ma ei saanud midagi aru. Seal oli üks veider tähtede rida ja ei ühtki normaalset lauset! Kus see kiri siis on... igatahes taskus peaks olema... Siin see ongi. Palun vaadake ja imetlege!

K: See kiri on kirjutatud salakirjas ja seda tuleb lugeda niimoodi, et esimene rida ülevalt alla, teine alt üles ja nõndamoodi kuni lõpuni... ja siis tuleb kokku selline lause: "Tähelepanu! Eriti kiire! Kõige parem koht alustada raadio teel mängu on puuderohkes paigas, mis on aia taga, kus sees on palju loomi. Järgmise kirja leiata suure tamme alt kivi kõrvalt.

NAKS-NAKS.

G: Ahaa, see aed, kus sees on palju loomi, on ju tõepoolest loomaaed... Me peame nüüd hakkama otsima kirja, mis tamme all, aga... aga tammesid on siin sadu...

A: Nojah, aga kui see salapärane Naks-Naks meid siia meelitas, oleks ju päris vahva minna väikesele loodusretkele.

G: Jaa, sest ega teadmised ial jookse alla mööda külge!

S: See on siililegi selge!

M: Ehk leiame järgmise kirja ka üles.

S: Just, see on õige mõte!

K: Siia on kirjutatud niimoodi, et minge sinna suunas, kolm sammu tagasi ja tehke kolm ringi ümber vasaku õla ja ongi kiri!

A: Sinna suunas...? Siin maas peaks ju mingi märk ka olema, et missugune see suund on... Muidu võib ju see "sinna suunas" olla igas suunas!

S: No ma teen siia ühe märgi.

A: See on ju siis sinu tehtud märk! Ma arvan, et salapärane Naks-Naks võis meile mingi märgi ikkagi jätta. Püüame otsida...

G: Mulle tundub, et siia tammede alla on keegi käbisid kokku vedanud. Kas need käbid ei anna mingit märki kokku?

K: Mulle tundub, et siin on tõepoolest midagi noole moodi...

G: Kuidas need käbid muidu ikka selle tamme alla said. Keegi on need siia pannud.

A: Siilipoiss, mida sa sealt põõsast leidsid?

S: Mulle näis, et keegi liigutas end põõsas...

A: Mina näen vaid ühte seent...

G: Hiir!

S: Ma arvan, et see hiir on nüüd küll need kollased lehed juustuga segi ajanud!

G: Ei ma usu. Neid kollaseid lehti ta nüüd küll vaevalt imetleb, aga ta vaatab neid seeni, sest mõned hiired võivad mõnikord ka seene küljest tükikesi näk-sida, kuigi seened nende toidusedelisse nii väga ei kuulu.

S: Noh, matkasellid! Mulle tundub, et see kivi on meil nüüd siin. Onu Georg on tugev mees. Katsume seda kivi pisut nihutada...

A: Miks te sealt kivi alt otsite?

G: Oi, ma ei jaksa seda kivi üles tõsta... See on nii raske...

A: Ei ole vaja kivi kangutada...

K: Oli ju öeldud, et kirja leiata kivi kõrvalt!

S: Oeh, ongi kivi kõrval!

A: Tuul on selle lihtsalt veidi kaugemale lennutanud. Hea, et päris minema ei viinud.

S: Hea muidugi. Noh, kes ette loeb? Sina, Kristel?

K. TUBLI! SOOVIN TOREDAT MATKA! KOHTUME MÕNI TEINE KORD!
TULI KIIRE!

G: Temal tuli kiire, aga mis meie edasi teeme?!

K: Mina mõtlen, et kui me juba siin oleme, siis võiksime tõepoolest ühe väikese matka korraldada.

M: No nii nagu me täna oleme siia tulnud, ei lähe ükski matkaja matkale. Me oleme lausa naljakad...

A: Kellel kerged kõpskingad ja mantel seljas...

G: ...kellel nii paks jope, et sellega ei jaksaks vist kilomeetrit ka ära käia...

M: Kui me väga pikka retke ette ei võta, vast siis saame selleski riietuses väikese jalutuskäigu teha.

S: Loomulikult! Ja vast omavahel vesteldes ja teadajaid sõpru appi kutsudes saame teada, missugune see õige matkamehe varustus on. Eks ju!

K: Kevadeks oleme kindlasti targemad!

S: Ja kuhu me siis sammume?

A: Kas su antenn ei surise?

S: Antenn suriseb kogu aeg...

G: Salapärane Naks-Naks soovis meile toredat matka ja hakkame siis aga pihta siitsamast ja vaatame, mida me oktoobrikuu looduses näha võime. Õn-neks on mõnus sügisilm ja seepärast on kas või sellises riietuses, nagu meil on, päris tore ettevaatlikult astudes veidi jalutada.

S: Ettevaatust! Siin on üks väga suur lomp... lausa pool järve...

A: Kui ringi minna ei saa, siis...

S: Siis lähme üle! Ma mõtlen teid siit üle... Sean oma mõtteantenni õigesse asendisse ja...

K: Olemegi üle!

A: Igatahes minul on varbad täitsa märjad, aga pole viga...

M: Meil siin on vedanud, sest kaasas on Siilipoiss, kes meid üle lompide mõtleb. Aga muidugi võib väikesele matkale minna tõepoolest päris tavalises riietuses. Kui aga on plaanis minna veidi pikemale matkale, tuleb matkaks natuke tõsisemaid ettevalmistusi teha. Kõigepealt on vaja teada, kui kaugele minna kavatsetakse ja kui pikaks ajaks.

K: Mida veel on vaja?

M: Matkaplaan koostada. Muidugi ei ole see plaan selline, mida teel muuta ei tohi. Kui looduses avastatakse midagi huvitavat, võib marsruuti muuta, seda lühemaks või pikemaks teha, et saaks tundma õppia just seda, mis huvi pakub.

S: Nii... mis siis muud kui hakkame aga astuma.

G: Lähme teeme ühe tiiru Veskimetsas. Saame üht-teist huvitavat näha ja lõpuks õige mitu kilomeetritki maha käia. Kui silmad lahti hoida, võime näha näiteks tihaseid.

S: Mina juba näengi!

G: Jaa, siin on koos noored ja vanad tihased. Noored on natuke heledama "kuuega" ja vanad tumedamaga. Nad otsivad koorepragudesse peitu pugenud ussikesi. Ussikesed proovivad leida talvitumiseks mõnusad paigad, aga tihane, tema leiab nad igalt poolt üles.

K: Kui mõnusalt meil need lehed jalge all sahisevad...

G: Oktoobrikuud nimetataksegi lehevarisemiskuuks. Puud heidavad selle kuu jooksul suurelt osalt oma lehekuue maha. Ja miks nad seda teevad? Kas sina, Siilipoiss, tead seda?

S: Sellepärast, et siilidel oleks kenam magada.

G: See oleks muidugi ka tore, sest siilid tõepoolest vooderdavad oma pesa lehtedega, aga puud vast siili peale nii väga ei mõtle, nemad mõtlevad rohkem endi peale... No nüüd ma räägin, nagu oleksid puud inimesed, kes mõtlevad, aga loodus on niimoodi seadnud, et puud enne lume tulekut peavad lehtedest vabanema, sest talvel, kui lehed puudel oleksid, murraks paks lumi puude oksad katki ja nii ei tuleks sellest puude elust midagi head välja. Sellepärast need lehed sügisel puudelt alla kukuvadki. Aga enne seda lähevad veel ilusaks kirevaks, mõned lausa kirjuks. Vaatame kas või neid pruunikaid-kollakaid tammelehti...

S: Aga sirelil on veel täitsa rohelised.

G: Jaa... aga vahtrad on kollase-punase kirjud... haavad lähevad tulipunaseks.

S: Imeilus.

G: Seda küll. Need kõik on väga keerulised protsessid, mis seal lehtedes toimuvad, aga meile pakub see vaatepilt suurt silmailu.

S: Lastele peaks neist kirjudest lehtedest ikka päris suur lõbu olema.

G: Lastele lõbu ja loomadele vast veidi tulu ja maapinnal talvituvad taimed, kellel need elusad osad maapinnale jäävad, nemad siis kattuvad ka lehtedega ja niimoodi seavad endile peale nagu lehevaiba, ja pärast veel ka lumevaiba ning siis seal saavad selle külma talve kenasti üle elada. Väga paljud elukad praegu sätivadki ennast talveks. Sügis nagu ongi selleks, et suvi ära lõpetada ja end talve vastu valmis seada. Rändlinnud juba ammu liiguvad lõuna poole. Aga mõnikord võib veel taevas näha ilusaid linnuparvi. Hiljajärgu nägin kurgi täies rännuhoos. Aga näiteks künnivaresed on veel praegugi igal pool, ei ole nad veel kuhugi läinud.

K: Olen kuulnud vanemaid inimesi ütlevat, et tänavu tuleb külm talv, aga kas või praegu on nii ilus ilm, et hakka või mõtlema, et hoopis suvi tuleb tagasi.

G: Ei, nii küll juhtuda ei saa, ikka talv on tulekul, ja karta on, et see talv tuleb ikka päris karm. Kui ma olen kuulanud nende ilmaennustajate juttu, siis nende jutu järgi pidavat ikka tõesti tulema karm talv. No ja need loomake-

sed, kas või need hiirekesed, keda siin ringi sibamas nägime, on end hästi priskeks sõõnud ja kuidagi väga hoolikalt talve vastu valmistunud. Nii et need hiirekesed, siilid ja teisedki loomad tunnevad ehk ette, et see talv võib tulla kaunis "krõbe".

A: Matkal tehakse ikka pisikesi puhkepause ja teeme meiegi ühe väikese peatuse.

S: Kellel võileivad kaasas?

G: Minul. Mul on alati palju võileibu kaasas ja hea, kui kaasas ka midagi soojaks joogiks.

S: Mina ju mõtlesin su siia kirjutuslaua tagant. Nii et sa olid valmistunud matkaks ümber kirjutuslaua!

G: Ikka peab olema midagi, mida pöske pista, sest iial ei tea, millal matkale satud.

A: Aga minul ei ole küll midagi kaasas... tulin nii kaks kätt taskus...

K: Meie teised ju ka.

G: Minu tagavaradest jätkub kõigile.

S: Teate, mulle meeldib loomaaias käia ja kui ma mõtlen sellele, et möödunud aastal väga paljud Eestimaa lapsed loomaaia loomi aitasid, siis on ikka hea tunne küll.

G: Jah, loomaaeda toodi umbes 16 tonni igasugust kraami, tammetõrusid, kastaneid, mitmesuguseid marju. Muidugi oleks kena, kui ikka alati midagi loomade jaoks leitakse, neid aidatakse. Võib-olla rohkem kui tammetõrusid oleks vaja mitmesuguseid marju. Näiteks pihlakamarju ja vast ka kõrstaimede seemneid ja ka mitmesuguseid ravimtaimi. Ravimtaimi kulub loomaaias loomade ravitsemiseks samamoodi kui inimeste ravitsemisekski.

S: Mis nendega, enne kui siia loomaaeda tuua, tegema peab? Kuivatama?

G: Kastanimunad ja tammetõrud tuleb ikka korralikult ära kuivatada, kas siis radiaatori peal või spetsiaalses kuivatusruumis, sest märjad tammetõrud lähevad kergesti hallitama. Samuti peab ära kuivatama taimed või marjad. Nende jaoks mingeid erilisi kuivatusruume ei ole vaja. Piisab, kui sellises ruumis, kust õhk läbi käib, natuke tuulduda lasta ja nii kuivavad seal päris kenasti ära. Tingimata peavad olema kuivatatud, sest muidu lähevad hukka ning sellest heast kraamist jäävad ilma loomaaias elavad loomad ja ka metsloomad, kelle eest me oleme need tõrud või marjad ära korjanud.

S: See oleks küll kena kingitus loomaaialoomadele, ma mõtlen, et kui ka natukene tuuakse, on sellestki rõõmu. Aga muidugi ei tohi ju ise loomi toitma hakata. Tuleb ikka mõne loomaaia töötaja kätte anda.

G: Ikka nii. Nemad juba teavad, kellele ja millal anda.

K: Onu Georg, kas sul on lastele mingi ülesanne ka?

G: Jah, muidugi. Ülesanne võiks ju lausa puu otsast tulla!

S: Mismoodi... puu otsast...?

G: Puu otsas on pesakast ja siis seal eemal on veel teine ja kolmas... Kui lapsed lähevad sügisel matkale, siis oleks tore, kui läheksid matkale ka selle eesmärgiga, et loodust ja loomi veidikene aidata ning puhastaksid ära lindude pesakastid. Suvised pesamaterjalid on praegu pesakastides sees ja kui need jäävad sinna talveks, on see üks koht, kus lindude parasiidid saavad talve üle elada ja see must pesakast kipub ka kergemini kõdunema. Moodi on läinud uute pesakastide valmistamine, aga vaatame natuke ka vanu pesakaste, puhastame need ära ja vast siis jaguks neistki ning polekski vaja nii

palju uusi juurde teha. Üht asja tahaksin veel öelda ja nimelt seda, et kui me neid pesakaste puhastame, siis vaatame hästi ettevaatlikult sinna sisse, et kas keegi pole end sinna talvekorterisse seadnud. Meil on sellised haruldased loomakesed nagu unilased — pähklinäpp ja lagrits. Nemad ehk on end sinna pesakasti talveks magama seadnud ja kui me nad seal koos pesaprahiga välja viskame, siis teeme kasu asemel hoopis suurt kahju. Nii et hästi ettevaatlikult enne vaatame ja alles siis hakkame pesakasti puhastama. Ja minu arvates ei ole Eestimaal metsa, kus ei oleks pesakaste üles pandud, nii et seda ülesannet saavad täita maalapsed kui ka linnalapsed. Kes aga tõesti ei leia kodu lähedalt pesakaste, võiks teha veel ühe tululiku töö ja oma kodus linnumaja üles seada, et need linnukesed, kes talvel toitu vajavad, ikka seda külmal ajal leiaksid ja eks ikka seemneid, marju ja terakesi võib neile linnukestele pakkuda. Koguda võib kõrreliste seemneid.

S: Tihastele pekki!

G: Aga see ei tohi olla soolane.

M: Üks tore ülesanne on ju matkaplaani koostamine. Pärast matka selgub, kas plaan oli koostatud õigesti, kas suutsite kõik plaanitu ka teoks teha.

K: Ja pärast matka saab ju matkapäeviku teha, kus ka joonistused või koguni luuletused sees. Aastaid hiljem on selliseid matkapäevikuid mõnus sirvida.

A: Loodame, et ühelgi lapsel sellist äpardust ei juhtu, et see matkalekutsuja kohale ei tule ja enne retkele minekut ei teata, et mis ja kuidas ja kuhu...

S: Minul on ka üks ülesanne ja selle ma ütlen nüüd. Kasepuu otsa kinnitati kahe meetri kõrgusele pesakast. Kasepuu kasvab aastas neli sentimeetrit. Kui kõrgel on see pesakast nelja aasta pärast?

G: Ja siis on meil veel üks isemoodi ülesanne. Võite välja mõelda igasuguseid küsimusi looduse kohta ja eks me siis oma saates vastame.

S: Aga räägime veel veidi sellest, mida me siin näeme või ei näe... Kristel, mida sa seal uurid?

K: Ma hoopis mõtlen. Kuidagi vaikne on ja ma ei ole ühtki konna näinud.

G: Konnad magavad juba. Lapsed, kes sügismatkal käivad, võiksid ka tähele panna, kas nad näevad veel siile, konni või sisalikke. Tegelikult peaksid nad juba magama, aga ehk keegi teeb mingeid huvitavaid tähelepanekuid.

S: Ma arvan, et teadusemehed on väga tänulikud selliste vaatlusandmete eest. Georg, ehk sa räägid meile loomade "kasuka" vahetusest.

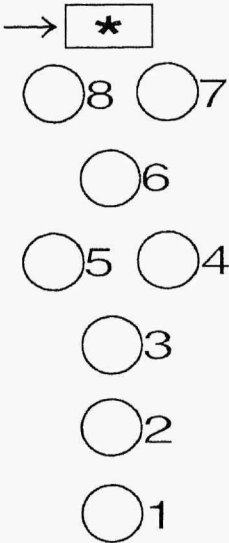
G: Kasukavahetus on küll tore. Nimelt see kasukavahetus käib loomadel temperatuuri järgi. Kui on varakult jahe aeg, siis võib juhtuda, et valgejänes, nirk ja kärp on oma ajagraafikuga sassi läinud. Karta võib, et nii mõnedki on seetõttu üpris valged. See valge peab neil olema kaitsev värvus, mis talvel lume peal ei lase vaenlastele või ka oma saagile silma jääda, aga kui siis läheb soojemaks ja lund ei ole ning selle valge kasukaga ringi kepsutada, siis on nad hädas. Jänes jääb oma jahtijatele kohe kindlasti palju paremini silma. Kärp ja nirk aga võivad üpris krõbedat nälga kannatada, sest neil on oma talvekasukas kaunis raske hiirtele ja teistele oma saakloomadele lähedale pääseda, sest nii on nad kaugele nähtavad ja neile oleks suureks kergenduseks lume tulek. Aga räägime sellest talvekasukast mõni teine kord pikemalt.

S: Olen nõus. Soovime kõigile mõnusaid matku ja ärge unustage neid, kes meie abi vajavad.

KAKSTEIST KEKSU*

VII. NIGEERIA KEKS
(TA GALA GALA)

Arvatakse, et mängu nimel otsest tähendust pole, aga täiskasvanud nimetavad seda "mänguks, mis ei lase lastel tööd teha". Seega pakub Nigeeria lastele keksumängimine ilmselt suuremat lõbu kui töötegemine, kuigi ilmad on seal palavad ja iga

sammgi ähkima ajaks.

Mängimiseks joonistatakse kaheksa ringi, numbroid tavaliselt sisse ei kirjutata. Ringe kutsutakse *kurtuks*. Keksukiviks kasutavad lapsed puupulka või kivikest, mida kutsutakse *kwaloks*. Kui sa viskamisel õiget ringi ei taba, paneb teine mängija selle sinu eest õigesse ringi ja sa saad ikkagi hüpata ega jää vahele. Aga kokku leppida võib ka teisiti. Reeglid

I voor.

Viska *kvalo* esimesse ringi. Hüppa esimest ringi vahele jättes kohe teise, sealt kolmandasse, neljandasse ja viiendasse (nendesse ringidesse võib hüpata kahe jalaga), siis kuuendasse ning siis kahte viimasesse (taas kahe jalaga). Kui

oled jõudnud lõppu (7. ja 8. ring), plaksuta käsi ja pööra end üles hüpates ümber. Nüüd hüppa algusse tagasi. Esimesse ringi, kus on *kvalo*, hüpata ei tohi. Kui oled teisest ringist välja hüpanud, korja üles *kvalo*.

II voor.

Viska *kvalo* teise ringi. Hüppa esimesse, siis kolmandasse jne ringi.

Kui mängija on oma *kvaloga* jõudnud kaheksandasse ringi, hüppab ta mängu algusse tagasi ja viskab *kvalo* tärniga tähistatud alasse. Seejärel hüppab ta nagu ikka seitsmenda ja kaheksanda ringini, hüppab õhus ringi ja peab *kvalo* jalge vahelt küünitades kätte saama. *Kvalo* käes, hüpatakse mängumustri algusse tagasi. Kes esimesena mängu algusse jõuab, on võitja.

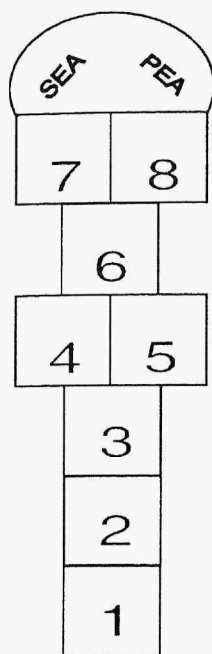
Vigadeks võidakse lugeda, kui mängija hüppab ringist mööda või ringi piirile, kui *kvalo* visatakse vallesse ringi või ringjoone piirile.

VIII. HIINA KEKS
(GAT PEI GEI)

Hiina keks pärineb loomulikult Hiinast. Aga hiinlasi on väga palju ja nad elavad peaaegu kõikjal, siis mängivad hiina lapsed seda mängu nii New Yorgis, Pariisis kui ka Stockholmis. Keksukasti muster meenutab lennukit ja mängu nimi tähendabki "lennumasinat ühe jalaga hüppamiseks" või "lennukit" — GAT PEI GEI. Et Hiinas on paljude majade katused kividest, siis kasutavad

* Algus KUs nr. 11

hiina lapsed keksukivideks katusekivide tükke.

Reeglid

Keksumuster hüpatakse järjekorras läbi. Mängija jääb seisma, nii et ta varbad jäävad esimese keksukasti äärejoone taha, ja viskab keksukivi alasse, mida nimetatakse sea peaks. Nüüd hüppab mängija terve mustri läbi (kastidesse 4 ja 5 ning 7 ja 8 maandutakse kahe jalaga korraga). Kahes viimases kastis tuleb end õhku hü-

pates ümber pöörata, nii et sea pea jääb selja taha. Seejärel korjab mängija üles oma keksukivi (kas tagurpidi küünitades või jalge vahelt õngit-sedes — nagu kokku lepitakse) ja hüppab algusse tagasi. Siis saab ta õiguse ühe keksukasti sisse oma nimetähed märkida ja see on tema "kodu".

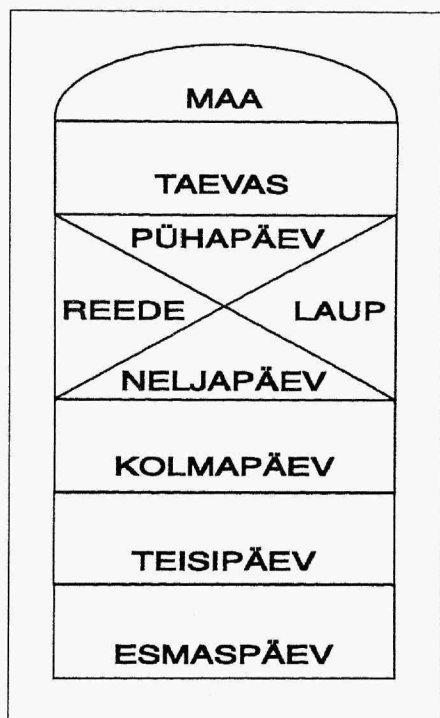
Kodukasti võib hüppata ainult mängija ise. Ainult siis, kui "kodu" omanik eraldab teiste jaoks sellest riba või nurga, võib eraldatud ossa hüppata. Sellist suuremeelsust osutatakse vastastikku.

Oma kodukasti hüppab mängija kahe jalaga. Kui ta hüppab ühel jalal, kustutatakse kastist ta nimetähed.

Kui kõik keksukastid on muutunud "kodudeks", võib ka sea pea osavõtjate arvule vastavalt ära jagada.

Võitjaks loetakse see, kes esimesena saab mängu kaheksa korda läbi hüpatud. Vead on samad, mis tavaliselt. Lisaks — kui mängija toetab keksukivi üles võttes käe maha väljaspool sea pead, loovutab ta oma mängukorra.

IX. ARGENTIINA KEKS

äärejoon

Argentiina keks on hirmus vana. Umbes samamoodi mängitakse keksu ka Peruu, Boliivias, Brasiilias. Seda kutsutakse ka vanade indiaanlaste keksuks. Keksukiviiks kasutatakse tavaliselt kivikesi, aga ka apelsini- või mandariinikoore tükke, sest need ei veere. Banaanikoort ei tasu proovida: see on jube libe.

Reeglid

Keksukivi visatakse esmaspäevakasti. Mängija jätab keksukiviga kasti

vahele ja hüppab teispäeva-kasti. Teispäeva-kastist hüppab mängija tagasi esmapäeva-kasti, lüües hüppejalaga keksukivi üle äärejoone mängust välja. Siis hüppab ta ise keksumustrist välja. (Mängijad võivad kokku leppida, et keksukivi lüüakse välja vaba jalaga.)

Mängija viskab keksukivi teispäeva-kasti, hüppab läbi esmapäeva-kasti, kolmapäeva-kasti ja teispäeva-kasti, lüües seal keksukivi välja ning hüpates seejärel ise mustrist välja.

Kui keksukivi viskamisega on jõutud neljapäeva-kasti, siis hüpatakse kolmapäevast (ühel jalal) korraga reedesse ja laupäeva (kahel jalal), edasi pühapäeva (ühel jalal) ja järgmise hüppega neljapäeva-kasti lüüakse välja keksukivi.

Reede- ja laupäeva-kasti keksukivi visata ei tohi. (See teebki mängu keeruliseks, sest mängurütm muutub.)

Keksukivi visatakse järgmisena pühapäeva-kasti, edasi taevasse.

Maa peale hüpatakse kahe jalaga.

Mängija kaotab oma mängukorra,

— kui keksukivi langeb valesse kasti,

— kui keksukivi ei suudeta ühe hoobiga välja lüüa.

Võidab mängija, kes terve mustri kõigi keksukivi asenditega läbi kargab.

P.S. Äärejoone tõmbamine pole kohustuslik. Kui äärejoont ei tõmmata, on ääreks keksumustri jooned.

X. INDIA KEKS (CHILLY)

India on väga vana kultuuriga maa ja keksumängki on seal ole-

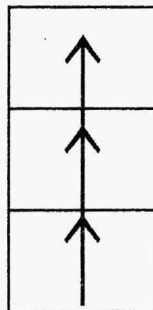
mas. Mida tähendab selle nimi, ei oska praegu enam keegi öelda. India keksu võib mängida mitut moodi, aga keksukiviks on enamasti ikka sile kivike. Veel on huvitav, et india keksu alustavad lapsed, sandaalid jalas. Poole mängu pealt jäetakse sandaalid kõrvale ja kõik hüppavad paljajalu.

Keksukaste joonistatakse mitme ti. Kastide sisse numbreid ei kirjutata. Mängu põhireeglid jäävad samaks kõigi keksumustri variantide puhul.

Põhireeglid

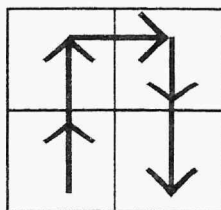
Keksukivi visatakse kõige lähemasse vasakpoolsesse kasti. (Keksustustri 1 puhul kõige kaugemasse kasti.) Mängija hüppab samasse kasti ja lööb hüppejalaga keksukivi järgmisse kasti. Kui keksukivi satub piirjoonele, loovutab mängija mängukorra. Viimasesse kasti jõudnud, korjab mängija keksukivi üles ja läheb algjoonele tagasi. Järgmises voorus viskab ta keksukivi järgmisse kasti, hüppab ise esimesse, seal teise ja mäng läheb kirjeldatud kombel edasi.

I voor.

Keksustuster 1

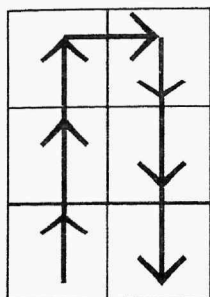
Keksukivi visatakse kaugeimasse kasti. Mängija hüppab esimesse kasti, siis teise, sealt kolmandasse ja lööb keksukivi hüppejalaga välja.

Keksumuster 2

II voor.

Mängija seisab, seljaga keksumustri poole, esimese keksukasti ees ja viskab keksukivi üle öla keksumustrisse.

Keksumuster 3

Seejärel pöörab ta end näoga keksumustri poole ja hüppab sinna kasti, kuhu kivi maandus. Edasi lähem mäng, nagu eespool kirjeldatud.

Pärast I vooru läbihüppamist viskab mängija keksukivi parempoolsesse kõige kaugeimasse kasti. Siis hüppab ta suvalisest kohast kasti, kus keksukivi lebab, korjab selle üles ja jalutab algusse tagasi. Järgmises voorus peab mängija kivi viskama esimesse vasakpoolsesse kasti ning lõpetama parempoolses ülemises kastis. Selles voorus tuleb tal nõnda hüpata kaks korda järjest. Need voorud läbi, viskab mängija keksukivi neljandasse kasti, sellesse, mis paremal pool kõige lähem. Ta hüppab, kust soovib, kasti, kus lebab kivi, korjab kivi üles ja jalutab algusse. Järgmises voorus on niiviisi vaja hüpata kolm korda järjest. Siis on mäng läbi.

Alustatakse põhireeglitest, ainult keksukivi visatakse kõige kaugeimasse vasakpoolsesse kasti. Mängija jätab kaks lähemat kasti vahele ja hüppab kohe kiviga kasti. Nüüd peab ta hüppejalaga togides suunama keksukivi kastist kasti nii, nagu nooled joonisel näitavad.

Edasi mängitakse põhireeglite järgi. Iga vooru alguseks valitakse järgmine keksukast kivi viskamiseks. Mäng on lõppenud, kui jõutakse kasti, millest esimeses voorus alustati.

P.S. Muustrites võib olla rohkem kaste, aga siis tuleb need joonistada võrdlemisi väikesed, sest kõik lapsed ei jaksa lõputult kaugele hüpata.

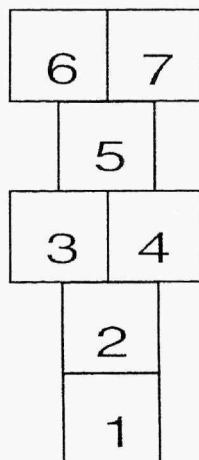
XI. MOLDAAVIA KEKS (KLASSIK)

Moldaavia lastele meenutab keksumäng kooli ja seepärast nimetavad nemad nagu Poola lapsedki keksukaste klassideks. Keksukivi Moldaavia mängus üles ei korjata, see tuleb hüpates kastist kasti togida. Tuntud on mitu mänguvarianti. Vanema keksu puhul on põnev, et keksukiviks kasutati enamasti väikest ümmargust plekist kingaviksi toosi.

Seitsme kastiga keks

I voor

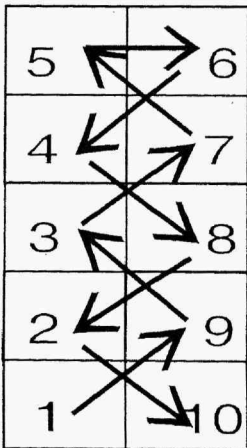
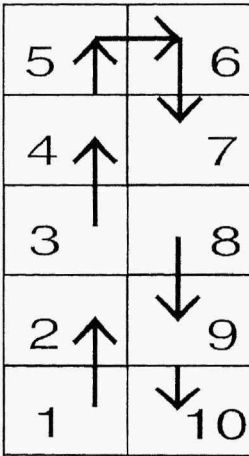
Mängija viskab kivi esimesse kasti, hüppab ise samasse kasti ja nügib hüppejalaga keksukivi järgmise kasti. Sealt niiviisi edasi, kuni jõuab seitsmen-dasse kasti.

Seitsmendast kastist hüppab ta tul-
dud teed tagasi, keksukivi kastist
kastist tagides.

II voor

Mängija viskab keksukivi teise
kasti ja hüppab esimest kasti vahele
jättes sinnasamasse. Edasi nagu
esimeses voorus. Kui mängija on
jõudnud V, VI või VII vooru, siis võib
ta enne 5., 6. või 7. kasti hüppa-
mist, kuhu ta on kivi visanud, hüpa-
ta kahe jalaga 3. kasti ja sealt
õigesse.

Esimene eksam

Kümne ruu-
duga keks

I voor

Mängija
viskab kek-
sukivi esi-
messe kasti,
hüppab ise
samasse,
nügib kivi
hüppejalaga
järgmisse
kasti ja hüp-
pab ise pä-
rale. Küm-
nendast kas-
tist hüppab
mängija väl-
ja.

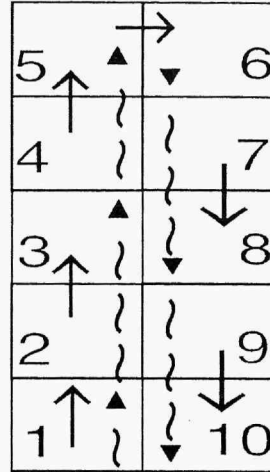
II voor

Mängija
viskab kek-
sukivi teise
kasti, hüppab
ise esimes-
se, siis teise,
kus nügib
keksukivi kol-
mandasse
kasti jne.

Mängu
võitmiseks
on vaja läbi

teha kümme klassi ja kaks eksamit.
Esimese eksami sooritamiseks peab
mängu läbi hüppama, nügides kek-
sukivi esimesest kastist üheksandas-
se, sealt kolmandasse jne.

Teine eksam

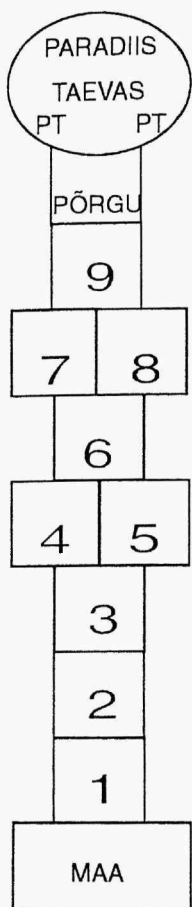
män- keksu-
gija kivi

kasti, siis hüppab läbi kõik kastid.

Teine
eksam on
veel keeruli-
sem. Keksu-
kivi tuleb vi-
sata esi-
messe kasti.
Mängija
hüppab sin-
na ka ise ja
togib kivi
kolmandas-
se kasti. Ise
hüppab
enne teise,
siis kolman-
dasse kasti.
Kivi nügib
ta üle ühe

XII. SAKSA KEKS (PARADIES HÜPFEN)

Saksa laste keksumuster on eri-
liselt keeruline. Et selle mängu ni-
meks on ka "Taevas ja Põrgu" (Him-
mel und Hölle), siis joonistatakse
keksukastide külge ka Maa, Puhas-
tustuli ja Paradiis. Arvatakse, et pa-
radiis on taeva üks osa ja sinna
pääsemiseks on vaja läbida puhas-
tustuli (PT). Keksukiviks kasutatakse
siledade servadega värvilise klaasi
tükki. Veel kuuluvad saksa keksu
juurde lisareeglid, mis asja hoopis
keeruliseks ajavad. Kes saksa kek-
suga hakkama saab, võib öelda, et
on läbinud keksuülikooli.

Reeglid
 Kui keksu-
 muster joonis-
 tatud, lepitakse
 kokku reeglites,
 nippides.

I voor

Esimene
 mängija seisab
 Maa-kastis ja
 viskab kivi esi-
 messe kasti,
 hüppab ka ise
 sellesse kasti,
 korjab kivi üles
 ja hüppab
 Maa-kasti taga-
 si.

Järjekorras
 teevad sama
 kõik mängijad.

II voor

Keksukivi
 visatakse teise
 kasti, hüpatakse
 Maa-kastist
 esimesse kasti,
 siis teise. Kor-
 jatakse teisest

kastist kivi üles ja visatakse see
 Maa-kasti. Siis hüppab mängija esi-
 messe kasti ja sealt Maale.

Samamoodi toimuvad üheksa
 esimest vooru. Kõrvuti asetsevates-
 se kastidesse võib hüpata nõnda, et
 parem jalg jääb parempoolsesse ja
 vasak jalg vasakpoolsesse kasti.
 Mängija jääb vahele, kui ta viskab
 keksukivi valesse kasti või joone
 peale. Pärast üheksa keksukasti lä-
 bihüppamist tuleb kivi visata Tavevas-
 se. Kui kivi maandub puhastustule
 alas (PT), saab mängija vea lunas-
 tada, kui teeb mõne kokkulepitud

nipi, nt hüppab läbi kõik kastid. Sel
 juhul ta mängukorda vahele jätma ei
 pea. Muidu tuleks tal alustada eelmi-
 sest voorust.

Kui keksukivi sattus õigesse koh-
 ta, s.o Tavevasse, hüppab mängija
 terve keksumustri läbi, korjab keksu-
 kivi üles ja pöördub algusse, s.t
 Maa-kasti tagasi. Seejärel viskab ta
 kivi üheksandasse kasti, hüppab
 keksukastid edasi-tagasi kuni ühek-
 sandani uuesti läbi. Järgmises voo-
 rus viskab ta kivi kaheksandasse
 kasti. Niiviisi läbitakse keksumuster
 tagurpidijärjestuses.

Kui keksukivi peaks trehvama
 mitte Tavevasse, vaid Paradiisi, ei
 tohi mängija ülejäänud mängu vältel
 rääkida ega naerda.

Kui kivi satub Pörgusse, peab
 mängija alustama täitsa algusest.
 Kui ta kõik kastid läbi hüpata jõuab,
 peab ta mängu võitmiseks hüppama
 mustri läbi, sooritades kokkulepitud
 nipi.

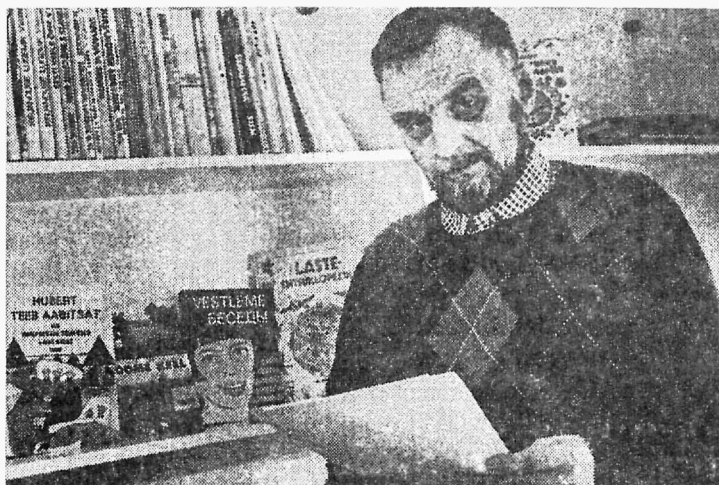
Nipid

Hüppamise ajal togitakse keksu-
 kivi kastist kasti. Keksukivi seatakse
 jalalabale ja teisel jalal hüpates läbi-
 takse kogu keksumuster.

Keksukivi pannakse hüppamise
 ajaks pea peale.

Keksukivi pannakse vaba jala
 põlve peale. Jne.

Ants Haljamaalt Kooliuuenduslasele

Ants Haljamaa igapevase töö keskel.

Foto: Märt Bernadt

Head lugejad!

"Kooliuuenduslase" toimetaja Kalju Lehe ettepanek ajakirjas üles astuda ja õpetajatele kirjastusest ja kirjastamisest kirjutada tuli mulle veidi ootamatult. Oleme Kaljuga ammuilma tuttavad ja siimaani on ikka vastupidi olnud — tema kirjutab ja mina toimetan või tellin. Nii et seekord siis sedapidi.

Ettepanek aga vallandas mälestuste tulva. Olen Tallinnas Pärnu mnt. 10 asuva kirjastuste maja suurest laiast trepist juba 28 aastat üles-alla astunud. See on pikk aeg. Ja huvitav, et nende aastate jooksul olen ma õppinud lugu pidama õpetajast ja hakanud aina rohkem austama tema tööd. Ma ei saa öelda, et ma seda varem ei teinud. On minulgi oma õpetajad, kes on koolipäevilt kogu eluks meelde jäänud. On äi, kes oma 25. sünnipäeval 4. detsembril 1944, kui Saaremaal avati taas koolid ja algas õppetöö, läks esimest korda klassi ja õpetas lapsi üle 40 aasta järjest, lõpetades oma koolimehetöö

Raplamaal väikeses Kāru koolis. Ma ei ole käinud üheski äia antud tunnis, aga usun kuulnud jutte temast kui sündinud õpetajast. Tõepoolest, ta on alati rahulik, ennast valitsev, kõiki töid oskav, tõeline maa sool. Keskeas mehena ja kahe lapse isana lõpetas ta kaugõppes kõrgkooli. Siia maani loeb ja uurib ta kõiksugu raamatuid, hoiab vaimu värske, nii et minu lastel oli ja on vähemalt reaalinetes õpetaja alati omast käest võtta.

Või teine õpetaja. Mõni aasta tagasi tuli kirjastusse Saagpaku sõnastikku ostma noor õpetajanna Kivimäe koolist. Sattusime juttu ajama, kuulsin, et liiks eesti keelele õpetab ta 5. klassis ajalugu, õpikut aga ei ole. Andsin talle Tiia Toometi käsikirja, mis oli meil parajasti töös, järgmisel päeval tuli kirjastusse tema abikaasa ja viis kaasa suure sületäie näitvahendeid, mis olid meil kapinurka tolmama jäänud. Möödunud kevadel kuulsin juhuslikult, et Kivimäe koolis õpetatakse soome keelt, õpetajaks toosama noor naine, suvel silmasin teda koos õpilastega laulupeorongkäigus sammumas, kaunid rahvariided seljas.

Need kaks inimest, elupõline vana kogenud koolimees ja särtsakas hakkaja noorik, sümboliseerivad minu jaoks eesti õpetajat, kes teeb päevast päeva nurisemata oma rasket, aga tänuväärset tööd, armastab oma ametit ja õpilasi ega jäta kooli, olgu palk kui tahes niru. Nende õlul seisab haridus Eestis.

Sitkaudu jõuangi ehk selleni, miks austan õpetajat, ja selleni, mis meid ühendab. Kirjastus ja kool on ilmselt töökohad, kuhu tullakse ja kust siis minnakse kas õige pea või jäädakse kogu eluks. Kumbki töö sõelub sõklad varem või hiljem välja. Kumbki töö nõuab armastust — armastust laste ja raamatute vastu. Ka kirjastuses pole palgad kunagi kõige suuremate hulgas olnud, ikka on tulnud lisatööd vaadata, kontrollijaid ja hukkamõistjaid on alati olnud rohkem kui kiitjaid, töö on närvesööv ja vastutusrikas. Kui vastutusrikas, seda adusin täie tõsidusega 1974. aastal, kui toimetasin Inge Undi monograafiat "Õpilaste aktiveerimine tunnis". Olin enne seda olnud päris mitu trükki F. Korovkini "Vanaaja" toimetaja. Mäletasin hästi peatükki ürginimeste elust. Selles oli lõik "Muistsete inimeste tegevus": "Nad [inimesed] kaevasid maa seest sõõdavaid juuri ja putukate vastseid, kaevasid lahti väiksemate loomade koopaid; otsisid mitmesuguseid vilju ja linnumune. Sellist tegevust nimetatakse **koriluseks**. Inimesed korjasid seda, mida neile pakkus loodus." Edasi tsiteerime Inge Unti: "Selline mõtetegevus, kus õpilane peab eelmisest lausest leidma olulise mõtte järgmistes lausetes väljendatu põhjal ja seda oma formuleeritud lausega väljendama, osutus enamikule õpilastest üle jõu käivaks. Sellest õpiku lõigust sai õigesti aru vaid 12% õpilastest (maakoolides vaid 7%)..." Pärast seda olen end toimetamisel sageli tabanud mõtlemast õpetajale ja tema tööle. Tihti olen endalt küsinud, kuidas küll õpetaja seda lõiku või aineosa esitab, mismoodi lapsed ühest või teisest lausest aru saavad.

Mäletan hästi oma esimest toimetatud raamatut — see oli teine vihik osadena välja antud X klassi eesti kirjanduse õpikust, 1967. aastal ühenda-

sime vihikud ühiste kaante vahele ja õpik käibis aastaid. Mina olin kirjastusepoolne ja Kalju Leht tiiteltoimetaja. Mäletan, millise hoolega kontrollisime nimesid, pealkirju, tsitaate ja ilmumisaastaid, et need oleksid terve raamatu ulatuses ühtviisi kirjutatud või esitatud. ENE esimese köite ilmumiseni jäi siis veel üle aasta, tuhnisime avalikes ja isiklikeski raamatukogudes, sest mõnigi raamat oli erifondis. Selline täpsus ja kontroll kuulus tollal ja hiljemgi endastmõistetavana kirjastuskultuuri juurde.

Etteruttavalt tahaksin tuua näite tänapäevasest kirjastuskultuurist. Mu poeg õppis eelmisel aastal VIII klassis ja kui ta tuli siis ühel päeval koju tuttuue ajalooõpikuga, asusime seda koos uurima, sest raamat oli uudse formaadiga ja pilkupüüdva välimusega. Mida kaugemale tutvumisega jõudsin, seda kurvemaks muutus meel. Tutvumise tulemustega võib hea lugeja tutvuda "Õpetajate Lehes", kus 3. detsembril hakkas ilmuma allkirjutanu artikkel "Kas lohakus või asjatundmatus?". Siia maani ei mahu pähe, kuidas Eesti Vabariigis võib ilmuda õpik, kus Saksamaa kaardil esinevad linnanimesed **Mülhausen, Drezden, Presburg, Bürzburg, München**. Ma ei oska ettegi kujutada, kuidas oleks käinud sellised vead läbi lasknud toimetaja käsi minu nooruspäevil, mis jäid stagnaalega. See ei oleks tollal olnud lihtsalt võimalik, sest too kaugel aeg oli totaalse kontrolli aeg, vahel siiski ka heas mõttes.

Küll oli tol kaugel ajal võimalik järgmine lugu. Mäletan hästi XI klassi "Eesti nõukogude kirjanduse" õpikut, mis ilmus 1981. aastal ja mille autoriteks olid Ants Järv, Maie Kalda, Karl Muru, Heino Puhvel ja Ülo Tonts. Olen alal hoidnud poognad, impressumist ilmneb, et ladumisele saadeti käsikiri 24. oktoobril 1980. Trükiloale olen toimetajana alla kirjutanud 3. veebruaril 1981, ent eelmisel päeval kamandati mind Sakala tänavale tollase "kirjanduskindrali" Endel Sõgla kabinetti, kus lisandus veel koostaja Heino Puhvel. Hiljuti oli teatavaks saanud 40 kultuuriinimese kiri, mida käest kätte edasi anti ja välisraadiote eestikeelsetes saadetes ette loeti. Et allkirjutanute hulgas oli kirjanikke, siis sai nüüd seltsimees Sõgla kabinetis "ajalugu tehtud". Mõned nimed kadusid õpiku lehekülgedelt, mõni kirjanik jäi ilma biograafilisest nupust ja lülitati ülevaatesse, mõne kirjamehe loomingu kohta tarvitatud epiteedid lahjenesid mitme kraadi võrra. Ja kõik parandused poognais on loomulikult minu käekirjaga tehtud! Kindralid jagavad ju ainui: käske! Puhas vuuk, katsu sa midagi tõestada. Tahaksin väga loota, et praegu alustavate toimetajate nooruspäevil ei ole seesugused juhtumid võimalikud.

Agan nüüd on küll aeg mõödanimikust tänapäeva tulla, muidu veel mõni arvab, et igatsen vanu aega tagasi. Ceterum censeo — õpikukultuur oli neil aegadel siiski olemas, häbeneneda pole põhjust. Muidugi, keisrile tuli anda mis keisri kohus — igas lugemikus oli tsükkel suurest juhust ja õpetajast või kodumaa sünnipäevast ja võitmatust Punaarmeest, aga nende puhul toimis omalaadne nagu-hane-kaela-vesi-fenomen, vaevalt sealt õpilastele midagi eriti külge jäi. Esimesel võimalusel pesime külgehakanu maha nagu meie esivanemad ristimisvee. Siit läheb mõte omaaegsetele ainekomisjonidele, kes käsikirjad enne kirjastamist läbi vaatas. Autor ei olnud komisjoni liikmetele

vaenlane, vaid inimene, kellega oldi ühel pool rindejoont ja ühes kaevikus. Ja julgen väita, et samal poolel olid kirjastuse toimetajad, ja last, non least — vähemalt minu toimetaja-aastail ka haridusministeeriumi tippjuhid. Ja koos tuli mööda hiilida kolmest suurest — Moskvast, valgest majast ja Glavlitist. Ühine eesmärk — säilitada rahvuskultuur ja säilida rahvusena — ühendas ja seepärast olid eesti keel ja eesti meel sees paljude ainete õpikutes, kus mujal ja teiste rahvaste juures oli vene keel ja nõukogude meel või Moskva tõlked. Ja töövihikuid polnud peale meie kellelgi!

Kuidas käib "Koolibri" käsi? Töömaht on aastast aastasse kasvanud. 1992. aastal ilmus meil 111 nimetust, neist 90 olid õpikud ja töövihikud; 1993. aastal jõudsimel 150 nimetuseni, trükiarv oli 1,742 miljonit. 1994. aastal jäi 200 puudu 7 nimetust, trükiarv aga küündis esmakordselt üle 2 miljoni. Numbrid on ilusad, ent nende taga on ka kõva töö. Pidevalt tõuseb paberi hind, kallines elekter, see toob automaatselt kaasa raamatute kallimaks muutumise, sest kirjastamine on energiamahukas tootmisharu. Kompuutrid on kirjastuses igapäevased abimehed tekstide ladumisel ja küljendamisel, värvide lahutamisel, rääkimata andmetöötlustest. Kõik ikka selle nimel, et õpikute hinnatõusu aeglustada, peatada ei ole seda võimalik, vähemalt hetkel mitte.

Praegu paneme kokku 1996/97. õppeaastaks väljaantava õppekirjanduse nimekirja. See tuleb mahukas, õpikute kõrval anname rohkesti välja täiendavat lugemisvara, mis tundides õpitut laiendab ja õpilaste silmaringi avardab. Tore oleks, kui õpetajatelgi jätkuks julgust kirjatööd proovida, sest viimasel ajal on väga raske autoreid leida, õpikute kirjutamine ei ole populaarne.

Loodan, et tänavu avaneb võimalus mõnegi "Kooliuuenduslase" lugejaga kokku saada. Möödunud sügisel kohtusime kirjastuses Tallinna ja Saue koolide õpikute tellijatega. Tutvustasime neile tellimisplaani, arutasime iga nime-tuse läbi ja mõlemad pooled tunnistasid kokkusaamise kordaläinuks ja kasulikuks. Otsustasime, et tänavu tuleme kolme juhtivtoimetajaga kõikidesse maakondadesse ja linnadesse, kes peavad vajalikuks meid kohale kutsuda. Kohtumiseni!